

ЛЕМКІВСЬКІЙ КАЛЕНДАР

2000

Б ІБЛІОТЕКА
ЕСІДЫ - 10

2000 ЛЕМКІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР

<http://lemko.org> Digitally signed by <http://lemko.org>
Date: 2010.05.07 18:26:18 -04'00'

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
КРЕНИЦЯ - ЛІГНИЦЯ
2000

*Редакция загальна,
комп'ютерний склад:*
Петро Трохановскій

Календарий, коректа:
Даміан Трохановскій

*Окладинка – передня і задня сторона
репродукції малюнків*
Епифана Дровняка - Никыфора

ISBN 83-909730-2-2

Розпровадження власне Товаришшя Лемків – копіювання застережене

Слово на пращаня другого тисячолітя

Чым нарід барже єдноплемінний і більше зосереджений, тым він барже єдномысний, міцний і важний; чым більше находит ся межде ним чужоплемінців, тым більше непорозумлінь і неповоджынь.

(Йоан Орлай, 1770-1829)

Тільки уж слів в преріжних виданнях повіджено на тему того великого ювілею, што доправды трудно здобыти ся на даяку оргінальніст, особливі в основным його вымірі – як Ювілею Двотисячолітя Християнства. Та понеже „Лемківскій Календар” не єст релігійным виданьом, і зато же християньске двотисячолітя в рахубі свого часу вызначало тыж історію нашого сьвіта в цілым, історію держав, народів, спільнот – спрібуєме вшытко єдно представити дакус інакше пізриня што до перекрочуваня той высокої меджы, пращаня величезного для людскости періоду. (Для людскости, для homo sapiens – бо для натуры ден стає по ночы без ріжниці і без взгляду на вызначены чловеком роки. Мы сами в фізичным сенсі тыж станеме з остатньої ночы 2000. рока до нового дня не інакше нич ставали сме през ціле жытя, як ставали покоління. А лем зато же сме „розумны сотвориня”, сотворили мы – не все розумні – эпохы, періоды. Грань таким чловчым просторам часу вызначат з грубша барз „округлий” двотисячний рік. Зато зас, же єст округлий, привертат в особливий спосіб нашу увагу.)

В лемківскым вымірі виджыня высокої меджы часу родит ся само з нашої найнівшой історії, яка – на жаль – находит аналогію в подіях сперед... тысяча років. І в тым крыє ся дост паскудна оргінальніст, не барз будуочы

рефлексії. — Перше тисячоліття попрощали ми іщы як Білы Хорваты, але уж на наш вільний карпатскій сьвіт сідати зачали гмы. Хырбет Бескіда зеленого – дотепер не розділюючий, а будучий лем Хырбетом Сонця – значыти зачали кордоны міцнійшых сусідів. Зато лем міцнійшых, же дорастаючых в хосеннійшых географічных обставинах, консолідуючых ся на великих, догідных просторах. Географія творила історію — кому велику, кому малу.

Друе тисячоліття (так з грубша) прожыли мы як поневолены, але преці в якысым сенсі — вільны, бо все жыючы на Хырбеті Сонця, во своїй землі. Бракло нам, правда, піл століття, та жыло іщы (ци акуратні дожыват) покоління, яке, хоц выгнане, все было ДОМА. Знам, бо ем виділ і пуповином одчувал, як мої мама заєдно ставали до нового дня не деси „там”, на болячых рівнинах, а ДОМА. Взерали ся сходячому сонцю понад силуеты рідных Гір. Ходили, ступали, не пересыпуючы медже пальцями босых ніг сивий західнього піску, а стрясаючы росу по живозеленых горбках.

Днес — як дуже спосеред нас, тых жыючых во Вроцлаві, в Лігници, Любіні, Зеленій Горі, Гожові, в гмераючым Михалові, Чмелю, Погожелісках, Вількоціні, Бобровицях, хто з нас носит іщы в собі Яворину, Кычеру, Магуру, Чершлю ци Зелярку? Носит на штоден, лігаючы і стаючы до нового дня. Носит не лем підчас сьпіваня на сцені *Цне ся мі за тобом, мій лемківскій краю*. Хто? Днес — як в Павловичовым: *Мало нас ту, мало, послі них остало...* — тратиме тот святый образ. Тратиме акуратні на грани другого тисячоліття, як колиси на грани першого тисячоліття — волю. В шторах рідшых рядах чуеме ся іщы Собом, але ци Дім Сьвіта долго постарчыт нам за ДІМ?

Перше наше тисячоліття (же ся іщы верну), зовут поганьскым. Як вірний християнин, не люблю того окрісліня. Хоц само слово, походяче од латиньского „paganus”,

значыт невинні: селянин, простий, невчений — набрало пак барже пейоративной одтени і днес видиме го радше „погано”. Та хоцбы виділ як треба, *не наша вина* — як рече сучасна поетеса — же были мы, коли были, просты, невчены. А по друге, вынесли мы преці з того часу заховану до днес „ладу” і „коляду”. Жыючы активні і організувано, вынесли мы і свое лице. Посвѣдчене в документах Сходу і Заходу.

Друе тысячолітя, по нашым падіню, зачало ся паростолітньом якбы небытністю. З рідка лем засьпівал свою смутну пісню бард Митуса, котрого за гордіст, *бо не хтіл служыти князю Данилови, обдертого і звязаного привели* перед княже обличча. Деси там, по другій страні Хырбета, дышол до значыня жупан Петро Петрович, што го увічніл Людовіт Штур в своїй великій поемі *Матвій з Тренчына*. Але більшістю, жыючы пасывні, не дали мы владаючым номінальні над нами на тілко прычыны, жебы нас достерегли. Аж коли они сами зачали фактычні до нас лізти, зачали мы і сами помалы тягнути ся до сьвіта, прібувати жыти в ним і з ним, бо без него жыти ся уж не дало. Боже, кілко то сердец наших горіло! Враз з проходячыма століттями, горіло шторааз пламіннійше. Аж...

Боже, я вірю! Вірю і зато — же хтіл бым христіянськом душом видіти на грани наступного тысячолітя як Лемко, бодай деси там, в Бібліотеці Всесьвіта, на мікрофільмах, ци яком там нівшом ішчы, непонятном нам днес техніком одчытуе наше пращаня з другым тысячолітьом, роздумуе над тремтіньом наших сердец. І все ішчы жыє, так на правду, — лем на Хырбеті Сонця! ДОМА!

В імени
ГОЛОВНОГО ЗАРЯДУ СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
і РЕДАКЦИИ „ЛЕМКІВСКОГО КАЛЕНДАРЯ”
Петро Мурянка-Трохановскій

Не злостте ся на нас

Як николи – спізнали мы ся з виданьом Лемківського Календаря на 2000 рік. Недуже бракло, а його появління зышло бы ся з фактычным пращаньом тисячолітя. Чом ся так стало? Недовірюючи нашим оправданям, прислухайте ся голосови Редактора... „Нашого Слова” з 14 мая:

„Все вказує на те, що (...) закінчився найдовший квартал модерної Європи. Протягом оцих перших чотирьох місяців 2000 року час плинув дуже повільно (...). При повній затримці державних дотацій з боку Міністерства культури і національної спадщини для товариств національних меншин у Польщі – зависла над нами загроза припинення статутної і видавничої діяльності.”

Справа браку гроши на видавничы діла тычыла ся і „Бесіды” (власны выгаздуваны фонды „жре” сплата закупленого будинку в Лігници), але видання газеты коштує меньше. І акуратні на „Бесіду” – в порозумліню з Головным Зарядом СЛ – звернули мы більшу увагу. Міністеріальну дотацію признано аж кінцьом квітня. Та тот факт не значыл іщы што грошы сут уж до диспозиції. Іщы організуючы 26-27 мая I Медженародне Бієнале Лемківской / Русиньской Культуры, не мали мы „готівкы”. Без пінязи, особливі днес, не даст ся ничего вдіяти.

Календар выйде з друку аж в липци; зрештом то уж не ма більшого значыня. Остає трактувати го не як календар, а як свого роду річник, періодик, якій виходит раз до рока. Конець – кінцьом, фактычна календарна част нашого альманаху то лем 12 сторін. Решта же – то книжка нашої історії, культуры, літературы. НАШОЙ! Так не жугрийте же, лем берте і чытайте.

Редактор

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 2000 РІК

Дн	СІЧЕН					ЛЮТИЙ				МАРЕЦ				
Пн		3	10	17	24	31	7	14	21	28	6	13	20	27
Вт		4	11	18	25	1	8	15	22	29	7	14	21	28
Ср		5	12	19	26	2	9	16	23	1	8	15	22	29
Чт		6	13	20	27	3	10	17	24	2	9	16	23	30
Пт		7	14	21	28	4	11	18	25	3	10	17	24	31
Сб	1	8	15	22	29	5	12	19	26	4	11	18	25	
Нд	2	9	16	23	30	6	13	20	27	5	12	19	26	

Дн	КВІТЕН					МАЙ					ЧЕРВЕЦ			
Пн	1	3	10	17	24	1	8	15	22	29	5	12	19	26
Вт		4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27
Ср		5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28
Чт		6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29
Пт		7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Сб		8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24	
Нд		2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25

Дн	ЛИПЕЦ					СЕРПЕН				ВЕРЕСЕН				
Пн	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25	
Вт	4	11	18	25	1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Ср	5	12	19	26	2	9	16	23	30	6	13	20	27	
Чт	6	13	20	27	3	10	17	24	31	7	14	21	28	
Пт	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
Сб	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23	30
Нд	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24	

Дн	ЖОЛТЕН					ЛИСТОПАД				ГРУДЕН				
Пн	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25	
Вт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26	
Ср	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	
Чт	5	12	19	26	2	9	16	23	30	7	14	21	28	
Пт	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29	
Сб	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30	
Нд	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24	31

СІЧЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Ілії, Тимофія, Григория, Боніфатия	Сб
2	20	Неділя 31 по ССД, Ігнтаия Богоносця	Нд
3	21	Юлияніі, Петра, Темістокля	Пн
4	22	Христогона, Євода, Анастазіі	Вт
5	23	Нифонта, Павла, Саторніна, Зотика	Ср
6	24	Євгеніі, Клавдіі; Велия – Съвятий Вечер	Чт
7	25	РОЖДЕСТВО ХРИСТОВЕ	Пт
8	26	Собор Пресв. Богородиці, Йосифа	Сб
9	27	Первомученика Арх. Штефана	Нд
10	28	Йосифа, Якова, Никанора	Пн
11	29	Марка, Теофіля, Йоана, Тадея	Вт
12	30	Тимона, Анисіі, Філярета, Зотика	Ср
13	31	Меланіі Римлянки, Геласия, Гаія	Чт
14	1	НОВИЙ РІК, Обрізання Госп., Василя Вел.	Пт
15	2	Сильвестра, Серафима, Юлияніі	Сб
16	3	Неділя 33 по ССД, Малахії, Гордия	Нд
17	4	Афтана, Теокіста, Зосимы	Пн
18	5	Григория, Щедрий Вечер	Вт
19	6	БОГОЯВЛІНЯ ГОСПОДНЄ - ЙОРДАН	Ср
20	7	Собор Св. Йоана Крестителя	Чт
21	8	Еміліяна, Юрия, Домінікі	Пт
22	9	Петра, Филипа, Євстратия, Самея	Сб
23	10	Неділя 34 по ССД, Григория, Дометияна	Нд
24	11	Тевдосия, Михала, Даниіла, Миколая	Пн
25	12	Савы, Александра, Татияны, Терапонта	Вт
26	13	Якова, Максима, Стратоніка	Ср
27	14	Ніны, Агнії, Теодула, Штефана	Чт
28	15	Павла, Гавриіла, Прохора, Йоана	Пт
29	16	Дамаскіна Болгарского, Леонілы	Сб
30	17	Неділя 35 по ССД, Антония, Ахілы,	Нд
31	18	Афтана, Кірила, Максима, Маркіана	Пт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 8.01.1940 — Вродил ся Василь Турок, культурний діяч Пряшівщини, драматург Театру А.Духновича, од 1991 р. Ведучий Світової Ради Русинів.
- 10.01.1960 — Вмер Іван Русенко
- 12.01.1900 — Вродил ся Василь Заяц, байкар-оповідач Підкарпатської Руси.
- 13.01.1770 — Російські війська в битві коло Грабу розбили одділи конфедератів барських.
- 13.01.1900 — Вмер Петро Кузмяк, поета, педагог, уродженець Странян к/Старой Любовні. Од 1854 р. трудил ся серед бачванських Руснаків.
- 14.01.1850 — Вышол перший номер газети "Вістник для Русинів Австрійської Державы". Публикували в ним і Лемки.
- 18.01.1850 — Вродил ся в Сулині над Попрадом Юлій Ставровський-Попрадов, видатний поета.
- 19.01.1890 — Вродил ся Іван Русенко.
- 22.01.1800 — Вродил ся в Ганчовій Петро Дуркот, парох в Ізбах, родоначальних численних священничих родин на Лемковині.

XX

ІВАН РУСЕНКО

Лемковина

(...)

*Я родил ся твоім сыном - доля моя бідна,
І люблю тя Лемковино, моя мати рідна!
І хоц земля наша бідна, доля незавидна -
Не забудут мої очы тихых гірських ночи,
Ани серце не забуде, покаль жыти буде.*

*Бо ци-м годен позабыти нашу гірську красу
І смеречкы і полянкы, де ця уці пасут,
І черниці, і яфыры, ягоди, малины?...
Верабоже, не забуду нигда Лемковины!*

ЛЮТИЙ

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Макария, Марка, Арсена, Евфрасии	Вт
2	20	Евтимія Вел., Інны, Лаврентия	Ср
3	21	Максима Ісповідника, Євгена, Неофіта	Чт
4	22	Тимофія Апостола, Петра, Георгія	Пт
5	23	Климента, Агатангела, Павлина	Сб
6	24	Неділя 36 по ССД, Ксені, Агафії	Нд
7	25	Януария, Филипа, Григория Богослова	Пн
8	26	Ксенофонта, Аркадия, Тевдора Студита	Вт
9	27	Ксенофонта, Марії, Петра, Ананії	Ср
10	28	Єфрема Сирийского, Паладия, Ісаака	Чт
11	29	Лаврентия, Луки, Ігнатия Богоносця	Пт
12	30	Трьох Сьвятителів, Іполита	Сб
13	31	Неділя о Закхею, Афанасії, Віктора	Нд
14	1	Феліцитаты і Перепетуї, Трифона	Пн
15	2	Срітеня Господнє – Грімниці	Вт
16	3	Симеона і Анны, Адрияна	Ср
17	4	Сидоря, Миколая Студийского, Іадора	Чт
18	5	Тевдосия, Агафії, Макария	Пт
19	6	Доротеї, Христини, Фотия, Юлиана	Сб
20	7	Неділя о Мыт. і Фарисею, Партенія, Луки	Нд
21	8	Тевдора, Захария, Савы	Пн
22	9	Початок Вел. Посту, Никифора, Інокентия	Вт
23	10	Прохора, Валентины, Павла, Анны	Ср
24	11	Тевдоры, Димитрия, Власия	Чт
25	12	Мелетия, Антония, Алексия	Пт
26	13	Мартиніана, Сьвітланы, Штефана, Симеона	Сб
27	14	Неділя о Блуднім Сыні, Кірила Учыт. Слав.	Нд
28	15	Онисима, Пафнутия, Євсевія	Пн
29	16	Памфиля, Маруфы, Валента, Флавіана	Вт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 2.02.1900 — Вродила ся в Высовій Марія Макара (з дому Гойсак), народна співачка; пісні од неї записувал іщы Ф. Колесса.
- 10.02.1920 — Вродил ся в Тыличу Іван Сенько, народний поета, од 1945 р. жыє на Україні.
- 12.02.1960 — Вмер Федір Потушняк, выдатний прозаїк Підкарпатской Руси; выдал і збірку верши, занимал ся етнографійом.
- 19.02.1940 — Вродил ся в Білцаревій Ярослав Трохановскій, народний діяч, музык, заложытель і долголітній кривник і диригент Ансамблю Пісні і Танця "Лемковина".
- 19.02.1990 — Вмер в Бережанах на Україні Орест Ѓыжа, уродженец Высовы, фольклорыста.
- 20.02.1920 — Вродил ся в Ужгороді Йосиф Архій, поета, редактор, працівник осьвіты.
- 21.02.1880 — Вмер Ізмаїл Срезневскій, російскій славіста, автор монументального "Словаря древнерусского языка". В 1856 р. опублікувал працу "Русь Угорская".
- 27.02.1910 — Вродил ся в с. Осій к/ршавы Федір Потушняк (см. выжше).
- 29.02.1920 — На основі конституційного декрету офіційні проголошено автономію Підкарпатской Руси.

XX

Ярослав Трохановскій веде "Лемковину". Сопот '87

МАРЕЦ

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	17	Тевдора Тирона, Ермогена	Ср
2	18	Лева, Космы, Флавіана	Чт
3	19	Архіпа, Филимона, Максима, Тевдора	Пт
4	20	Корнилия, Агафона, Садока, Лева	Сб
5	21	Неділя Мясопустна, Тимофія, Євстафія	Нд
6	22	Маврикія, Фотина, Тевдора, Филипа	Пн
7	23	Поликарпа, Александра, Йоана	Вт
8	24	Еразма Печерского	Ср
9	25	Тараса	Чт
10	26	Порфірія, Севастиана	Пт
11	27	Прокопа, Титы, Фалалея	Сб
12	28	Неділя Сыропустна, Василя, Маріны	Нд
13	29	Касіяна, Початок Великого Посту	Пн
14	1	Євдокії, Нестора, Антонія	Вт
15	2	Арсена, Євфалії, Феодота, Агафона	Ср
16	3	Євтропія, Зенона,	Чт
17	4	Герасима, Юліяна, Якова, Вячеслава	Пт
18	5	Марка, Конона, Іраїды	Сб
19	6	Неділя 1 Вел. Посту, Константина, Теофіля	Нд
20	7	Еміліяна, Василя, Єфрема, Павла	Пн
21	8	Лазаря, Феофілякта, Єрма	Вт
22	9	Кесарія, Тараса, Василя	Ср
23	10	Павла, Кондрата, Анастасіі	Чт
24	11	Шефрона, Євфимія, Єпимаха	Пт
25	12	Теофана, Григорія, Семана	Сб
26	13	Неділя 2 Вел. Посту, Никифора, Христини	Нд
27	14	Венедыкта, Ростислава, Феогноста	Пн
28	15	Нікандра, Агапія, Мануїла	Вт
29	16	Савина, Трофима, Александра	Ср
30	17	Алексія, Макара	Чт
31	18	Кірила, Трифона, Аніна, Євкарпія	Пт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 10.03.1530 — Ева Шишковска, властителька Мшаны, продала місцеве шолтыство Васильови Стебницкому "na wieczne czasy, jak długo lud tam znajdować się będzie!"
- 13.03.1830 — На взір чеськой "Матіци", покликано "Галицко-руську матицю".
- 15.03.1960 — Вмер в Макарові к/Мукачова, на 86 році жытя, Іван Цицей, байкар-оповідач.
- 21.03.1920 — В Ужгороді створено Медженародну Соціалістичну Партию Підкарпатской Руси.
- 25.03.1340 — (за інчима джерелами - 7.04) Вмер, отрутий, Юрій II Тройденович, што стало ся претекстом до занятя через Казиміра Великого Галицкой Руси.
- 30.03.1880 — Вродил ся во Львові Ярослав Ярославенко (Вінцковскій), з походжыня Лемко, композытор і популярызатор лемківських пісень.
- 30.03.1940 — Вродила ся Марія Мачошко, найбарже знана одтворчыні русиньських народных сьпіванок.

XX

З біографії Івана Цицея

(...) Выріс він в бідній родині, в селі Макарові на Закарпатю. Окрем него вітцьове мали три дівки. Зато, як найстарший, по закінчынню початковой школы пішов наймитувати, а в 1901 році сімнадцятилітнім парібком подал ся на заробок за океан. Робил в копальни угля в Пітсбургу. Одтамале остал му лем єден ясный спомин - як вечерами збирали ся краєне і сьпівали смутны пісні. Вернул ся домів о штырі рокы, принюс дакус гроши на придане для найстаршой сестры. В 1908 році сам ся оженил. Два рокы пожыл з молодом женом і зас выбрал ся з торбом в далеки сьвіты: два рокы працювал в копальнях Бразилії, пілдруга рока - в копальнях Бельгії. Весном 1914 р. вернул ся до рідного села, жебы літом монархічна Австро-Угорщина післала го на братоубийчу войну. Підчас боїв в Карпатах оддал ся до неволі і як вонноплінного одослано го до роботи на дворянській газдівці над Волгом, де застала го Жолтньова Революция. В великих трудах вертал домів, де ждала го жена з троїма дітми. (...)

(І. Сенько, Цицей Ів. Васильович, [в:] Зачаровані казкою, Ужгород 1984)

К В І Т Е Н

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Хризанта, Дарії, Інокентія	Сб
2	20	Нед. 3 Вел. Посту, Сергія, Савы, Світланы	Нд
3	21	Якова, Томи, Кірила	Пн
4	22	Василя, Дросиды, Ісаака	Вт
5	23	Никона, Василя, Македона	Ср
6	24	Захара, Штефана, Петра, Артемія	Чт
7	25	Благовіщня Пресв. Богородиці	Пт
8	26	Анны, Аллы, Ларисы	Сб
9	27	Неділя 4 Вел. Посту, Матроны, Мануїла	Нд
10	28	Іларіона, Штефана, Іоны	Пн
11	29	Марка, Кірила, Йоана	Вт
12	30	Шефрона, Зосимы, Кесарія	Ср
13	31	Іоны, Інокентія, Авды	Чт
14	1	Євфимія, Геронтия, Макарія	Пт
15	2	Тита, Поликарпа, Амфіяна	Сб
16	3	Неділя 5 Вел. Посту, Тевдосії, Нектарія	Нд
17	4	Йосифа, Григорія, Зосимы	Пн
18	5	Платона, Марка, Тевдоры, Агафона	Вт
19	6	Мефодія, Єремії, Євтихія	Ср
20	7	Даниїла, Руфима, Юрія	Чт
21	8	Іродіона, Фелонта, Єрма, Руфа	Пт
22	9	Євпсихія, Вадима, Маріава, Дисана	Сб
23	10	Вхід Господен до Єрусалиму, Терентія	Нд
24	11	Антипы, Йоана, Григорія	Пн
25	12	Василя, Міны, Давида, Ісаака	Вт
26	13	Артемона, Томаїды, Крискента	Ср
27	14	Мартина, Йоана, Антонія, Євстафія	Чт
28	15	Трофима, Василисы	Пт
29	16	Агафії, Ірины, Нікы, Леоніда	Сб
30	17	ВОСКРЕСЕНІЄ ХРИСТОВЕ, ВЕЛИКДЕН	Нд

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 4.04.1350 — Угода Казимира Великого з Людовиком Андеґавенським, стверджаючи же кед би Казимір мал мужеского потомка, Андеґавены будут мати право выкупити Русь за суму 100000 фльоренів.
- 5.04.1900 — Вмер Василь Чернецкій, писменник і журналіста (чит. допис стор.)
- 6.04.1490 — Вмер угорскій король Матвій Корвин; дал велике поле діяня в комітатах середній шляхті.
- 7.04.1480 — Офіційні фундувано православну парохію в Лоси.
- 10.04.1910 — Вродил ся на Гуцульщыні Марко Бараболя (Іван Рознійчук), шыроко знаний до войны в Підкарпатскій Руси поета-сатырык; шлід по ним загынул в 1944 році.
- 12.04.1800 — Вмер Арсеній Коцак, педагог і фільольог, выклад м.ін. в монастырскій школі в Красным Броді, лишыл по собі бл. 30 прац.
- 19.04.1800 — Вмер Михаіл Скобельскій, остатній парох Побідна к/Санок; По його смерти Побідно прилучено до Волиці, а в 1830 році побідняне перешли на латиньство.
- 22.04.1860 — Львівскій і краківскій адміністраційны округы враз з Буковином получено, з корыстю для Поляків, в одну провінцію.

АРСЕНІЙ КОЦАК

Научившись граматиці латинської,
Увідавши ніщо і от грецької,
По сему вдавшись до школи богословської,
Вкусивши ніщо і от єврейської,
(...)
Граматику, глаголю, щоби не можна зложити,
І сього яві миру всьому предложити,
Щоби і нас, мізерних Руснаків,
Не судили всі аки спростаков.

Зо вступу до Граматыкы русской

М А Й

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Воскресний Понеділок, Йоана	Пн
2	19	Воскресний Віторок, Христофора	Вт
3	20	Тевдора, Григория, Анастазия	Ср
4	21	Януария, Максиміана, Сократа, Тевдора	Чт
5	22	Климентя, Лукы, Тевдора	Пт
6	23	Юрия Побідоносця, Александры, Анатолия	Сб
7	24	Томина Неділя, Савы, Леонтия, Єлисаветы	Нд
8	25	Марка, Македонія, Сильвестра	Пн
9	26	Василя, Глафіры, Йоаникія	Вт
10	27	Семана, Євлогія, Штефана, Йоана	Ср
11	28	Кірила, Максима, Зенона, Сосипатра	Чт
12	29	Филимона, Артима, Мемнона	Пт
13	30	Якова, Максима, Ігнатия	Сб
14	1	Неділя Мироносиц, Єремії, Пафнутия	Нд
15	2	Бориса і Гліба, Михаїла, Афанасия	Пн
16	3	Тимофія, Тевдосия, Мавры, Петра	Вт
17	4	Пелягії, Никиты, Еразма, Сильвана	Ср
18	5	Ірины, Якова	Чт
19	6	Іова, Калимаха, Денезия	Пт
20	7	Акакія, Нила, Авіва,	Сб
21	8	Неділя Розслабленого, Йоана, Арсена	Нд
22	9	Перенесіня мощи Св. Миколая, Христофора	Пн
23	10	Симона, Кypияна, Онисима, Еразма	Вт
24	11	Кірила і Мефодия Учыт. Славянських	Ср
25	12	Денезия, Германа, Савина	Чт
26	13	Гликерії, Георгія, Макария, Александра	Пт
27	14	Леонтия, Никиты	Сб
28	15	Неділя Самарянки, Пахомія, Ісаї	Нд
29	16	Єфрема, Касияна, Модеста	Пн
30	17	Андроника, Штефана	Вт
31	18	Теодота, Юлії, Александры, Петра	Ср

ІСТОРИЧНЫ ДАТЫ

- 2.05.1920 — Вродил ся в Устю Рускым Роман Соболевскій, культурний діяч на Україні.
- 7.05.1910 — Вродил ся в Джермін (Пенсильванія), в родині лемківських емігрантів з Верхомлі Великої, Василь Дзюбинський, поета; писал по анґлицькы і лемківскы, жыл лем 38 років.
- 15.05.1340 — Казимір Великий повірил сандецькому міщанови Ганкови заложыти місто Ґрибів.
- 16.05.1960 — Вмер в Москві, в 89 році жытя Ігор Грабар, видатний маляр; походил з Підкарпатской Руси, студіювал в Петербурґу (в Репіна); образы його мож видіти в Третьяковській Ґалерії, але і в Ужгороді.
- 20.05.1790 — Цисар Леопольд II выдал декрет корысний для католицькой Церкви, котрий "прикрутил шрубун" попередник, ліберальний Йосиф II.
- 25.05.1850 — Тоту дату носит голосне писмо митрополиты Левицкого і перем. єп. Яхимовича до австрийских власти - о нужденным положыню їх духовенства.
- 27.05.1910 — Вродил ся "приятель" Лемків Роман Рейнфус.

A decorative horizontal line composed of repeating stylized knot or geometric motifs.

3 листу Митрополити Левицького і єпископа Яхимовича до цисаря Франц-Йосифа

З причини бідности і старань о насушний хліб, греко-католицькі священники не можуть доповнювати своєю освітою, так необхідною в днішні часи; вони не годні купувати хосенних книг (...). Ім аж і трудно контактувати з освіченими людьми, бо вони стыдаються в своїй скромній одежі являти ся в коругу знатніших осіб, ці приймати їх в своїх, нужденні приспособлених домах. (...) Свідомість недостатку засобів для поладжання найбарже необхідних потреб родить незадоволення, а то одчуття нарастат, кед священник порівнат своє положення з положенням інших, котрі лем пару років ся вчили і в характері урядників, лісничих ітд. находять ся в вигідніших обставинах. Такий стан духа зменьшат в священників охоту до щирого опікування ся парохіями і єпископи з жалем мусят признати, што часто священники виконують свої повинности лем на тілко, жебы встеречи ся одповідальности. З той причини терпить і просвічення народа.

(Прикарпатська Русь под владенієм Австрії, Trumbull 1970, стор.164)

ЧЕРВЕЦ

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Партикія, Корнилия, Йоана	Чт
2	20	Юды, Зосимы, Фалалея, Александра	Пт
3	21	Константина, Олены, Касіяна	Сб
4	22	Нед. Шліпорожденного, Йоана, Владиміря	Нд
5	23	Михала, Євфросиніі, Леонтия	Пн
6	24	Симеона, Штефана, Тевдора	Вт
7	25	Йоана, Терапонта	Ср
8	26	Вознесеніє Господнє, Карпа, Олены	Чт
9	27	Терапонта, Ніла, Тевдоры, Йоана, Дидима	Пт
10	28	Никиты, Ігнатія, Єликонида	Сб
11	29	Неділя Св. Отців, Тевдосіі, Йоана, Давида	Нд
12	30	Романа, Богдана, Якова	Пн
13	31	Єремії, Философа,	Вт
14	1	Юстина, Харита, Агапіта	Ср
15	2	Никифора, Йоана, Юліяніі	Чт
16	3	Клавдія, Іпатія, Павла, Максима	Пт
17	4	Митрофана, Силана, Северія	Сб
18	5	ДЕН ПРЕСВ. ТРОЙЦІ., СОШ СВ. ДУХА	Нд
19	6	Ден Св. Духа, Вісаріона, Теклі, Сусанны	Пн
20	7	Маріі, Артемія, Клавдіі	Вт
21	8	Тевдора, Єфрема, Зосимы	Ср
22	9	Кірила, Марты, Маріі, Теклі	Чт
23	10	Тимофія, Александра, Антонина, Теофана	Пт
24	11	Вартоломія, Варнавы, Єфрема	Сб
25	12	Неділя 1 по ССД, Онуфрия, Петра, Арсена	Нд
26	13	Аквилі, Антонины, Анны, Савы	Пн
27	14	Єлисея, Мефодія, Мстислава	Вт
28	15	Іоны, Єроніма, Модеста, Амоса	Ср
29	16	Тихона, Євтропія, Тигрия	Пт
30	17	Мануїла, Ізмаїла, Ананії, Климента, Савела	Сб

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 3.06.1890 — Вмер Оскар Кольберг, видатний польський етнограф, зібрав і част нашого фольклору, головні зо східної Лемковини.
- 4.06.1920 — Трианонський трактат, на основі котрого Угорщина стратила 71,5% території. Пряшівщина і Підкарпатська Русь нашла ся в Чехословачії.
- 13.06.1680 — Оддано тыличанам заперту в ході унійных репресий церков, жебы... в 1682 зас ей забрати. Як твердят дошлідники (м.ін. М.Бендза), оддання церкви мусіло быти звязане з обіцянком тыличан прийняти унію, а повторне забраня - з ей невыполніньом.
- 19.06.1770 — Розказом Марії Терезы пересунено границю, за-нимаючи полудньовы части новоторжского, чорштынського і сандецкого староств.
- 23.06.1950 — Вродил ся Любомир Сопка, писменник бачваньских Руснаків.

XX

Верх Бескіда зеленого

*Верх Бескіда зеленого
пасе Янчык коня свого,
пасе, пасе, попасує,
на него си посвистує.*

*Ты коничку чорногривий,
чого-с смутний, невеселий?
Ци ти шкодит зброя моя,
чи шабличка шугайкова?*

*Не шкодит мі зброя твоя,
ни шабличка шугайкова,
лем мі шкодят фальшы твої,
ходиш на мі ґ милий свій,*

*Сам си підеш ґ милий свій,
мене ставиш на выгоні;
ты сой підеш до світлиці,
мі лем дадут соломиці.*

*Тобі дадут істи, пити,
мене выйдут діти бити;
тобі дадут винця, пивця,
мі не дадут ани сінця.*

*Як буду солону істи,
та мя будут враны грызти;
кобы-с мі дал жмінку зерна,
скакал бы-м ті кобы серна.*

з записів Оскара Кольберґа, с. Волтушова.

Л И П Е Ц

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Леонтия, Іпатія, Теодула	Сб
2	19	Неділя 2 по ССД, Юды, Варлаама, Зосимы	Нд
3	20	Мефодія, Інны, Левкія	Пн
4	21	Терентія, Юліяна	Вт
5	22	Євсевія, Зины, Юліянії	Ср
6	23	Артима, Євстахія, Агрипины	Чт
7	24	Рожество Св. Йоана Крестителя	Пт
8	25	Февронії, Петра, Денезія	Сб
9	26	Неділя 3 по ССД, Давида, Тихона, Йоана	Нд
10	27	Самсона, Мартина, Григорія	Пн
11	28	Сергія, Кира, Йоана	Вт
12	29	Свв. Первоверх Апостолів Петра і Павла	Ср
13	30	Собор 12 Апостолів, Софронія	Чт
14	1	Космы і Даміана, Никодима	Пт
15	2	Фотія, Ювеналія	Сб
16	3	Нед. 4 по ССД, Анатолія, Александра	Нд
17	4	Андрия, Марты, Тевдора	Пн
18	5	Сергія, Анны, Кірилы	Вт
19	6	Сисона, Марина, Кірила	Ср
20	7	Томы, Германа, Акакія, Помпея	Чт
21	8	Прокопа, Теофіля, Анастасія	Пт
22	9	Панкратія, Тевдора, Александра	Сб
23	10	Неділя 5 по ССД, Антонія, Силуана	Нд
24	11	Княгыні Ольгы, Євфимії	Пн
25	12	Тевдора, Гілярія, Прокла	Вт
26	13	Гавриіла, Штефана, Серапіона	Ср
27	14	Юста, Онисима, Штефана, Акілы	Чт
28	15	Князя Владиміря, Авудима, Кирика	Пт
29	16	Атиноґена, Павла, Валентины	Сб
30	17	Нед. 6 по ССД, Марґариты, Лазаря, Леоніда	Нд
31	18	Еміліяна, Якынта, Йоана, Памвы	Пн

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 17.07.1940 — Вмер на еміграції Емілій Кубек, родом з Штефурова к/Свидника, автор повісти і оповідань, а тіж поезий.
- 21.07.1790 — Вродил ся в Жыдівськым Михаїл Константинович, парох Крампной і Ростайного, нагороджений в 1849 р. через цисаря златым крестом (враз з А. Добрянськым).
- 22.07.1950 — Вродила ся в Міковіцах к/Намыслова (родове гніздо в Богушы) Єва Вансач з дому Слезьон, авторка верши для діти.
- 24.07.1770 — Мадярській комісар Торок видав універсал о доконаным прилучынню Сандеччыны до Королівства Угрів.
- 27.07.1930 — Вродил ся Мирон Колошняй, поета бачваньських Руснаків.
- 29.07.1830 — Вродил ся в Уличу-Кривым к/Снины Андрій Репай, культурний діяч, редактор, видавця, тлумач з французского, німецького і мадярського языків, автор педагогічних видань.

XX

МИРОН КОЛОШНЯЙ

Спомин дитинства

Вчас рано —
надомном нахылена мама.
Шепче мі:
"Спий, сынку...
О, як то добре спаня!"
Пішла... до роботи...
А я уж не міг в постели остати.
Любий єм холод ранішній, сонце і росу,
смотрити єм мал охоту
як дідо клепле косу.
(...)

СЕРПЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Серафима, Штефана, Паісія	Вт
2	20	Іліі, Афтана, Аврама	Ср
3	21	Онуфрия, Онисима, Семана, Йоана	Чт
4	22	Маріі Магдалины, Фоки	Пт
5	23	Трофима, Теофіля, Аполинария	Сб
6	24	Нед. 7 по ССД, Романа, Давида, Христины	Нд
7	25	Успіня Праведной Анны, Макария	Пн
8	26	Єрмолая, Мойсея, Параскєвы	Вт
9	27	Пантелимона, Наума, Климента	Ср
10	28	Профора, Никанора, Тимона, Пармена	Чт
11	29	Калініка, Серафимы, Тевдотіі	Пт
12	30	Андроника, Валентина, Йоана, Поликарпа	Сб
13	31	Неділя 8 по ССД, Юлиты, Євдокима	Нд
14	1	Соломіі, Початок Маткобіжаного Посту	Пн
15	2	Штефана, Никодима, Фоки	Вт
16	3	Фавста, Антония, Космы, Далмата	Ср
17	4	Максиміліяна, Євдокіі, Єлевферия	Чт
18	5	Агфира, Понтия, Сивеля	Пт
19	6	Преображыня Господнє, Спаса	Сб
20	7	Неділя 9 по ССД, Дометия, Митрофана	Нд
21	8	Мирона, Леоніда, Зосимы	Пн
22	9	Матвія, Антония, Якова, Алексія	Вт
23	10	Лаврентия, Агапита, Романа, Сикста	Ср
24	11	Евпла, Василя, Тевдора, Клавдия	Чт
25	12	Фотия, Александра, Капитона	Пт
26	13	Максима, Іринєя, Конкордіі, Іполита	Сб
27	14	Нед. 10 по ССД, Михея, Тевдосия, Маркеля	Нд
28	15	Успіня Прєсвьятої Богородиці	Пн
29	16	Херимона, Диомида	Вт
30	17	Мирона, Алипія, Павла, Филипа	Ср
31	18	Фльора і Лавра, Йоана, Григория	Чт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 4.08.1950 — Вродил ся Юлиан Тамаш, видатний письменник і вчений-гуманіста Руснаків Войводи́ни.
- 5.08.1580 — Король Зигмунт Август II потвердил парафії в Боску попередні грамоты.
- 5.08.1910 — Вродил ся Євгеній Кочиш, письменник Руснаків Войводи́ни.
- 8.08.1960 — Вродила ся в Уданіні на Шлеску Олена Дуць-Файфер, видатна лемківська поетеса, науковець – абсолютниця трьох факультетів, доктор гуманістичних наук - літературознавець.
- 12.08.1580 — Краківський єпископ Пйотр Мишковскі видав грамоту надаючи Перунку шляхтичови Гієронімови Міхновичови.
- 15.08.1930 — Вродил ся в Полянах (к/Береста) Ярослав Полянський, збирач фольклору, диригент, композитор.
- 30.08.1920 — Вродила ся в Бортным Меланія Собин, талантлива поетеса.

XX

ЮЛИАН ТАМАШ

О поро́ху

Дорогы приятелі. Ты Єфреме Сирин, Ты Йоане Златоустий і Ты Петре Петровичу, звідую ся вас, найвекших поетів обертаня ся в порошок, в котру страну світа розсыпле ся моє тіло?

Кед мож вибрати, най буде на схід і північ.

На схід, ближе сходячому сонцю, чийом зорьом прагну быти. Каждого рана привітам очы і чело чесного чловека і огрію бідного.

На північ, там де ся роса на сніг обертат і падає зноём робітного працівника; гын каждой зими, дітьом на радіст, перейду по селах, жебы почули што то тепло хыжы, в якій ніт нужды.

Бідакам шепну: не жди́йте нич обернете ся в порошок. Другого жы́тя окре́м того, што го те́раз ма́те — ніт.

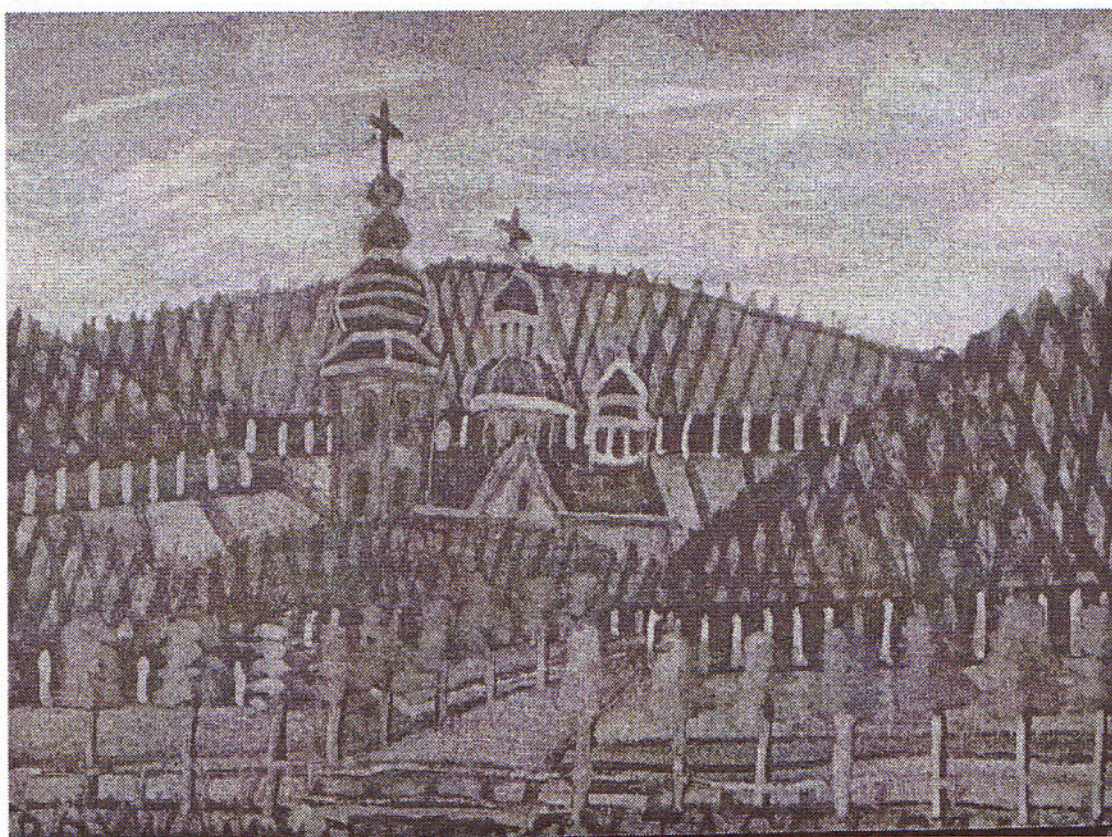
ВЕРЕСЕН

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Андрия, Тимофія, Теклі	Пт
2	20	Самуїла, Севіра, Мемнона	Сб
3	21	Неділя 11 по ССД, Тадея, Теогнія, Агапія	Нд
4	22	Агатоника, Афтана, Евлялії,	Пн
5	23	Іринея, Каліника	Вт
6	24	Съвященномученика Максима	Ср
7	25	Вартоломія, Титы, Міны	Чт
8	26	Адрияна, Наталії	Пт
9	27	Савы, Пимена, Анфісы	Сб
10	28	Неділя 12 по ССД, Мойсея, Іова, Тевдосия	Нд
11	29	Усікн. Гл. Йоана Крестителя, Главосікы	Пн
12	30	Александра, Йоана, Павла, Христофора	Вт
13	31	Кыприяна, Геннадия, Йоана	Ср
14	1	Поч. нового церк. рока, Семана	Чт
15	2	Маманта, Руфины, Тевдота, Йоана	Пт
16	3	Антима, Теоктиста, Василисы	Сб
17	4	Неділя 13 по ССД, Йосафа, Афтана, Ермонії	Нд
18	5	Захаря, Єлисаветы, Раісы	Пн
19	6	Архіпа, Зинона, Макария	Вт
20	7	Созонта, Макара, Онисифора	Ср
21	8	Рожество Пресвятой Богородиці	Чт
22	9	Йоакыма і Анны, Йосифа	Пт
23	10	Минодоры, Павла, Пульхеріі	Сб
24	11	Нед. 14 по ССД, Тевдоры, Сергія, Димитрия	Нд
25	12	Юлияна, Корнута, Тевдора	Пн
26	13	Ілії, Леонтия, Корнилия	Вт
27	14	Воздвижыня Чес. Креста Госп. – Вздвига	Ср
28	15	Никиты, Тевдота, Максима	Чт
29	16	Євфимії, Людмилы, Доротея	Пт
30	17	Віры, Надії, Любви, Софії	Сб

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 2.09.1900 — Вродил ся Іван Турин, маляр, одкрывця таланту Епифана Дровняка - Никыфора і перший його пропаґатор.
- 9.09.1940 — Вмер Франц Коковскій, автор повісти *За землю* — о лемківській тематыці.
- 23.09.1900 — Вродил ся в Новівси Володимир Кубійович, вчений - історик, дошлідник Лемковины.
- 25.09.1920 — Вмер в Ужгороді Юрий Жаткович, історик, автор *Етнографічної історії Угорорусів*.
- 29.09.1860 — Розвязано Державний Совіт, покликаний 5 марця т.р. для поділіня Австрії на автономічны части.
- 30.09.1880 — Папа Лев XIII выдал посланя до католицкого сьвіта, наказуюче почитати славянських апостолів Кірила і Мефодия.

XX

Никыфор. *Краєвид зо святыма в небі* (фрагмент)

Ж О Л Т Е Н

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Неділя 15 по ССД, Євменія, Ариядны	Нд
2	19	Трофима, Зосимы, Тевдора	Пн
3	20	Євстафія, Олега, Татияны	Вт
4	21	Кондрата, Євсевія, Мелетия	Ср
5	22	Йоны, Фоки, Теофана	Чт
6	23	Йоана, Андрия, Петра	Пт
7	24	Теклі, Владислава, Никандра	Сб
8	25	Неділя 16 по ССД, Євфросинії, Сергія	Нд
9	26	Йоана Богослова, Єфрема	Пн
10	27	Марка, Зіны, Епифанії, Аристраха	Вт
11	28	Харитона, Вячеслава, Александра	Ср
12	29	Кірияка, Теофана,	Чт
13	30	Григория, Михала, Рипсимії	Пт
14	1	Покров Пресъвятой Богородиці	Сб
15	2	Неділя 17 по ССД, Кypияна, Юстины	Нд
16	3	Денезия, Єлевферия, Йоана	Пн
17	4	Онисима, Аммона, Елладия	Вт
18	5	Петра, Алексия, Йоны, Филипа	Ср
19	6	Томы, Макара, Еротиіды	Чт
20	7	Сергія, Юлияна, Вакха	Пт
21	8	Пелягії, Трифона, Таісы	Сб
22	9	Неділя 18 по ССД, Якова, Максима, Петра	Нд
23	10	Євлампія, Амвросия, Андрия, Теотекна	Пн
24	11	Филипа, Теофана	Вт
25	12	Космы, Андроника, Мартина, Тараха	Ср
26	13	Карпа, Веніамина, Агатадора	Чт
27	14	Параскевы, Назария, Сильвана	Пт
28	15	Євфимія, Лукіана, Вивеі	Сб
29	16	Неділя 19 по ССД, Льонгїна, Мала	Нд
30	17	Осиі, Андрия, Леонтия, Євтропа	Пн
31	18	Луку, Йосифа	Вт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 5.10.1930 — Вродил ся Влодо Костельник, прозаїк бачванських Руснаків.
- 12.10.1980 — Вмер Зьдзіслав Штібер, автор м.ін. прац: *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny* (w 8 частях), *Toponomastyka Łemkowszczyzny* (2 частях).
- 15.10.1780 — Торжественне посвячєня кафедральной церкви в Ужгороді, на переселєня єп.Андрія Бачыньского.
- 18.10.1900 — Вродила ся Марія Остромира (Маковска), авторка повісти *Лемківщина в огні*.
- 19.10.1910 — Вродил ся Федір Манайло выдатний маляр Підкарпатской Руси.
- 20.10.1860 — Франц Йосиф выдал т.зв. *Жолтньовий диплом*, заповідающий конституційну еру монархії.
- 23.10.1900 — Вмер на выгнаню (в Римі!) митрополита Йосиф Сембратович.

XX

МАРІЯ ОСТРОМИРА

(...)

Це не був спів якоїсь вишколеної співачки — з усіми вимогами співацької техніки. Це був вияв душі дівчини - повстанця, що стільки вже подвигів мала за собою, а перед собою щораз то нові зусилля і труди... А ген, вдалі, мерех-тіла мінливим сяєвом ореол усіх її подвигів — геройська смерть на полі бою.

На єдно ся здами — черни очка мами.

На друге ся здами — жадне нич не мами.

Це ж була пісня коханої дівчини, що вирвала його з рук смерти — бо ж він уже був одною ногою на тому світі — а тепер турбувалась про нього, тремтіла над ним, змагалася з його недугою.

Була це пісня найчарівнішої дівчини, тієї єдиної на світі.

(з повісти *Лемківщина в огні*)

ЛИСТОПАД

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	19	Йоіла, Йоана, Клеопатры, Леонтия	Ср
2	20	Артима, Матроны, Евода, Євнора	Чт
3	21	Ілариона, Теофіля, Зотика	Пт
4	22	Аверкія, Максиміліяна, Єлисаветы	Сб
5	23	Неділя 20 по ССД, Якова, Ігнатия	Нд
6	24	Ареты, Теофіля, Афтана, Сисона	Пн
7	25	Маркіана, Мартирія, Анастазия	Вт
8	26	Влкм. Димитрия Солунського	Ср
9	27	Нестора, Капітолины, Марка	Чт
10	28	Параскевы, Терентия, Йова, Максима	Пт
11	29	Анастасіі, Маріі, Клавдия, Астерия	Сб
12	30	Неділя 21 по ССД, Зиновія, Зиновії, Юста	Нд
13	31	Стахія, Шпиридона, Никодима, Мавры	Пн
14	1	Космы і Даміана, Йоана, Якова	Вт
15	2	Тевдотіі, Маркіана, Афонія, Пігасия	Ср
16	3	Айталя, Акєспима, Катерия, Атика	Чт
17	4	Йоаникія, Меркурия, Никандра	Пт
18	5	Галактиона, Григория, Пактрона	Сб
19	6	Неділя 22 по ССД, Павла, Клавдіі	Нд
20	7	Лазаря, Тевдота, Касинії, Зосимы	Пн
21	8	Собор Архістратиґа Михаїла	Вт
22	9	Онисифора, Матроны, Антония	Ср
23	10	Ореста, Радиона, Ерампа	Чт
24	11	Викемтия, Віктора, Штефана	Пт
25	12	Йоана, Ніля, Ахії, Лева, Савы	Сб
26	13	Неділя 23 по ССД, Йоана Златоустого	Нд
27	14	Филипа, Григория, Юстиніана	Пн
28	15	Самона, Авіва, Поч. Різдвяного Посту	Вт
29	16	Матвія, Фульвіана	Ср
30	17	Григория, Никона, Лазаря, Михала	Чт

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 2.11.1920 — Вродил ся в Красным Броді на Пряшівщині Михайло Шмайда, автор трильоґії *Лемки*.
- 3.11.1920 — Вродил ся в Ізі Димитрий Вакаров, поета і прозаїк Підкарпатской Руси, замучений в німецьком ляґрі в марци 1945 рока. Писал по російскы.
- 5.11.1370 — Вмер Казимір Великий, який збудував - головні на Підкарпатю - "Польщу мурувану".
- 15.11.1670 — Вмер в Амстердамі (перешлідуваний в краю за гуситизм) Ян Амос Коменски, великий český гуманиста - основатель педагоґіки на принципі рідного языка; будитель вшитых Славян.
- 18.11.1770 — Презентаційном грамотом краківской єпископії о. Андрій Жеґєстовскій "отримал" церков в Андриівці.
- 20.11.1830 — Вродила ся в Красній к/Кросна Клавдія Алексович, перша жінка в нашій літературі, авторка вершів, оповідань і сценічных штук; діячка просвітительного руху, еманципації жінок (см. допис о ній і вибір з творчости - стор. ...).

XX

ДИМИТРИЙ ВАКАРОВ

Вітчизні

*Ты — моя віра
я слово твоє.
Щестя глядаме
твоє і моє.*

*Ты — моя пісня
я — ехо твоє.
Щестя найдеме
твоє і моє.*

*Днес радіст блискат
Заран біль болит
Та я не лишу
тебе николи*

*В правді є сила
моя і твоя.
Правду найдеме
Вітчизно моя.*

перевьюл Петро Мурянка

Г Р У Д Е Н

Нс	Сс	Свята православны і греко - кат.	Дн
1	18	Плятона, Романа, Закхея, Алфея	Пт
2	19	Авдия, Варлаама, Анатолія, Адрияна	Сб
3	20	Неділя 24 по ССД, Григорія, Прокла	Нд
4	21	Введіння до Храму Пресв'ятої Богородиці	Пн
5	22	Филимона, Максима, Архіпа	Вт
6	23	Александра, Алексія, Митрофана, Григорія	Ср
7	24	Катрены, Августа, Катрены, Порфірія	Чт
8	25	Климента, Петра	Пт
9	26	Алипія, Якова, Інокентія	Сб
10	27	Нед. 25 по ССД, Палладія, Романа, Якова	Нд
11	28	Штефана, Василя, Григорія, Іринарха	Пн
12	29	Парамона, Нектарія, Акакія	Вт
13	30	Андрия, Фрумента	Ср
14	1	Наума, Філярета, Ананія	Чт
15	2	Андрия, Теофіля, Штефана, Афанасія	Пт
16	3	Йоана, Савы, Софонія, Теодула	Сб
17	4	Нед. 26 по ССД, Варвары, Юліянії, Йоана	Нд
18	5	Савы, Кіріона, Захарії, Анастазія	Пн
19	6	Святого Миколая Чудотворця	Вт
20	7	Амвросія, Антонія, Ніла, Йоана	Ср
21	8	Потапія, Онисифора, Сосфена	Чт
22	9	Зачаття Прав. Анном Пресв. Богородиці	Пт
23	10	Єрмогена, Міны, Ангелины, Євграфа	Сб
24	11	Неділя 27 по ССД, Даниїла, Миколая, Луки	Нд
25	12	Александра, Терапонта, Спіридона	Пн
26	13	Ореста, Лукії, Євгенія, Євстафія	Вт
27	14	Тирса, Калініка, Левкія, Филимона	Ср
28	15	Єлевтерія, Корива, Павла	Чт
29	16	Марина, Теофанії, Аггея	Пт
30	17	Даниїла, Азарія, Штефана, Ананії	Сб
31	18	Неділя 28 по ССД, Севастиана, Марка, Зої	Нд

ІСТОРИЧНІ ДАТИ

- 6.12.1240 — Монголи зруїнували Київ, м.ін славу Десятинну Церков.
- 7.12.1960 — Вмер Іван Ділишко, байкар-оповідач Підкарпатської Руси.
- 12.12.1860 — За заряджынём Міністерства Справедливости з 9 липця т.р. (для судів першої інстанції о допущенню руского языка в судівництві)), wydano take і для выжшого крайового суду.
- 15.12.1890 — В Орябині на Спишу вродил ся Михал Лайчак, видний діяч нашої еміграції в Америці.
- 25.12.1900 — Вмер в Свиднику Александер Павлович.
- 26.12.1700 — Любомірскы, панове Навоївскых дібр "*uwolnić umyślili od wszelkich danin i czynszow (...) Bazylego Wisłockiego Unijej Greckiej Prezbitera, Plebana Łabowskiego*". (Шематисм... на годъ... 1879, ст. 280)
- 27.12.1860 — Вродил ся в Ганчовій Даниїл Пирог, парох Тихані; голосне было його убийство через бандитів 23.08. 1929 рока.

XX

АЛЕКСАНДЕР ПАВЛОВИЧ

xxx

*Гыне тма страшезной нocy,
Нам выхoдит сонце красне,
Зрят весело рускы очы
На народне небо ясне.*

*Мы створены ку слeбoдi,
Слeбoдныма мамe быти,
Пробудил ся дух в народi,
Рускiй нарiд мусит жыти.*

*Побiдит наш дух народний,
Щезнут вшиткы врагы нашы,
Мусиме быти слeбoдны,
Гoлoсят сумлiня нашы.*

СКОРОЧЕНИЙ КАЛЕНДАР НА 2001 РІК

Дн	СІЧЕН					ЛЮТИЙ				МАРЕЦ			
Пн	1	8	15	22	29	5	12	19	26	5	12	19	26
Вт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	6	13	20	27
Ср	3	10	17	24	31	7	14	21	28	7	14	21	28
Чт	4	11	18	25	1	8	15	22	1	8	15	22	29
Пт	5	12	19	26	2	9	16	23	2	9	16	23	20
Сб	6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24	31
Нд	7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25	

Дн	КВІТЕН					МАЙ					ЧЕРВЕЦ			
Пн	2	9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25	
Вт	3	10	17	24	1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Ср	4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27	
Чт	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28	
Пт	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
Сб	7	14	21	28	5	12	18	26	2	9	16	23	30	
Нд	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24	

Дн	ЛИПЕЦ					СЕРПЕН					ВЕРЕСЕН			
Пн	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24	
Вт	3	10	17	24	31	7	14	21	28	4	11	18	25	
Ср	4	11	18	25	1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Чт	5	12	19	26	2	9	16	23	30	6	13	20	27	
Пт	6	13	20	27	3	10	17	24	31	7	14	21	28	
Сб	7	14	21	28	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
Нд	1	8	15	22	29	5	12	19	26	2	9	16	23	30

Дн	ЖОЛТЕН					ЛИСТОПАД				ГРУДЕН				
Пн	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24	31
Вт	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25	
Ср	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26	
Чт	4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	
Пт	5	12	19	26	2	9	16	23	30	7	14	21	28	
Сб	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29	
Нд	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30	

ДЕСЯТИННІ РІЧНИЦІ 2000 РОКА

- 610** — Велике переселення Слав'янів на Балкани, за панування цисаря Іраклія.
- 820** — (до 823) Суспільна революція в Візантії під проводом Томи Слав'янина, якого враз з падінням повстання страчено по тяжких тортурах.
- 870** — В наслідок німецької інтервенції в справу Великоморавії, втрапив свій престол Ростислав. Ошліплено го, а на троні осаджено Святополк І.
- 880** — Інтрига Святополка І допровадила до осадження в Нітрі німецького єпископа Віхінга, завзятого противника Архієпископа Мефодія.
- 920** — (або 921) Вмерла Людмила, чеська княгиня, натхнена поклонничка кірило-мефодіївщини; канонізована.
- 950** — Мадярські князі Булчу і Дюла окрестили ся в Царгороді і вернули ся з грецьким єпископом Ієротейом; перебувал він в Відині, в Монастырі Св. Йоана Крестителя.
- 970** — Зачал своє панування Гейза, потомок Арпада, перший організатор мадярської держави, отець Стефана І.
- 980** — Зачал панувати в Києві князь Володимир Великий.
- 1000** — В Кракові організовано латинське єпископство, але навет польські опрацювання пишуть што "nie wykluczone, że wcześniej było tu biskupstwo obrządku słowiańskiego (Mały słownik kultury dawnych Słowian).
- 1030** — Перший похід Ярослава Мудрого на Польщу.
- 1050** — (бл.) Вродил ся Нестор, руський літописець; в своїй Повісті временных літ лишыл короткі відомости о карпатських Хорватах.
- 1060** — Зачал панувати в Уграх Беля; стлумил остатній т.зв. "поганський бунт" під проводом Яноса, сына Ваты.
- 1110** — Тым роком кінчыт ся Повіст временных літ.
- 1140** — Відоміст о першым галицьким митрополиті Алексію; Галицьку Митрополію затверджено офіційні через Константинопольській Патріярхат аж в 1303 році.
- 1150** — Перша історична відоміст о Саноку.
- 1210** — Галицькі бояри, при помочі князів Володимира і Святослава Ігоровичів (яких рік тому вигнали), вигнали Угрів з Галичини. Князі, запроваджаючи "лад", втрапили бл. 500 найзнатніших боярів, решта втекла на Угри,

- спроваджаючи внет тых остатніх, жебы при іх помочы привернути свої володіня.
- 1240** — Татары зачали свій похід на полудньову Русь (пiлнiчну грабили і палили од 1237).
- 1250** — При саноцкым замку побудувано церков св. Димитрия. Як высловлюют ся дошлiдники, была то дуга саноска церков, на мiсци збуреной через Татарiв.
- 1270** — Штефан (Iштван) V надал маґнатови Рейнгольдови три села в Пiдкарпатскій Руси. Час фактычного опановуваня той території через Уґрiв.
- 1280** — Кiнг'а, жена Болеслава Стыдливого (канонiзувана в 1999 р.) фундувала монастыр клярысок в Старым Мiстi (Старым Санчы) і сама до него вступила. Монастыр клярысок мал значучий вплив на подiї і ситуацию Сандеччыны, в тым на релiґiйны односины, утверджуваня захiднього християнства.
- Кiнг'а зголошувала свої претенсiї до землi бiчской, але неє потверджыня в джерелах, ци колинебуд ю посiдала.
- 1280** — Князь Лев перешол хырбет Карпат і спустошыл верхне порiча Тисы. В галицкых руках Пiдкарпатска Русь находила ся 40 рокiв, до 1320.
- 1290** — Скинчыл свое пануваня (од 1272) Владислав (Лясльо) IV, за якого наступила масова нiмецка кольонiзация Шариша і Спиша.
- 1320** — Нибы заложено латиньску парафію в Мушыні, але перший костел побудувано ту аж в другій половині XVII ст. - як переказує наша традиция, з розобраной тылицкой церкви. Кед iстнiла ту в реченым часі даяка святыня, то хыбаль лем каплиця на замку.
- 1320** — Петро Петуня (Петро Петрович, як зове го Людовiт Штур в своїй велкiй поемі Матвiй з Тренчына), русиньскій феодал на Земплині, станул на челі повстаня селян против Мадярам. Повстаня впало в 1322 році.
- 1330** — Якуб Гладыш, дакус пiзнiйший "властитель" верхнього порiча Ропы выступує як заряджающий сандецкыма королiвскыма добрами.
- 1340** — Казимiр Великiй, по смерти остатнього галицкого князя Юрия II (Болеслава Тройденовича по вiтци, князю мазовецкым), наiхал Галицку Русь. Од того тiж часу

- зачал ставляти "Польшу мурувану" на Підкарпатю. Як признают сами Полякы (см. котрисий попередній календар), більша част той "муруваної" зосередила ся (при непорівняльній території решты) акуратні на Підкарпатю, очывидні - нашым колиси, а за Казиміра все іщы вымагаючым специяльной "опікы".
- 1350** — Мушынці надано маґдебургське право.
- 1360** — З Бардийова вынесли ся цистерсы, оселены ту в 1247 році для навертаня Русинів.
- 1380** — Льокация Дуклі на маґдебургським праві.
- 1390** — В документі з того рока споминат ся о двох шолтысах Яшковы,сідячых на 6 ланах.
- 1390** — Константинопольскій Патрїярха Антоний выдал грамоту для Грушівского монастыря в Підкарпатскій Руси, надаючы му особливы права - ставропігію, то є підпорядкування безпосередньо патрїярхії, без єпархїального (єпископского) посередництва.
- 1400** — Як подає Шематизм Апостольской Адміністрації Лемковщини з 1936 р., в Тыличу побудовано церков (першу?).
- 1410** — "Jagiełło założył w Nowym Sączu (...) klasztor premonstratensów, który przyczynił się na pewno do zapewnienia miastu silniejszej pozycji i zaważył nie tylko na jego życiu religijnym, ale także na kulturalnym i społecznym." (Rocznik Sądecki, t. XVII, str. 18)
- 1410** — За Длуґошом - Мадяре, выкорыстуючы заанґажування Польщы в війну з Крестоносцями (Ґрунвальд), вдерли ся через Сромовці на Сандеччыну, спустошыли і спалили Старе Місто і передмістя Санча, враз з околичніма селами. Вертали ся через Мушыну. Змобілізуваны польскы силы дігонили їх коло Бардийова выдаючы ім побідну битву. Мадярів мал напровадити сам Поляк, зрадник - Сыцібор.
- 1420** — Выгнано з Уґрів до Молдавії прихыльників гуситів. О гуситах (братчыках) заховали ся переказы на Лемковині (м.ін. в Білцаревій).
- 1420** — Боднарку перенесено на волошське право. На волошським праві льокувано Мысцову.
- 1440** — Перебывал в Санчы кїївскій митрополита Ісидор, вертаючы з Фльорентийского Собору (1439); служыл в

- Велику Пятницю в латиньскым костелі, пак в Кракові, на Вавели - в східнім обряді. Проба церковной унії, закінчена неповоджыньом.
- 1460** — Миколай Пеньонжек з Вітовіц посьвідчат же королева Зофія привернула до ґрибівской тенуты, яку ма Войцьох Єжовскі, Білцареву і Боґушу.
- 1460** — В околицях Бардийова появил ся зо своїм одділом не-якій Петро Раткович (Ратковец), непокоячы передо-вшыткым бардиівскых купци. Походил правдоподібні з пільнічної стороны Карпат, бо скарги на него посы-ляли бадриівскы купці до королевы Зофії.
— На Спишу діял зо своїм компаніом Тома Тарчай, липняньскій староста.
- 1480** — Білянка, Ганчова і Квятонь отримуют волоске право.
- 1480** — Станіслав, Ян і Пйотр, сынове вмершого Павла Ґлады-ша зо Шымбарку, потерджают доконаний через вітця поділ дібр. Середньому, Янови, припали села: Климків-ка, Лоси і Білянка.
- 1490** — Перша відоміст о селі Граб, як о уж істнующым.
- 1490** — Вроцлавскій полюбовний суд признає Польщы "по віч-ны часы" 16 спишских міст, заставлених Польщы в 1412 р. через Сигізмунта Люксембургського.
- 1490** — (до 1491) Выправа Яна Ольбрахта на Угры; переходила через Сандеччыну.
- 1490** — (до 1492) На галицкым Підкарпатю, Покутю і Буковині выбухло єдно з найбільшых в історії Европы анти-феодальних повстань під проводом Мухы. Мусіло бы-ти голосне і на наших землях, бо - як сьвідчат джерела - активізує ся, особливі на полудньовій Лемковині, опрышківскій рух (см. ЛК на 1993 рік - допис о діяль-ности Петра Главаты).
- 1490** — Якуб Печ з Тарновой Горы просит раду міста Бардийо-ва о выданя нового выказу збійників, бо давний деси стратил бічскій староста.
- 1510** — Збудувано церков в Улючу к/Санока; то найстарша за-хована деревяна церков не лем на нашій території, але і в цілій Польщы.
- 1510** — Відоміст, што Крампна належала до Анджея Стадніц-кого, каштеляна саноцкого.
- 1510** — В загадковій ситуації, што до організації латиньской

- парафії в Пташківій, яка протігала ся через 220 років (см. ЛК 1999, р.1359), забито пробоща, што додає іщы пікантерії тій загадковости.
- 1530** — Яцко Воцынка з Радошыц заложыл на волоскым праві сусідню Ославицю.
- 1530** — Згоріл мукачівській монастыр, котрий был єдночасні резиденцией мукачівських єпископів. Приналежны до монастыря маєткы насильні прилучено до дібр мукачівського замку.
- 1550** — Саноцкій староста Пйотр Зборовскі выдал документ для православных саночан, на основі котрого міщане, взамін за збурену церков замкову, отримали "plac w tymże mieście pusty według wałów miasta".
- 1560** — Латиньскій перемышльскій біскуп змінил льокацию Дальовы на волоску; попередню, в 1363 році отримал на німецькым праві Грицко Зарович (село звано товды Грицьова Воля).
- 1570** — В Литмановій на Спишу заложено народну школу, ци не найстаршу, поза монастырскыма, на наших землях.
- 1570** — (18.09) Єдна з першых відомости о Жыдах в наших селах (поза самым Жыдівскым, льокуваным в 1541 р.); неякому Авраамови выдано привілегію на заложныя кужні в Полавах.
- 1570** — Списано справоздання шлідчой комісії спишской коморы о социяльных і релігійных взаєминах на Спишу. Члены комісії звертают увагу на борбу підданных против панам, пишут о них, же: "Русины і Валахы народы некатерицкы, нехристияньскы і небезпечны".
- 1580** — Шолтысом Дошниці был Константин Дошницкій (тіж для Явіря), котрого король повідомил осібным писмом, же оба села присудил свому "kuchmistrzowi" Алямані.
- 1580** — Выдано королівській універсал, за яким за яким вино з Угрів мож перевозити лем через: Санч, Біч, Дуклю, Рыманів, Кросно, Санок (...).
- 1600** — Кінчат ся відомости (од 1572) о інтересуючий особовости - Лазарі Мійскым з Тылича, вйті "krisu mussynskiego", писменным, барз оборотным.
- 1600** — Тым роком (25.01) зачынат ся "Księga sądowa kresu klimkowskiego", незмірні цінне джерело суспільных одношынь на Лемковині в XVII-XVIII столітях.

- 1610** — Вмерат перемышльській єпископ Михаїл Копыстянський, якій не прийняв унії 1595 рока. На його місце, на против волі вірних, назначено королівського кандидата, уніята Афанасия Крупецкого (1610-1652).
- 1620** — Король Зиґмунт III опоминат свої війська оставлены на польско-угорским пограничу, жебы одперли евентуальний атак семиградского князя.
- 1620** — Интересуючий документ в Книзі судовій кресу климківського (Нр 176) о поділі маєтку медже климківськими шолтысами Михалом, Павлом і Феньком, посвідчуюче їх маєтніст, м.ін. посідання пивного browару, "колярні" - колодїїні.
- 1630** — Документ в Книзі судовій кресу климківського (Нр 282), приводячий імена родичів (Ваньча, Настя) Василя Ліщынського - пізнійшого збійника Василя Баюса.
- тіж документ (Нр 296) о попі новицкым, якій сына свого Семана "wypuścił z majątności pana dobrodzieja (...) do innego państwa" (домінії).
- 1630** — Опрышки з Підкарпатской Руси напали на маєток Казимира Турского в Саноцкій Землі.
- 1640** — По ліквідації тылицкой парафії, перенесено до Мушынки тылицкого попа Івана Федоровича.
- 1640** — Дідич Глініка і Рыхвалду, замітуючы державці зламання контракту державы, спомнул о надмірным вызыскуваню підданных, якє вело до їх втіканя з тых сіл.
- 1640** — Перша проба мукачівського єпископа Василя Тарасовича прийняти унію, ударемнена острым протестом духовенства.
- 1650** — Міщане саноцкы не позволили на одправління в місцевій церкви богослужыня унійному єпископови.
- 1650** — Бортне отримало льокацийний документ. Неможливым є, жебы не істнувало скорше, бо вказує на то численіст його мешканців в тамтых роках. То іщы єден примір блудного розумління льокації в справі "волоской кольонізації".
- 1660** — Проведено люстрацію королівських дібр краківського воєвідства. Люстрації (было їх пару) сут цінным джерелом інформацій.
- 1660** — Ян Казимір надає Янови Завішы документ на опорожніле "wybraniectwo" в Мысцові.

- 1660** — Тым роком зачынат ся Гукливска літопис. Од 1780 р. ёй автором был Михаіл Ґриґашій, сын кметя Ґриґы. Давнійшы події взялі зо списку незнаних авторів. Літопис кінчыт ся 1830 роком.
- 1670** — Вмер Петро Партеній, перший унійний єпископ мукачівской єпархії. По його смерті наступил спонтанічний поворот вірних до православія. Грекокатолицкій священник Иреней Кондратович так пише о тых подіях: "По смерті Партенія (1670) настали тажкі часы. Найшлися особы, котрі открыли очи народу и духовенству. Народ глубоко був преданий своїй старой греческой вірі, вірі отців, но не понимав єї сущности. Духовенство же при своїй низкой образованности, не могло убідитися у высшости католицкої віры. Возстали безпорадки, и схизма ширилася дальше, палили уніятські книги, перекрещовали уніятским духовенством крещенных дітей, унія находилася в повном упадку." (Исторія Подкарпатської Руси для народа, составив: о. Иреней Мих. Кондратович, Ужгород 1924)
- 1670** — Документ в Книзі судовій климківського кресу (Нр 710) о поступуючий панщыні; без відомости паньской не вільно было взяти з ліса ани зломиска.
- 1690** — (20.04) Введено на мукачівську кафедру Йосифа де Камеліса, єдного з найбарже освічених уійних єпископів.
- 1700** — Львівській єпископ Йосиф Шумлянський, як остатній в Галичині, прийняв унію.
- 1700** — Тым роком датує ся церков в Квятони, єдна з найкрасшых істнуючых до днес на Лемковині.
- 1700** — Вродил ся Михаіл Ольшавський, в рр. 1743-67 єпископ мукачівській, выдал Начало писмен учащимся (1746).
- 1700** — В Зындрановій вмер остатній передунійний православний парох о. Василий Барвинський. Селяне аж в 1706 році прийняли уійного священника.
- 1710** — На Підкарпатю панувала епідемія чумы, по части і на Лемковині.
- 1710** — В гаснучым повстаню Ф.Ракоchia (од 1703) утримували ся лем пілнічно-східні, Угры, то є землі Русинів, які чынні брали в ним участ.
- 1710** — Вмер Михаіл Андрелла-Оросвиґовський, выдатний пред-

- ставник русиньської полемічної літератури.
- 1720** — Замойській Синод, од якого зачала ся міцна латинізація унійної Церкви. Брал в ним учас саноцькій декан о. Йоан Корнашевич.
- 1720** — Справа в Книзі судовій кресу климківського (Нр 1200) о братоубийство. Убийця, Петро Барняк, втюк, прото суд не каре го "головом", лем жебы "matce i bratu nieboszczyka zabitego dał grzywien dwadzieścia siedm, potym zeby przez siedem mszy alias służb krzyżem w cerkwi leżał i po każdej służbie zeby dał ojczenkowi grzywnę jedną i plag (przez) wszystkie służby po piętnaście zeby wziął (кед бы ся вказал в селі).
- 1740** — На австрійській трон вступила Марія Тереза, за хлопським мітом - "добра королева"; выдала тзв. урбарияльний патент, ограничаючи самоволю шляхты.
- 1750** — (бл.) Основано в Мукачові богословську школу, в якій вчено по русиньскы; в 1778, в характері духовной семінарії перенесено ю до Ужго-рода.
- 1760** — "В восточной части епархии мукачевской в 1760-61 роках на агітацію сербского іеромонаха Софронія и арадского схизматического епископа Софронія Волохи і Русины прогнали своих уніятских духовников, заперли церкви, не дали крестити новородженных и погребати мертвых. Містами (місьцями - Ред. ЛК) діло прийшло до открытого повстаня. Поміщики не могли ані войсковою силою задавити явный бунт." (И.Кондратович, як в., стор. 63)
- 1770** — Інтенсивна "діяльність" конфедератів барських на Лемковині.
- 1770** — Стараньом єпископа Йоана Брадача выдано в Відни "Буквар" і Сборник".
- 1770** — Австрійці затримали в Ясині російських купців С.Григоровича, І.Іванова і Г.Тимофєєва, котры везли книги до Підкарпатской Руси.
- 1770** — Вродил ся в селі Паладь коло Ужгорода Іван Орлай, вчений і осьвітній діяч. В 1791 р. выїхал до Росії; вихователь М.Гоґоля.
- 1770** — (конец червця) Выполняючи розказ Марії Терезії з 19.06.1770, австрійська війська (мадярскы полкы) заняли част Сандеччины.

- 1780** — Єпископ Андрій Бачинський лишыл стару столицю мукачівських єпископів і переселил ся до Ужгорода.
- 1780** — Вродил ся Онуфрій Раставецький, в рр. 1838-59 парох Санока, в часі Весны Народів был ведучым окружной Руской Рады. Помічником його был о. Михайл Мохнацький.
- 1780** — (серпен - вересен) Консистер перемышльської єпархії о. Йоан Бернакевич в імени єпископа М. Рыла візитувал мушыньскій деканат.
- 1780** — (до 1790) Пануваня в Австрії толеранцийного Йосифа II, єдного з найвыдатнішых предствителі "освіченого абсолютизму" в Европі.
- 1790** — (до 1791) Сойм в Прешбургу надал особливы привілеїї мадярскому языкови, што выкликало спротив немаярских народности, особливі Сербів; початок мадярского націоналізму в тым взгляді.
- 1790** — Уряд Австрії окріслил для священників суму конечных доходів; котры кінчыли курсы в латиньскым языку - 300 ґульденів, зас для скінчывшых оны на рускым языку - 200 ґульденів на рік. В тоту суму вчисляно доходы з ґаздівкы і парафії, бракуючу част мала доплачувати держава.
- 1790** — Перенесено циркулярний уряд з Дуклі до Ясла.
- 1800** — Конечну, по смерти пар. Василя Менціньского прилучено до Ждыні.
- 1820** — Вмер (правдоподібні в Михаловцях, де жыл) Миколай Теодорович, автор оргінальной праці Помощник у домовстві и между людьми.
- 1820** — Явіркы враз з Білом і Чорном Водом, належачы перше до Шлахтовы, утворили оддільну парафію.
- 1820** — Вродил ся Василь Ляхович (+1861), перший біоґраф Василя Довговича.
- 1830** — Вродил ся Александер Гомичков, осьвітній діяч Підкарпатской Руси; писал вершы, оповіданя, занимал ся публіцистиком.
- 1830** — Вышла друком Славено-руска ґраматыка Михайла Лучкая.
- 1830** — Мешканці Побідна к/Санока, коли згоріла місцева церков, перешли на латиньскій обряд. За Побідном пішли з часом Писарівці, а о 90 років – в 1921 Андрушківці, за

- ціну набытя ропарцелюваного двірського поля, яке не могли інакше купити, як лем під умовином зміны греко-кат. обряду на латинській.
- 1830** — В Зарічові к/Перечына (західня Підкарпатска Русь) виник острый протест против поміщыкови, закінчений арештуваньом 17 селян.
- 1830** — Вродил ся Йоан Хризостом Дуркот (сеніор), долголітній парох Новой Веси (Новівси), церковний і народний діяч.
- 1830** — Вмер Андрий Дудрович, уродженец Підкарпатской Руси, філософ, професор Харківського Університету.
- 1840** — (18.11) Селяне Устя Руского внесли до ясельського окружного уряду зажаліня на ґмінны власти, яка не дає ім вытяти дерева на конечны потребы, а кед уж - та далеко, де не мож доіхати, на лісничого, які за сти-нання дерев замыкат їх до арешту, задаючы ім піняжны або тілесны кары - 10, 15 кув. В писмі домагано ся загальні вільного корыстаня з лісів, неодбераня млинів і пропінації.
- 1850** — Александер Духнович выдал перший зо своїх альманахів Поздравленіє Русинов на 1850 год. Того рока заложыл тіж "Літературное заведеніє пряшевское" - першу нашу літературну спілку. Належали до ней м.ін. М. Невицка, А. Криґер-Добрянська, І. Вислоцкій, М. Нодь, А.-Янкура, А. Рубій, А. Лабанц.
- 1860** — Вышла Зоря Галицка яко альбум на год 1860. Помістили в ній свої творы м.ін А. Духнович, А. Павлович, А. Кралицкій, Клавдия Алексович, А. Тороньскій.
- 1860** — Сільскій писар в Зындрановій Теодор Кукела побуду-вал хыжу; днес містит ся в ній Музей Лемківской Куль-туры, заложений і ведений через Т.Ґоча.
- 1860** — Реорґанізация адміністраційна в Галичині. Лемковина ввошла до повітів: сандецкого, ґрибівського, ґорлицкого, ясельського і саноцкого. Реорґанізация тырвала пару років.
- 1860** — Поселил ся Краснобродскым Монастырі к/Меджелабо-рец Владимир Терлецкій - една з найбарже яскраых особовости XIX столітя. Холмскій уніят, участник Лис-топадового Повстаня (як лікар), од 1839 р. алюмн духовной колегії в Римі і емісарий папы Пія IX в ділі

- приєднання православного Сходу до Риму, приятель в парижському комі Міцкевича. По 41 роках скитання по Австро-Угорщині, Італії, Франції, Німеччині і Турції, попросив царя Александра II о дозвіл вернути ся до Росії, прийняв православія, вмер в 1886 році як архімандрита в Одесі.
- 1860** — Проголошення нової конституції, за якою вшитим народам Австрії дозволяло ся розвивати на основі історичної традиції. Галичанам і Русинам Угорщини не повело ся належні скористати з той нагоди.
- 1870** — Повторні заложено Руску Раду.
- 1880** — В Відні вышли два томи праці єп.др Юліяна Пелеша: *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*.
- 1880** — Селяне Кремянної к/Санока переходят на латинський обряд.
- 1890** — Львівський провінціональний Сойм, устами посла Романчука, оголосил тзв. "нову еру".
- 1900** — Во Львові wydано працю Івана Франка Карпаторуське письменство XVII-XVIII в.
- 1900** — В Макарові австрійскы війська увязнили 106 селян. Был то наслідок селянських выступлень в Підкарпатській Русі, котры розпочали ся іщы в 1897 році, як протест на соціальну несправедливість.
- 1900** — Михайл Врабель, редактор газети "Неділя", выдал збірник народных пісень Соловей.
- 1910** — (докладной дати іщы не знаме - Ред.) Вродил ся в Устю Руском Миколай Цисляк, ден з найвыдатнішых еміграційных діячи; маляр, графік-ілюстратор, по смерти др. С.Пыжа (1957) редактор "Карпатской Руси" і календарів Лемко-Союза, автор девятьох драматичных творів, спосеред котрых пару выставляно на сценах в Америці і в Польщы ("Просперита").
- 1920** — Ческы власти знесли Руску Автономічну Директорию Підкарпатской Руси (покликану в 1919 р.) і цілу власт передали назначаному через президента губернаторови.
- правна організація автономічної Підкарпатской Руси. В том році wydано більшість державных і автономных документів, регулюющих єй статус.

- 1920** — В ярі того рока перестала функціонувати Лемківська Народна Республіка.
- 1920** — Іван Поливка, великий пасионат і дошлідник жытя і творчости Александра Павловича, выдал в Ужгороді його творы п.н. Вінец стихотвореній.
- 1930** — В Підкарпатській Русі створено Спілку Працуючого Селянства.
- 1930** — Перепис населіня Чехословації; абсолютна більшість Русинів деклярувала товды свою народніст як "русиньску".
- 1930** — Дальшы села Лемковины вертают до православія (м. ін. Снітниця).
- 1930** — Робітничы страйкы в Чехословації, в тым на Пряшівщині і в Підкарпатській Русі.
- 1940** — (січен) Перше і єдине фактычні добровільне, хоц спричынене обставинами, добровільне переселіня Лемків до СССР.
- 1940** — (червец) Місцевы мадярскы власти Підкарпатской Руси, за "радом" міністра обороны Барти Кароля, рішыли в протягу 6 тыжни вывезти "для безпеки" вглуб Угрів вшыткых працівників колеі.
- 1950** — В Юнкерс проходил XV Зъїзд Лемко-Союза. Переслано до польского уряду резолюцію, в котрий делегаты просили наново розобрати справу насильного переселіня Лемків.
- 1960** — (7.08) В Талергофскым Памятнику - каплиці в Лемко Парку одправлено перше богослужыня. Од того часу церковны і народны торжества посвячены памяти Талергофу, одбывали ся реґулярні в першу неділю серпня.
- 1970** — Ансамбль "Лемковина" здобыват головну нагороду на IV ФестівалиУСКТ в Варшаві.
- 1980** — В продолжыню попереднього рока, барз інтенсивна діяльніст в Горах і на Заході над одроджыньом Ансамблю Пісні і Танця "Лемковина". 30 квітня ансамбль — ведений дале через Ярослава Трохановского — дає в Білянці перший свій выступ. Од того выступу зачинат ся патріотычний похід "Лемковины" до розтраченого народу, перерваний лем воєнным станом, закінчений великым турне по Америці в 1987 році.

- 1990** — (mareц-квітен) Награно на відеокасету драму Андрия Копчы "Одтыяе коріня". Режисерія награня А. Копча, знімкы Ваньо Косовскій.
- 1990** — (20-22.07) Лемківску Ватру першыраз орґанізувано в Ждыни. Остатній раз розпалил ю діяч з нашого кругу, Лемко Рока 1989 - Андрий Копча.
- 1990** — (21-27.07) IV Сьвітовий Східньославянських і Совітских Досліджынь в Гароґейт (Англія). Олена Дуць-Файфер прочытала на ним реферат по лемківскы.
- 1990** — (11.08) X Лемківска Ватра на Чужыні, спілорґанізвана через Заложытельскій Заряд Стоваришыня Лемків і мешканців села Михалів.
- 1990** — (8.12) I Конґрес Стоваришыня Лемків, проведений в Ліґниці.

ПЕТРО ТРОХАНОВСКИЙ

Княжий град Санок

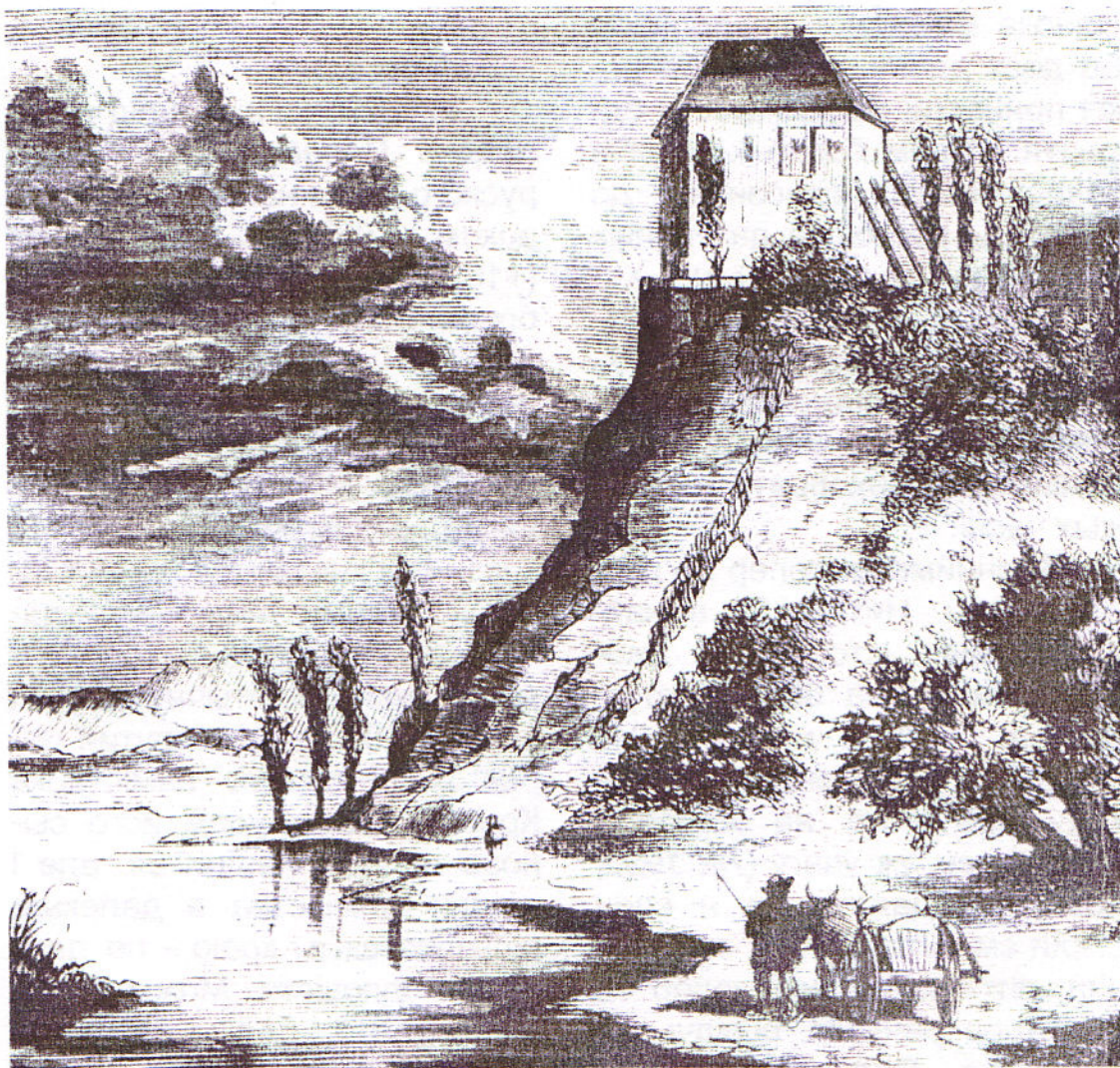
Днес Санок дост гмисто асоціює ся нам з Лемковином, а іщы початком одходячого столітя трактуваний был як ей начальний град, речы бы - столиця. Кед же вертати будеме в глубину віків, його значыня в нашій історії занимало буде першоплянове місце. Уж і зо самого факту, што з цілой галицкой Лемковины акуратні Санока тычыт ся перша записана історична відоміст.

Іпатиївска Літопис (а не *Галицко-Волинська*, як публікуют декотры авторы, і яка зачынат ся од 1201 р.) під роком 1150 повідат о поході угорского короля Гейзы II: *Король же прошедь Гору взя Санок городъ и посадника его яша...*

Чом виріжнили, підкріслили мы тото слово "яша"? Вчені од давна сперают ся над його значыньом. Єдны видят в ним імено посадника – Яш, інчы одчитуют в тым слові тото, што ся доправды само читат: *яша*, од інфінітиву *яти* (staropol. - jaś, ujaś). В сучасных языках змінило оно дакус свою значыньову одтін. В лемківськым выступує радше з за-

іменником *ся* - *яти* (*ся*) (дакого, дачого, за дашто) і є по части днешнім вымінным *взяти* (*ся*).

Прочытайме товды раз іщы, по днешньому нашому предметовий текст: *Король же, коли перешол горы, заял місто Санок і посадника його взявши...* Прочытайме за тума "інчыма", не трактуючы їх очывидні як "другых", "крайніх". Не спроваджайме тіж "єдных" на маргінес. Лишме справу отвореном. Добрі мати в давній історії окрем подій і посадника знаного з імене (і тым ся керували "єдны"), хоц доправды імено ту не найважнійше. Більше для історії бесідує само "посадник", як функция (попеч омен - днешня "посада"). Сьвідчыт она о важным значыню міста Санок. Посадник в давній Руси то намістник князя в окремії території, якій мал шыроky полномічности в галузи державной адміністрації. Не хоц-якы міста мали посадника. Санок мал. А кед так – мусіл і мати якысы історичны традиції адміністраційного осередка. Чыі же то были

Саноцький замок. Гравюра з XIX століття. Автор неznаний.

традиції, якій державности?

Більше щесливим для потомних як для товдышнього Санока виявил ся похід Гейзы II. Завдякы ньому маме в історії речену першу дату - 1150 рік. Та одраз приходить на мысль зьвіданя - ци кед бы ішли походом в тоту страну його попередники, Бейля II Шліпий, Штефан II, застали бы уж в Саноку посадника? Ци кед бы похід Кольомана, котрий

выбрал ся ту в 1099 році і дістат болячу научку над ріком Вяр під Перемышльом, докладнійше оповіли літописи, нашли бы в Саноку посадника, намістника руского князя (бо посадник - то Русь)?

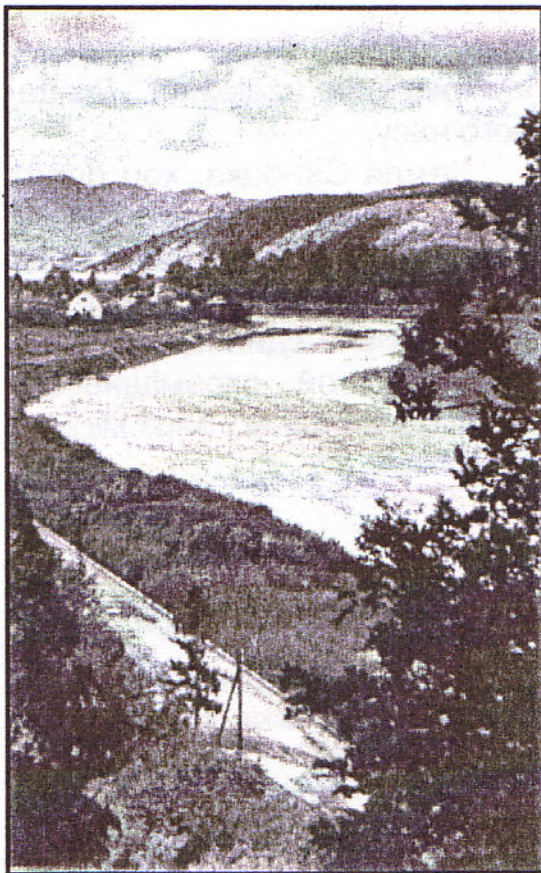
Сам Санок є очевидні поза дискусийом, як вказуют археологічны розкопки. Вчасно-середньовічне градиско в Терепчы, о крок за днешньом адміністраційном границьом

Санока фасцинує археологів од дост давна, остатні же ро-кы принесли ревелацийны од-крытя. Окрем богатых скарбів зачислюваных єднозначні до культуры руской, а датуваных (датуваня підкріслям) на XII-XIII столітя, найдено і 300 ро-ків старшы, бо датуваны на IX-X столітя, приналежны до Ве-ликоморавского періоду, тым самым до білохорватских кня-жих часів.

Вернийме ся тепер до рус-кой ниткы. Ниткы, бо в най-вчаснійшых історичных дже-релах не є она бодай мотуз-ком, а уж нияк мотузом. На нашлідкы Владимірьового по-ходу 993 рока на Хорватів звертал єм уж увагу (ЛК 1993, 1999), та далеко на я єден дізріл єм, што скупіст, обереж-ніст літописця, якій запер го в пїлтора речыню, сьвідчыт о тым, же Владимірьови не повела ся *хорватская война*. Ярослав Мудрий (1019-1054), хоц одобрал Полякам т.зв. червеньскы грады (серед яких дуже вчених не видит Пере-мышля), на смертній постели, коли ділит Русь медже своїх синів, не споминат серед пе-речисленых земель не то же Перемышльщыны, але ани і Галичыны. А были то землі, як перед тым, як товды і як по-тім, уж в Руси – найбогатшы серед земель, барз важны. Неможливым є же, кед бы на-

лежали товды до Ярослава, забыл бы о них.

Перший певний шлід о во-лодіню Перемышльом через руского князя находиме аж під роком 1087. Є то Рюрик (+1092), сын Ростислава. Його братя, Володар і Василько "сі-дят", як ся товды гварило, в Звенигороді і Теробовли. Отец їх, речений Ростислав, внук Ярослава Мудрого, не "сідил" нигде, як ізгой - значыт ся князь без князівства, враз з ін-чыма ізгоями перебувал да-леко, в Тмуторокані. Там роз-почал якысу політычну акцію і вмер в 1066 році, отрутий че-рез візантійского намістника Крыму. Яким чудом його сы-нове не лем нашли ся, але і нашли князівства в далеком підкарпатским краю - не даст ся уж одповісти. Мож ся лем здогадувати. Деякы тлумачат то вымертьом білохорватской князівской династії і запро-шыньом через місцевых мож-ных на княжы стільці рускых князів, што товды не нале-жало до одосібнених припад-ків. Осіли ся ту щесливо, зро-били політычну кариєру. Воло-дар (+1124) по смерти брата Рюрика княжыл і в Перемыш-шли, зас сын його, Володи-мирко, рядил уж (1141-1153), об'єднаним через себе, міц-ным Галицкым Князівством. Як видиме по роках, акуратні його посадником в Саноку был

Санок. Видок зо замкової горы
на долину Сану.

тот хтоси, заятий через Ґейзу.

Ци Ґейза заял го на все, на амин? Речете - ґу чому гну? Застанавлям ся над можливістю повороту саноцкого посадника на свою посаду, а і мам охоту доповісти іщы дакус о тым політичным щестю Ростиславичів. Уж по трьох роках од той події на галицькій княжий столец засіл сын Володимирка, славний в історії Ярослав Осмомысл (1153-1187). Был він з Мадярями в добрых односинах, дівку свою оддал за угорского короля Штефана III. Был в добрых

односинах бо... был міцний. Велике Слово о полку Ігоря повідат о ним так:

*Галицькій Осмомысле Ярославе!
Высоко сідши
на своїм златокутым столі,
підпер єс горы угорскы
своїма желізныма полками,
заступил корольови пут,
запер Дунайови ворота,
мечеш тягары через хмары,
суднами рядиш по Дунаю.
Гроза твоя по землях тече,
отвераш Кыйова ворота,
стріляш з отчого стола
в султанів за землями.*

(зо староруского первьюл
Мирослав Ворґач)

Так, Санок в часі Ґейзового походу был уж очывидні в Руси, але был в ній не должше як од 50-60 років. Історичны джерела, на яких операют ся тоты розважання, потверджат археольогія. І не мож посуджати же датування є тенденційне. З польской рації стану (поминяючы наукову солідніст) сьміло мож было того, рускых нахідок, датування пересунути на XI столітя, адже по короткым Хробровым періоді (котрий Санок окрема того не конечні ся тычыл) так ци сяк польскы інтересы мали ся ту нияк.

Чыі же ся мали? Думам же неє потреби навертати тему од нова. Найвыжше повторити

думку "з боку", Т.Ольшанського, яка ту єднак вірогідні оддає правду: „Stworzone przez Chorwatów stosunkowo niewielkie, ale silne i zamożne państwo musiało zręcznie balansować między potężnymi sąsiadami, zależnie od koniunktury poddając się im, lecz żadnemu nie pozwalając

jąc trwale się uzależnić.” До даного часу.

Земля Саноцка, хоц попри інших "землях" територіяльні невелика, долго іщы буде функціонувала як окрема територіяльна єдиниця. Зато же традиції той окремішньости мала барз давны і барз міцны.

Література:

- Adam Fastnacht, *Sanok. Materiały do dziejów miasta do XVII w.*, Brzozów 1990;
- Tadeusz A. Olszański, *Zarys dziejów Rusi Halickiej i Karpackiej w wiekach średnich*, SKPB, Warszawa 1986;
- Józef Rawski, *Przyczynek do rozważań o najdawniejszych dziejach Sanoka i Ziemi Sanockiej IX-XIII w.* [в:] *Rocznik Sanocki IV*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1979;
- *Ziemia Sanocka*, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne, Kraków 1966;
- *Sanok i okolice*, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne, Kraków 1970;
- А.А.Д., *Терепча - продовження розкопок* [в:] *Церковний Календар 1998*, Видання Перемишсько-Новосанчівської Єпархії;
- Петро Трохановскій, *Ци радісний то ювілей?* [в:] *Лемківскій Календар 1993*, Сто-варишныя Лемків, Ліґниця – Крениця 1993.

Давно то было, барз давно.

Іщы гущавина високих смerekів вкривала фалдуваты горбы Бескыда, іщы повноводний Сан двома срібными басанунками обливал княжий град Санок, а высокы княжы теремы смотрили гордо на схід і захід, якбы сой сьмішкы строіли з ворога, котрий таїл ся по дебрах і лісах.

Безпечні роквитал і розвивал ся княжий град Санок. Глубокы і быстры воды Сану, высокы валы і храбры князівскы воі давали пору-чыня, што ворг не скоро годен буде завладнути княжыма теремами і богатим градом.

А іщы підійти до самых градских валів было нелегко! На сході, в гущавині ліса, крыли ся Орлины Скалы, а серед них гурт славных рыцарів. Кождий, хто ся выбрал на підходы гущавином темных лісів, гынул вышліджений іх быстрым зраком.

Франц Коковскій (1885-1940), *Над Сановым бродом*
з українського перевьюл П.Мурянка

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

Михаїл Андрелла (1637-1710)

Перша надмінка о письменнику-полемісті XVII століття Михаїлі Андреллі-Оросвиговським з'явилася в науковій літературі при кінці XIX століття: літературознавці І. Дулішкович і А. Петров високо оцінили оцілилі рукописи "Ісрея Михаїла". А в наш час найґрунтовніше дослідження творчості Михаїла Андрелли зробив доктор філологічних наук Василь Микитась в книзі "Український письменник-полеміст Михайло Андрелла", яка взірла світ в видавництві "Карпати" 1960 року.

Вродил ся Михаїл Андрелла в Росвигові, зато і назвав себе Оросвиговським. Ким були його родиче, докладні не відомо. Очевидні они належали до незаможних селян чи до убогого духовенства. І не відомо докладні, в котрым акурат році ся вродил. В своїм творі "Оборона", написаным медже 1697 а 1701 роком, він надмінят: *Уже старец, маю шістдесят і більше літ*, зато принято уважати, што вродил ся він в 1637 році. Закарпатскы історики М.Лелекач і М.ґриґа в своїм "Виборі із старого руського письменства Подкарпатя" ува-

жают роком народжыня Михаїла Андреллы 1639.

На початку "Оборони" Михаїл Андрелла назват себе "Ісрейом Михаїлом Феодулом і Христодулом", а пізнійше "Миговком" і "Оросвиговським". Подібны назвы лишыл він і в своїх приписах на "Острожській Біблії" з 1581 рока, котра была його власністю, на "Трефологоні" в селі Бедевли. А коли вмер, то на єдній з богослужебных книг села Іза, де письменник жыл остатні роки, записано: *року 1710 вмер священно-ісрей Михаїл, знаний народом Миговк.*

Андрелла часто в своїх творах споминат, што спеціальну богословску освіту здобыл він за границями рідной землі. Так, в "Обороні" він записує мадярським языком: *Я тыж был... во Відни, Прешбургу, а тыж в Трнаві.* Вчыл ся хыбаль Андрелла в віденьській єзуїтській семінарії "Познанеум" і Трнавській гімназії, перетвореній через єзуїтів на університет, де пару місц надавало ся каждого рока представникам західньоукраїнського походжыня, штобы виховати їх на вірных слуг Ватыкану. По закінчыню богословских на-

ук призначено го на сатмарського пресвітера. Знання чужих мов допомогло му всесторонньо поглибити освіту і орієнтувати ся в тогочасному суспільно-політичному і релігійному русі.

Вернувшись ся на вітчизну, Андрелла зачинає з великим заангажуванням читати православні книги, котрі в великій кількості були тогочасно доставляні з України і Росії. В своїх творах він споминає "Лексикон славенорусский и имен толкование" Памви Беринди, "Ключ разумения" Іоанкія Галаттського, "Камінь" Петра Могилы і інші.

Михайло Андрелла був освітаною людиною, з високою на свій час ерудицією. Без знання історії папства і релігійного руху він не міг би вступити в полеміку з високоосвіченими єзуїтськими богословами і перемогти їх. О своїй перевазі над єзуїтами він писав: *Они, римлянове, не могут мое прочитати писмо, я могу, слава Богу, и римское, угорское, греческое, еще и польского троха мало.*

В 1669 році Михайло Андрелла зривав вшиті стосунки з унією і стає в обороні тих, кого нещадно обдерають панове. Перебуваючи в середовищі простого народу, письменник став ся виразителем мислі і прагнень взятото під ярмо селянства і найбільшого духовенства,

яке тож несло на своїх плечах тягар панщинної системи.

За одхід од унії Андреллу враз з його двома братами закули в кайдани і шмарили в підземля Мукачівського замку. О муках і насильствах, які пришло ся пережити, письменник не раз споминав в своїх творах, окреме в "Логосі" і "Обороні". Не зламавши мужнього Андреллу застрашанням і тортурами, старано ся підкупити го дарунками і пінязми. Він з гнівом одшмарив і того. Не зважаючи на страшенні переслідування, він проповідував православ'я і тим моральні підтримував широкі народні маси в їх боротьбі за "стару віру".

Од страны художньої досконалости твори Андреллы уступают посланьям Івана Вишеньського, але в ідейному плані вони стоять на рівні з ними і становлять окреслену художню цінність. (...) Поєднання гумору, сатири і безпощадного сарказму визначають особистість полемічного хисту Андреллы. Сміх письменника, скерований против ворогів, був трафний і гнівний. Комічне в відкриті явні негативних персонажів і трагічне во вказанню життя лишеного через долю народу - безперечно цінність полемічних творів Михайла Андреллы.

(Вибірки з твору "Логос" Михайла Андреллы помістили ми в Лемківським Календарі 1996 - Ред. ЛК)

ПЕТРО ТРОХАНОВСКИЙ

Йоан Кутка (1750-1812), його епоха і "Катихисіс"

Два роки тому в циклію "З видавничой полицьки" представил єм коротко репрінтове видання *Катихисісь малый или наука православно-христїанская...* з 1801 рока ("Бесїда" 41-42). Хоц мал єм товды, в тым єдним номері, до омовліня аж 5 книжок, сам не знам - чого бодай словом не рюк єм о авторі *Катихисіса*. Понаглял єм ся, забул єм. Зато teraz при нагоді округлой – чверттисячолїтньої річниці народжыня Йоана Кутки треба направити тоту хыбу; хоц окремый допис дост тяжко в тым припадку зложыти, з огляду на порівнальні скупы джерела о жытїю того выдатного Русина.

Чом тота скупїст, кєд был выдатний? На мою думку стало ся так зато, же Йоан Кутка прожыл жытя в тени єпископа Андрия Бачыньского (1732-1809), улюбленого народом і ним самым владыкы.

Йоан Кутка вродил ся 1750 рока в Сухым к/Михаловец. Богословїя вчыл ся в Мукачові, філософїї в Кошыцях. І ту уж інтересуюче, што – смотря-

чы на його пізнійшу професийну позицію - не "лизнул" він так ходливых товдышніх місц едукації як: Трнава, Яґєр, Варадин. Ходливых... До них наганяно Русинів мало не силом. В 1754 році австрийській уряд призначыл на утриманя і науку в Яґєрській єзуїтській семінарії шторічну субсидію. Мало ся гын вчыти на єдним річнику по шестьох кандидатів з Мукачівской єпархії. Та *молодіж руска ішла до Яґру неохотно і лем під примусом духовных і сьвітских власти* - як доводил І. Дулишкович в другій половині ХІХ столїтя. О тым, як неради вчыли ся там Русины, засьвідчуют скарги дирекції школы до мукачівского єпископа. Трафляло ся што ученикы організувано втікали одтамале. В 1770 р. втїюк цілий річник, шестьох вихованців. Причину такого стану добрі характеризує Йоан Пастелій (1741-1799 -см. "Лемківскій Календар 1999"), якій сам закінчыл семінарію в Яґрі і засьвідчує што там над учениками знущано ся, примушувано одрікати ся свого на-

роду, звичаїв. Та єзуїтська метода радила сой ліпше як крапля зо скалом. Дуже вихованців, вертаючи ся домів, до вітчизны, зачали латинізувати місця свого діяння, церкви, школы. Речений єпископ Андрій Бачынський трапил ся што вихованці латиньских шкіл в своей русской науці так барз занезбаліи, и глупіи невіжды приходят: же ани читати, а ни самое еще имя свое написати... не знают.

Сам єпископ, осьвічений, быстрый дипломата ставлял на руску "карту". Змысні маневрувал медже обставинами а душом. Іщы як священник, в роли высланника єп.Йоана Брадача (1732 - 1772, єп. од 1768) з поводжыньом пертрактувал 1771 рока во Відни в ділі привернїня незалежности Мукачівской Єпархії, яка од Ужгородской Унії 1646 рока была лем вікариятм яґерского латиньского архієпикопства. Його непересічны знаня і здібности достерегла сама цисарьова Марія Тереза. Занявши в 1773 р. по єп.Йоані Брадачу його місце, не одраз, дипломатычні, але неодола зачынат попри собі зберати єднодумців. В 1777 році на єпископского секретаря покликує молодого 27-літнього о.Йоана Кутку, "неспапраного" яґерскыма ци інчыма єзуїтскыма школами. Єдночасні остає о.Йоан

выкладачом мукачівской духовной семінарії. Выкладовым языком є ту рідний, русиньскій язык. В 1780 році єп. Бачынський переносит столицю єпархії, враз зо вшыткыма основами єй функціонуваня, до Ужгорода; очывидні бере зо собом і довіреного секретаря. Організує ту велику як на тот час бібліотеку, котра при кінци його жытя і заряджуваня єпархійом числила буде 9000 томів. Як мож ся додумати, тото хосенне діло організації впаде практычні на плечы о.Йоана Куткы. Йому тіж довірена остане організація перепису єпархії, обшырной - од Мармарошу по Спиш (Пряшівска єпархія остане выділена аж в 1816 році), якій закінчений остане в 1806 році.

19 грудня 1809 р. вмерат великій Владыка Андрей. Його смерт, а враз з ньом боязнь о будучу долю його діла порушат нарід, особливі же одданы кругы русиньской інтелігенції. Серед захованых джерел найкрасше ілюструє ситуацію, народны одчутя творчіст найвыдатнійшого поеты того часу, Василя Довговича (1783-1849), якій посвячат тому аж 8 своїх поезий, з чого 3 тычат ся самой смерти єпископа, 5 зас борбі за назначыня наступника. Довгович выступує за кандидатуром правлячого тымчасово вікария - Йоана Куткы,

передаючи не лем свої переконання, сподівання.

Та о.Йоан Кутка - за жытя права рука, тепер же якбы душа єпископа - твердого Русина не ма шанс на єпископску кафедру. За дуже напсул латинянам кырви попередник, жебы на ню, тоту кафедру допустити такого самого, а може і більше завзятого Русина. Єпископскій престіл, долго остає порожній (до 1816 рока). Як напише о парудесят років Александр Духнович (1803-1865): *Милостивійша выжша канцелярия в своїм переконанню выражала... што кандидаты на мукачівску і прясівску єпископію повинни старати ся о добро як церкви, так і державы, і особливі же утверджыню і продолжаню спокою, згоды і правдивого поєднаня меже Греками і Латинниками... нарушеного в часах Бачыньского і покійных вікаріів Куткы і Брадача* (Михаїла /Йоан Брадач - єпископ/ - П.Т.), *приверненого лем завдякы спасительным передпринятям* (підкрисліня І. Мациньского, за яким цитую).

Не мал шанс о.Йоан Кутка. Бракло зрештом і часу. Вмерат, не старый іщы, але змучений хыбаль трудолюбивым жытьом, в 1812 році (за деякыма публикациями - в 1814, в пуб. І.Удварі друкарскій блуд, переставліня цифр - 1821).

Лишыл по собі *Катехисіс малый или наука православно - христіанская сокращенная во благочестное воспитаніе юношества дієцесіи мукачовскіа* (Будин 1801). Написал і *Катехисіс великый...*(1803). Сьмію судити, же не вшыткы здаєме сой справу з цінности тых творів. Жебы помочы іх доцінити, треба вернути ся дакус до давнійшого взглядом них часу.

Катехізісы, попри елементарных, барз простых букварах, были колиси єдиныма шырше доступныма книжками. Перший катихізіс, авторства златинізованого Грека де Камеліса, унійного єпископа мукачівского выдано в Трнавѣ 1698 рока. Де Камеліс написал го по латині, зас на руску бесіду перевюл священний з Галичыны, Йоан Корницкій. Як твердит дошлідник нашой літературы Гіадор Стрипскій, катехізіс тот не тішыл ся в народі поводжыньом. Зас причыны такого стану О.Мишанич так тлумачыт: *Нижче православне духовенство, яке дотримувалось православної віри, не хотіло брати в руки книжку, спрямовану проти нього. Далє приводит він ставліня ся до катихізісу сучасника, выдатного нашого писменника-полемісты Михаїла Андреллы (1637-1710), який ствердил, што в тій книзі вшытко лож.*

59. В. Гдѣ маєть дѣволъ своє црѣтво? **О:** Іоан: гл. кз.
Во пеклѣ, и во грѣшной дшѣ.

60. В. Їкѣ можно црѣтѣи нѣное достати?

О: Ёжели волю Бжю исполниме, и заповѣди егѡ подержиме, такѣ можно. **Мат: 3. ка.**
Лук: 1. кз.

91. В. Чтѣ въ трѣтой просѣ просиме: да
бѣдѣтъ вола твое, и кѣ на не-
бѣхъ и на землѣ? **О:** Просиме **Мат: 5. 1.**
Бга помощь: абы волю Бжю есмѣ испол- **Уал: 11. д.**
нили такѣ, и кѣ стѣи на нѣхъ; а не нашѣ **Лук: 1. кз.**
волю.

62. В. Ктѣ исполнаѣтъ волю Бжю? **О:** Іоан: гл. 1.
Тѣи ктѣ заповѣди Бжѣ держитѣ, и сего-
вѣтныѣ бѣды терпѣливѣи износѣтъ.

63. В. Ёсть ли вола наша сама въ свѣтѣ **О:** **Гл. 1.**
свободна и на дѣроу, и на злоу? **О:** Ёсть **— 11. д.**
свободна: бо иначе а ни жадныѣ заслѣги
бы оу Бга не имѣла, а ни кары.

64. В. Чтѣ чинѣти потрѣбно, когдѣ когѣ **Б. Пар: 11. гл.**
сеговѣтныѣ бѣды притискаѣтъ? **О:** Терпѣли- **Іерем: 1. ка.**
вѣи износѣти, и кѣ Бгѣ въздыхнѣти потреб- **Лук: 11. лѣ.**
но тѣми словами: да бѣдѣтъ вола **Л. Пет: 5. ка.**
твоя!

Нарід не міг барже любити твору де Камеліса нич самого його. В часі Ракочийового повстання (1703-1711), в яком масово взяли участ Русины, де Камеліс втік до монастиря міноритів під Пряшовом. Але і там го найдено і укаменювано (1706).

Наступны видання XVIII століття не стрічали ся з так єднозначном реакциом народу, але не мож бесідувати о їх поводжыню. Аж Кутків катехізис діждав ся всенародньої пошаны. Мал єденадцет видань, а остатнє надруковано... в 1931 році.

Што справило, же хоц зміняли ся часы, зміняло ся виджыня сьвіта, в тым і в релігійным аспекті, "Катихісісь" о.Йоана Кутки "тримал ся"? Дошлідник давнины, а і знавец сучасных му суспільных взаємин Підкарпатской Руси кінця XIX століття, Евмвній Сабов, високо оцінюючи значыня катехізиса в просвічынню народу, гварит: *Нарід привык до него, і тяжко нашмарити му інчий.*

Думам, треба додати ґу привычці і єй причину. А причина ту в барз приступным, представлінню засад віры. Причына в языку, в яком - хоц в русиньській писемности тырвал процес глубокой архаїзації в духу церковно-славянського (славянсько-руско-

го) языка (...) оддзеркалює ся лемківській кольорыт (І.Удварі). Причина в глубоком честуванню (од "чест" - беру слово з катехізиса) простого, бідного человека (не заплавити слугови - то гріх). Причина в народній духовости, мож бы речы по днешньому - патріотизмі, якій часто-густо мож вычитати помедже писаныма рядками. Помедже рядками, бо тот патріотизм з огляду на обставины треба было скрити. Але видно го. Як цілу любов до свого отця Йоана Кутки.

Література:

- І.Удварі, *Катехізис Іоанна Кутки* (Буда, 1801), [в:] *Катихісісь малый...* Nyiregyhaza, 1997, (видання репрінтове);
- Е.Сабов, *Христоматія церковно-славянскихъ и угро-рускихъ литературныхъ памятников*, Унгар 1893;
- о.І.Кондратович, *Исторія Подкарпатской Руси для народа*, Ужгород 1924;
- І.Мацинський, *Кінець XVIII — перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича*, [в:] *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, Пряшів 1982;
- В.Л.Микитась, *Давня література Закарпаття*, Видавництво Львівського університету 1968;
- О.В.Мишанич, *Література Закарпаття XVII - XVIII століть*, Київ 1964;

Приміры словництва з "Катихісісу" о. Йоана Куткы

(Приміры подано згідні з оргіналом, зрезигнувано лем з твердого знака, якій выступує на кінци слова по вшыткых спілолосных; "ять" /якого не маме в компютері/ оддано як "і"; в квадратowych дужках подано власны поясніня)

абы (ся научил, и знал)	вшытко (по) вшыткому (нам подобный)	затаил (гріх) зводителя (Єва по- слухала)
але	вшыток (світ)	здравіє (навернути)
алмужну (чинити)	где (ся дієт)	изышол (с неба)
без (матере)	гнівникови (отпустил єсь)	изуполный, и неизу- полный (гріх)
бесідую (с Богом)	(Кто) годеи грішити, повинен и пости- ти)	изуфаня [од "зуфа- лый"]
біло (істи в седмицу сырну)	голузи (от корене)	ищи
быти	даколи	ідовитого (гада)
(в) блискавицях	даякій	каждого (року)
(на) блюватину (пес ся вертат)	двойкій	(якбы) каміня на небо
вадятся (со своими родителми)	держал (заповіди)	метал [коли грі- шит]
варовати (от шкоды)	дома (во побожных бесідах пребы- ти)	кед (ся не покаєт)
весденный [каждо- денний]	дора	коли (тя просвітил)
ведно (руки склада- ти)	дораз	котра (ліпше служит)
взял (на себе тіло)	дорослый (человік)	котрым (конец будет)
(на) выводкы (поне- сла єго Богоро- дица)	(на) дурницу (при- сягнути)	крадежа
выгварятися (як Адам на Єву, а Єва на діавола)	єднакож (не лінова- тися)	легше
вымститися	єдным (словом)	лихву (за долг)
вынаучитися [навчы- ти ся]	же єм	(на) ліганю
выслободити	же мя (освітил)	ліпше
выход ([схід] солнца)	животится (хлібом)	(на) люди
волю	жыл (в тілі)	ляки [острахы]
воход (до Іерусали- ма)	запах (в носі)	(од) малости
всягды (єсть Бог)	запродал (Христа)	маржину ([быдлѣта] проклинати)
	(по) заслужі	марнотратство
	(не) заспало (але о- хотно)	матерным (языком)
		мысліня
		можеме
		(по) можности (пома- гати)

навернути (честь другому)	поставил (Єву за же- ну)	просиме (от) п'ятниці (до неді- лі)
най (так будет)	поставкуют (около церкве)	радніє [радше]
найбарже (ганбы, би- тя, раны /терпіл/, же от ног до гла- вы ныбыло на нем цілості)	постоянство (заступ- ництво [Боже])	радо (спомагаєт)
найліпше	потаит (віру)	ремесельниці, куп- цы (кламлют)
накратко (стоит)	потвердил (науку)	робят (наємниці)
напорожно (носит имя)	потупит (віру)	роскошы (пожадати)
народил (душу на но- во)	похибити (не может)	самохотно (терпіл)
(по) нашому	похопити (разум не может)	свады [звады]
незнати (коли)	пошкодил (гріх)	(абы ся) своим захо- дил [на чуже ся не озерал]
неодкладно [без звлі- каня]	правица [права рука]	(не) сігай (на высоту)
непохыбно (правед- ный)	пребывал	(до) ситости
нигда ніт	пред (часом)	слух (в ухах)
нич (не может; не стоит)	предстояти (як бы єсь был пред са- мым Богом)	сохрани (нас Боже)
(до) ничемности (при- ходят скупому стрібло, злато, маєтно-сти)	прекрестившеся (до молитвы)	створил (нас Бог)
оберну (очи к Богу)	премогли (искушеніє)	сумліня
облечи(ся)	препоны (небыло до малженства)	(где) ся взяло
огвара; огваряти	претерпіл (біды)	хвалиме
(в) огни	престанути (от робо- ты)	хвороты (допускаєт Бог)
окламство	приклад (давати)	хыбал [хыбаль]
околичностями	при нас	хосновал
оплакати (гріхи)	присвоил (нас за сво- их)	Христїане
оставил (небо)	притиск [гнобліня /u- cisk/]	худобство [бідніст]
отправу (уваговати)	притомный (Бог на кождом місті [міс- ци])	цыганити
отчизнина	пришол (на світ)	частократно
пышными (Ангелами)	прїязно (послужити)	(на) челі
плечо	прїяток (обіцял [ту – приречення])	червачка (наимен- шого)
поділ ся	про пыху (согрішыли)	чеисти (другому ур- вал)
пожадливости (варо- ватися)	прогваряти (молит- вы)	честовати (повинни Крест)
поліпшати (живот)	промкнути [г'ылтнути]	щедротливым (быти)
померкнул (солнце и місяц)	прококови	шкоду (про нездравіє наградити)
		як ся (имениют сіи три Особы)
		якій (ти пожиток)
		якого (єс набожен- ства)

ПЕТРО ТРОХАНОВСКИЙ

Конфедераты на Лемковині

*Odmienny obraz Konfederacji zachował się wśród beskidzkiego ludu. Arcykato-
liccy i szlacheccy powstańcy nie zapisali się dobrze w pamięci Rusinów,
odmniennych stanem, mową i obrządkiem religijnym (choć też katolików). Na niechęć
wynikającą z tych różnic nakładały się krzywdy wyrządzane chłopom przez
oddziały konfederackie, z wojennej konieczności, a nieraz pewnie i ze swawoli,
rekwirujące żywność i dobytek w górskich wioskach. Mimo prób rosyjskich inspiracji
nie doszło jednak do otwartego wystąpienia ludowego przeciwko Konfederacji.
Współczesne wyobrażenia Łemków o tamtych czasach to raczej skutek działalności
XIX-wiecznych „budzicieli” świadomości rusińskiej, zwłaszcza łemkowskiego pisarza
Wołodymyra Chylaka (...), który w swoich utworach opisywał popełniane przez
konfederatów gwałty (najbardziej znana powieść – „Szubieniczny Wierch” – nawiązuje
do historii Izby).*

Paweł Luboński, *Pierwsze polskie powstanie...* [см. приписы]

Справу конфедерації бар-
ской на Лемковині, тримаючи
ся річнищової концепції на-
шо го календаря, мал ьм охо-
ту представити два роки тому,
адже 1768 роком зачинат ся
"Шыбеничний Верх" Владими́ря
Хыляка. Не шкодило того зро-
бити і влони, бо о рік пізнійше
конфедерация розгуляла ся в
наших горах „на добре”. Та ко-
нечным уж є написати о тым
болячым для нашого народу
періоді хоц тераз, на 2000 рік,
коли выполнят ся 230 років од
радіснійшого для Лемковини
епільогу діяльности конфеде-
ратів. 1770 рока вынесли ся
більшістю з наших гір. Но і до-
брі ся стало!

...Може тіж добрі ся стало,
же з конфедерацком темом
звлекло ся мі два роки. В чым

діло? А в тым – што в медже-
часі явил ся цитуваний горі
материял, цінний бодай од той
страны, што його автор хоц
малым словом звертат увагу
на "другу страну медалю", на
кривды чынены нашим селя-
нам через конфедератів, а не
лем плават – як вшиткы інчы
представники пануючої опінії
– в польско-патріотичных за-
хоплінях. Правда, і тот автор,
тримаючи ся в цілым дописі
„канонічного курсу” власной іс-
торіографії (чого не мож му
мати за зле), лем в заверша-
ючым акапіті зауважат і нашу
долю, легко застерігаючи ся
при тім – же є то наше пізриня
(*Odmienny obraz Konfederacji za-
chował się wśród beskidzkiego
ludu*), але преці не іґнорує про-
блемы. Вшитко єдно мам охо-

ту дакус попільперечыти ся з автором, головні што до другой части акапіту. І зроблю тото, дакус лем пізнійше, бо мус, хоц для принципу, представити – што то была конфедерация барска, одкале ся взяла, які прычыны ю зродили.

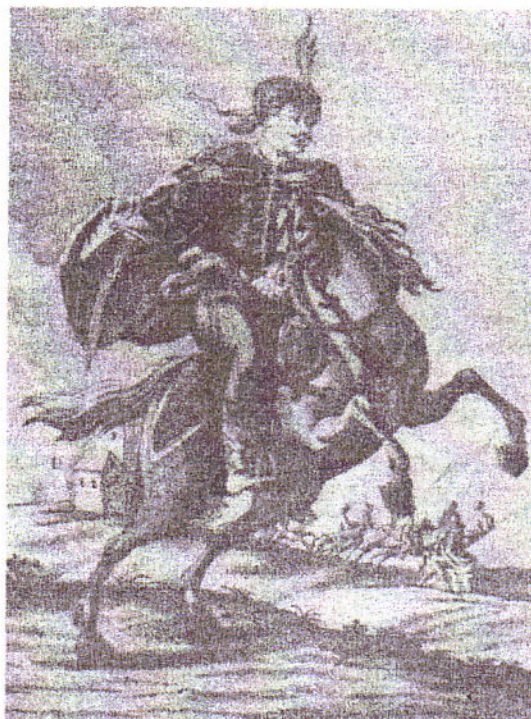
Польша в початках другой половины XVIII столітя нашла ся в стадіі політычного занепаду. Ріжны фракції, родовы, фамелийны спілкі, репрезентуючы часто цілком протиставны опції, старали ся тому зарадити, то щыро, а то і під покровом „добра Ойчизни” впечы свою приватну маґнатску печень. Чарторискі і Понятовскы, званы Фамелийом (Familia), маючы амбіції одогривати ведучу ролю в державі, але на маючы загального попертя, оперли ся на помочы Росіі (котра подібно як і Прусы з увагом обсервувала розкладаючу ся сусідню державу). 1764 рока, під охороном російскых войск, проведено в Варшаві елекцію, выбрано на короля сестринця Чарториских Станіслава Понятовского, якого кандидатуру представила сама цариця Єкатерина II. Корысну політычну ситуацію старали ся выкорыстати „дисиденты”, православны і протестанты, які в даным часі не мали в Річпосполитій уж такой нияких прав, не то же не мог-

ли полнити жадных публичных функций, але ани будувати новых святынь, шкіл, свобідно визнавати своє віроісповіданя. Єднак Фамелия, дышовшы уж до власти а боячы опозиції католицкой шляхты, не одраз погодила ся на приверніня основных прав інчым віроісповіданям. Коли же, під натиском Росіі і Прус, уступила, 29 лютого 1768 р. (іщы перед закінчынём соймовых обрад) в Барі на Подолю дішло до завязаня ся новой конфедерации під гослом утриманя привілегій католицизму і шляхты. Конфедераты зобрали до 5000 війска, але высланы против ним коронны і російскы силы змусіли їх до уступліня за турецку границу, до Молдавіі. (Товды тіж такой розгоріла ся на Україні т.зв. „коліївщыня” – народне повстаня в обороні православія, під проводом Івана Ґонты і Максима Желізняка. Звертам на тото увагу, бодай поза головном темом, бо акцент „коліївщыны”, явит ся іщы в тым дописі.)

Прогнаны за границу конфедераты барскы не думали піддати ся, тымбарже што політыка деяких держав здавала ся ім помагати. Турция не барз радо виділя російскы впливы в Польщы і розпочату в жолтни 1768 рока російско-турецку війну аж і звала поль-

ском війном. Конфедератам обіцяли ся помочы Татаре. Та найбарже заанґажувала ся підтримати кондедератів барських Франция, репрезентуюча в европейській політыці, м.ін. враз з Австрийом, „полудне”. Для конфедератів зачали надходити з Франції пінязі, зброя, аж і інструкторы і офіцерска кадра, Австрия же ґварантувала безпечний азиль. (так і в своїм часі, од січня 1770, начальний провід конфедератів, т.зв. „ґенеральніст” містила ся в Пряшові).

Діяня конфедератів на Лемковині розпочали ся літом 1768 рока. 6 і 7 липця медже Рымановом а Синявом проведено зъїзд шляхты. Околичны села уж на вступі одчути мусіли ей сваволю, бо іщы в 30. роках нашого столітя жыва была серед місцевого населіня, м.ін. в Шклярах, памят о конфедератах, котры кватерували в селі і шырили пострах. Та был то лем вступ. На добре розплінили ся конфедераты по лемківским Бескіді по падіню Кракова (спід Рыманова там помашерували), а то од ярі 1769 рока. 7 квітня під Барвінком сконцентрували ся війска Й. Любомірского, на котрого запрошыня прибыл ту Казимір Пуласкій, найбарже знаний полководец конфедератів. Йому довірено функцию реґіментаря краків-

Казимір Пуласкій. Автор незнаний.

ско-саноцкого і судомирского. В дальшых місяцях конфедераты заложыли свої обозы при вшыткых важнійшых гірських переходах: в Радошыцях, Черемсі, Грабі, Конечній, Блехнарці, Ізбах і Мушынці. Будували укріпліня, в думках торжествували, гойнували, в великій мірі коштом Руснаків.

Російскы війска, ведены через ґенерала Древича, стежыли за конфедератами. До першой важнійшой розправы дішло 13 січня 1770 рока при Грабі. Росіяне побідили, а Пуласкій, сам ранений, лишыл обіз в Грабі і через австрийску територію передостал ся до Ізб. Ту, як подають джерела, мало стаціонувати 2000 конфедерацкого війска. Мож сой

выобразити што то значыло для місцевого насеління, яке враз з сусідньом Біличном не становило товды ані половини того числа.

Початком серпня головны силы конфедератів перебували в Ізбах, Блїхнарці і Конечній. В двох остатніх з тых сіл розограла ся вирішальны бої. 3 серпня ґенерал Шаховскій побил в Конечній конфедратів веденых через Мйончыньско-го, зас ґен. Древич по тяжкых, трьохденных боях побідил в Блїхнарці Пулаского. І был то такой конец барской конфедерациі на Лемковині. В меджечасі розограла ся і меньшы битвы (як в Святковій, 21 липця), стрічали ся невеликы сутычки і в наступным році, але ґенеральні враз з осіню 1770 рока конфедераты вынесли ся з Лемковины.

Підрахувавши, спостережеме же „конфедерацкій період” тырвал в нашым краю два роки. Дуже то, ци мало? На основі скупо описаных подій здавати бы ся могло – же то „лем” два роки, але на основі народной традициі, яка вписала до памяти нужду того часу – были то „аж” два роки. Два роки, в котрых вмістило ся море народного горя.

Так як спомнено на початку, горя того не зауважают польскы історыкы, публікаторы. – За „мала” справа, або за

мале виджыня. Не чудую ся начальній „ковбойці” польской історіоґрафі однісні Лемковины, Кристині Перадзкій. Была молода, тонька і такой был час. Чудую ся сучасным, по-зірні обьктивным силам, котры за, дослівні сьмішном і примітивном Перадзком:

Jednak ta wroga Polakom /росийска/ agi-tacja, przedstawiająca konfederatów i szlachtę jako krzywdzicieli ludu – zostawiła swe zatrute owoce... Widać jej ślady w przechowującej się przez lata tradycji miejscowej troskliwie hodowanej i roz-dmuchiwanej przez moskalofilów i Ukra-ńców (Sic! – ред. „ЛК”), pielęgnowanej i wyolbrzymianej. Daleki jej oddźwięk jest w powieściach Jeronima Anonima...

— повторюют:

Współczesne wyobrażenia Łemków o tamtych czasach to raczej skutek działalności XIX-wiecznych „budzicieli” świadomości risińskiej, zwłaszcza łemkowskiego pisarza Wołodymyra Chylaka (pseudonim Jeronim Anonim...).

...Будме „корект”. Цитуваний на початку і повторений тепер Павел Любоньскій, достерігаючиый нибы нашу нужду, односит выжший текст (тіж за Перадзком) до пересвідчыня што:

Mimo prób rosyjskich inspiracji nie doszło jednak do otwartego wystąpienia ludowe-go przeciwko Konfederacji.

А я мам пред собом текст дост знаного історика Юзефа Ґарбаціка, котрий судит што конфедерацкы діяння нашли выраз –

w zbrojnych wystąpieniach przeciwko szlachcie ze strony ludności łemkowskiej

в по́лудниowej części późniejszego powiatu jasielskiego. Zwrócili na to uwagę S. Wodzicki w swoich „Pamiętnikach” i W. Konopczyński w monografii o Kazimierzu Pułaskim, którzy nie bez słuszności do-patrzili się związku tych wystąpień z ko-liwsczyzną na Ukrainie.

То цінна, то барз цінна, тота остатня заувага. Потверджат, оперте на історичних джерелах, наше переконання о барз долгій фікційности церковной унії на наших землях. І при стверджыню „самой” Перадзкой:

Niestety, nie znalazła tu zrozumienia konfederacja (...), przy jej wybitnie katolic-kim (підкр. Перадзкой) charakterze nie ogarnęła niedawnych dyzunitów – górali łemkowskich.

- сьмішным чынит надмірний грибок до борщу шмарений через, нібы так объективного, Павла Любоньского, коли бесідує о Русинах як о одмінных обрядом „choć też katolikach”. Являт ся ту мимовільні, однесені до шляхты з XVIII столітя, власний сучасний архікатолицькій прозелітизм.

...І може іщы пару слів што до „działalności XIX-wiecz-nych „budzicieli”” (Любоньскій) і „tradycji miejscowej troskliwie hodowanej... i wyolbrzymianej” (Перадзка). —

Владимір Хыляк священничыл в Ізбах о сто років по конфедератских подіях. Знаме, сам знам, же сто років то о дуже за мало, жебы затерла

ся народна памят. Автор „Шыбеничного Верха” оддал в своїм писаню тото — чым дыхал іщы нарід. Сам Шыбеничний Верх не был тіж літерацком фікційом. Він в самій назві морозит. І накладат на нас обовязок памятати дале. Хоц „высоко школуваны”, в однесіню до нас — ігноранты, старають ся пригласкувати (і так уж стерты через час) копчыкы конфедератів барских.

Література:

- Paweł Luboński (współpraca: Andrzej Wielocha), *Pierwsze polskie powstanie. Działalność konfederacji barskiej w Beskidzie Niskim* [w:] *Beskid Niski. Przewod-nik*, Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, Pruszków 1999, стор. 53-58;
- Dr Krystyna Pieradzka, *Na szlakach Łemkowszczyzny*, Kraków 1939, стор. 44-48;
- Józef Garbacik, *Ostatni kasztelan bieci i jego siedziba w Tarnowcu*, [w:] *Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego*, Kraków 1964, стор. 332;
- Zofia Zielińska, *Ostatnie lata Pierwszej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje narodu i państwa polskiego*, III-41, Warszawa 1986, стор. 13-16;
- Józef Andrzej Gierowski, *Historia Polski 1764-1864*, PWN, Warszawa 1985, стор. 60-69;
- І.П.Крип'якевич, *Історія України*, Ви-давництво „Світ”, Львів 1990, стор. 232;
- *Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської Адміністрації Лемковщини 1936 р.*, Львів 1936, стор. 135;
- И.Ф.Лемкин, *История Лемковины*, Издание Лемко-Союза в С.Ш.А. и Кана-ді, Юнкерс, Н.Й. 1969, стор. 82-84.

Шыбенічний Верх

VII

Не спала стара мати Яцка той ночы... Горячка Фенці збільшыла ся. Она кричала, зрывала ся з постелі і хтіла летіти на двір... Долго натрудила ся старенька при ній, нич ёй не втишыла. Товды, такой при постели хворой, сама задримала. Збудило ю дурканя до двері. Обережні підышла до вікенця.

— Єво! Про Бога, пущай нас скоро! — познала она голос брата Андрія та одраз отворила двері.

Єва лем руки заломила. При слабым блиску сьвітича взріла, што Андрій з Курнацкым внесли на руках до хыжы ёй одинака, Яцка... блідого як полотно і омлілого. Аж товды, як мати занесла ся плачом, отворил Яцко очы. І такой дораз їх запер.

— Цыт, сестро, — втишал ёй Андрій, — помож нам, товды вшытко буде добрі... Дай воды і чыстый кавальчык полотна!

В меджечасі Курнацкій здонял з Яцка одіня і обмыл кров з його руки, жебы розпознати рану.

— Куля перешла цілком через руку, — повіл Курнацкій, — щестя же самым тілом. Кіст не нарушена. Нес небезпеки, кров лем зышла, зато і омліл.

Обв'язавшы Яцкову руку, нараджали ся што дальше робити.

— Нещестя в тым, што він не при памяти, а ту глядати го будут, — продолжував Курнацкій. — Треба го скрити. Не мате, Андрию, даяких знаємых в сусіднім селі? — зьвідал.

— Дякувати Богу, мам!

— Так, запригайте без одвліканя, нич не свитат, жебы нам псы на пяты не наступили...

Андрій скоріцько пішол по коня, а Курнацкій розповіл Євці вшытко, што стало ся той ночы.

— ...А вшытко зробил він з любови до того дівчате. Та вшытко може быти даремне, бо она смертельні хвора. А кед

бы іщы довідала ся о своїм вітци, што діе ся з ним, та ту уж лем, повісти - амин!

— Зато стережте ся — радил Курнацкій — жебы тепер о ничым ся не довідала.

— Мамо, — одозвал ся ранений слабым голосом — як з Фенцьом?

— Дбай о себе, сыну, а ій - як Божа воля — одповіла старенька через слезы.

— Най ю хоц раз виджу, — просил Яцко.

Піднесли го; долго взерал ся він, молчачы, в лице дівчате...

Іщы ніч была на дворі, як з обыстя старой Євы выіхал віз, выполнений гонтами. Нихто не сподівал ся што на споді воза, прикритий корытом, лежал Яцко Бреян...

Єва остала в хыжы сама; она спомнула сой осторогу Курнацкого, зато скоріцько замела хыжу, затерла шліды кырви, скрыла добрі скырвавлену одежу.

Коли на розказ Хыжевского конфедераты ввошли до хыжы, застали там отця Йоана, котрий способил Фенцю до вічної дороги. І тото стримало їх, што они не шмарили ся перетрясувати цілу хыжу за Яцком. Аж коли священник скінчыл святе діло, товды они зьвідали Єву о сына.

— Яцко іщы ся не вернул з Біча — пояснювала Єва.

— Він пришол іщы вчера г' вечер, — одповіли конфедераты — але не знатя де ся подіват...

— Боже мій, Боже, ачий нич злого ся му не стало?

— Не знаме што ся му стало, — одповіл старший конфедерат — зато мы і пришли глядати, ци ся ту не скрыл.

Они обглядали цілу хыжу і, очывидні, ничого не нашли.

Тымчасом Фенця уж не спала; опершы ся на руці, всмотрювала ся в лице незнаёмой старовинкы.

— Де я? — зьвідала слабым голосом.

— При добрых людьох, дітино — одповіла Єва. — Я мати Яцкова. Знаш го? Ты в його хыжы.

На лиці дівчате заясніла радіст.

— А конфедераты? — зо страхом вырекла Фенця.

— Сут ту, в селі, але не бій ся. Они не знают о тобі.

— А мої няньо? Ци были ту? Чом они мене зо собом не возмут?

Старенька Єва одвернула своє лице, жебы хвора не виділа

ей терпіня.

— Твої няньо іщы не знають о тобі, але Яцко пішол ім дати знати... Може гнеска надыйдут...

— Яцко недавно одышол? — рекла Фенця. — Мі ся привиджало же він такій блідий был і смутно смотрил на мя... Ци то правда, ци ся мі в голові так помішало?

— Ні, дітино! — повіла Єва і погласкала біле личко Фенці. — Яцко не был смутний, йому ся пощестило вырвати тя з ворожых рук.

— Так, то він был! — радісно припоминала собі Фенця. — Я памятам, як хтоси вырвал мене з рук хорунжого, знам же летіл потім зо мною через ліс, а доокола нас поломіня, горіли конарі - і знам, што я на його руках спокійна была і... - більше нич не памятам...

Фенця заступила руком очы; якбы хоронила ся перед нещестьом, што го конфедераты придумали.

— Але тепер не бій ся уж ничего. Яцко безпечний. Ксбы лем ты выздоровіла.

— Я уж здорова, — вела Фенця — перше в ухах мі шуміло, як во млині, людскій голос чула єм як спід землі, а тепер в голові мі ясно і на серци легко, якбым ся на ново вродила...

— Слава же Тобі Боже! — втішыла ся старенька Єва, коли ввиділа таку переміну в здоровлю Фенці. — Полеж собі іщы, жебыс до ся пришла. А я тымчасом піду до церкви, бо гнеска торжественна Служба Божа, жебы выпросити Пречысту Діву ей помочы і опікы над нами вшыткыма. Лем не пущай никого дохыж; най думают же никого неє. Я ся скоро верну...

Звуки церковных дзвонів понесли ся розкотистым одголосом. Дівча зложыло побожні руки, ей уста не вымавляли слів, але чыста душа слала до неба горячу молитву за вітця, за себе, за Яцка...

Як долго ся молила? Хто знає? Несподіване дурканя до двері перервало ей молитву. Фенця, памятаючы што їй наказувала старенька Єва, не одзывала ся, зо страху лем всунула ся за пец.

— Кумо Єво! Чуєте?! Отворте, то я, Прокопова Марта! Нещестя велике! Ваня Сметану ведут на смерт!...

Не знала Марта, же кума Єва пішла до церкви і не виділа, як шлідом за ньом, коли она погнала дале, жебы рознести смутну вістку, - вылетіло з хыжы біле дівча, розпачливі залю-

мившы руки, на стрічу гурмі, яка посувала ся сільском до-
рогом.

Одділ кінных конфедератів, якому верховодил Хыжевскій, провадил медже собом Ваня Сметану, звязаного, босого, простоволоса, без верхньої одежі. Долге волося падало му на очы, якбы старало ся заступити лице од ганьбы, што невинні впала на його чесну голову.

Недалеко церкви похід стримал ся наглі; посеред него створило ся якысе замішання.

— Няню, соколику!... — скричала Фенця, обявшы вітця. — Ой, што ся з вами діє?!

— Боже ласкавий! — повіл тихо Ваньо, підносячы очы до неба. — Дякую Ти, же перед смертю потішыл єс мене недостойного... Дал єс мі нагоду мою дітину поблагословити...

— Де вас ведут, няню?!... Ци правда, што...

— Успокій ся, дітино, — потішав єй Ваньо — маш Вітця на небі, Він тя не лишыт без своей опікы... Я Го цілу ніч благал, молил в надії на святе милосердя тебе благословити... Іди дівусь до церкви, помоль ся до Бога! Підеш, правда? Ты все была слухнячом дітином...

— Ні, няню! Днес за нич в сьвіті вас не послухам — скричала нелюдским голосом Фенця — коли вмерти, то враз! Без вас чого-ж мі жыти? Хто нас розлучыт?...

Конфедераты призерали ся спокійні. Деякы з них метали дотинкы в сторону Фенці. Перший Хыжевскій нетерпеливі розказал:

— Розлучыти їх!

— Не треба гвалту, пане — рюк спокійні Ваньо — она сама одыйде...

— Шкода часу!

— Пане, я іщы на час зайду там, де твоя ласка каже мі іти. Може позволите мі дітину поблагословити...

— Но, кінч скоро комедию — шмарил гнівно ротмистр.

— Дітино любя, послухай мене остатній раз, посмотр на мя, най ся потішу сьвітлом твоіх очы...

Фенця піднесла голову. Долгу хвилю взерал ся Ваньо Сметана в лице своей дітины...

— Най тя Господ благословит на каждым кроку, в кожій твоій думці і в каждым ділі... А тепер пізрий на того — додал,

вказуючы головою на Хыжевського — присмотр ся йому добрі, жебыс сой запам'ятала, хто ся причинил до твого і мого нещестя. Най му Бог на страшным суді того не памятає...

— Вперед! — гравкнул розюшений Хыжевскій.

Дівку одіпхнули з'єврячы руки. Похід рушыл.

— Проклятя сироты на твою голову! Жебы слова твої стали ся одразом, а діла гадином, жебы трава не росла за твоїма шлідами, а чорти танцювали за твоїма пятами, жебы слезы мої горячим оловом капали на твоє гадяче серце, а мое сиротиньство червом грызло твоє сумління... жебы, лігаючы і стаючы, привиджувала ся ти шыбениця, жебы сьміх пекла молитвом был при твоїй смерті, а вітры мерзенну памят по тобі розвіяли...

Хыжевскій ся візрил. Чом же він побіліл і не витримал пізріня ледуватых очи нещесного дівчате? Чого ним стрясло, якбы му мороз по хырбеті перешол, коли почув терпкы слова з уст Фенці, што з розвіяным волосьом і розпростертыма руками здавала ся правдивом богыньом пімсты...

...

Коли люде выходили з церкви, перше што метало ся ім в очы, была - шыбениця, поставлена на верху над водом. На ній колысал вітер тілом Ваня Сметаны. Рыданя люди помішало ся з дикым сьміхом:

— Смотрите-ле, люде! — верещала захрипненим голосом Фенця. — Якій погріб справили моему наньови! Ха-ха... то не мій няньо, то якисий пан шляхтич!... Вынесли го понад вшиткых хлопів! Стары чорти му грают, а молоды чортенята в червеных шапочках му служат... Як він танцує понад земльом, чысто - на весілю... Чортівське весіля - яка же красота!...

І в дикій радості підскочыла і приплеснула долонми.

— Бідне дівча, зышло з розума! — спілчували їй люде...

(Конец I части)

БОГДАН ГОРБАЛЬ

Пару слів про єдну ленію Дуркотів - лемківських священників і суспільно-культурних діячів

Мала колиси Лемковина численні священничі роди, котрі не лем нам самим довгими роками служили, але і неєдній галицькій парохії. Хылякы, Мохнацкы, Менціньскы, Калужняцкы, Венґриновиче, Сембратовиче, Прислопскы і численні інчы записали ся значучо в лемківській історії, не лем як священники. Ріжними одначе писали єй кольорами а през то оціна їх діяльности не все є єднака.

Родоначальником фамелії Дуркотів был свящ. Петро Дуркот (22.01.1800 Ганчова - 1863 Ізбы, рукоположений 1825), котрий был адміністратором в Рыхвалді (1828-29), а пізнійше парохом в Новици (1829-1832) і Ізбах (1832-68). Не знатя докладні кілко мал діти - Дуркотів гарді розмножыло ся в девятнадцетым віку. Ту займеме ся єдном ленієм Дуркотів, котра вышла од свящ. Йоана Хризостома Дуркота Сеніора (1830 Новиця - 11.09.1915 Нова Весь, рук. 1854), адміністратора в Жеґєстові (1854-57),

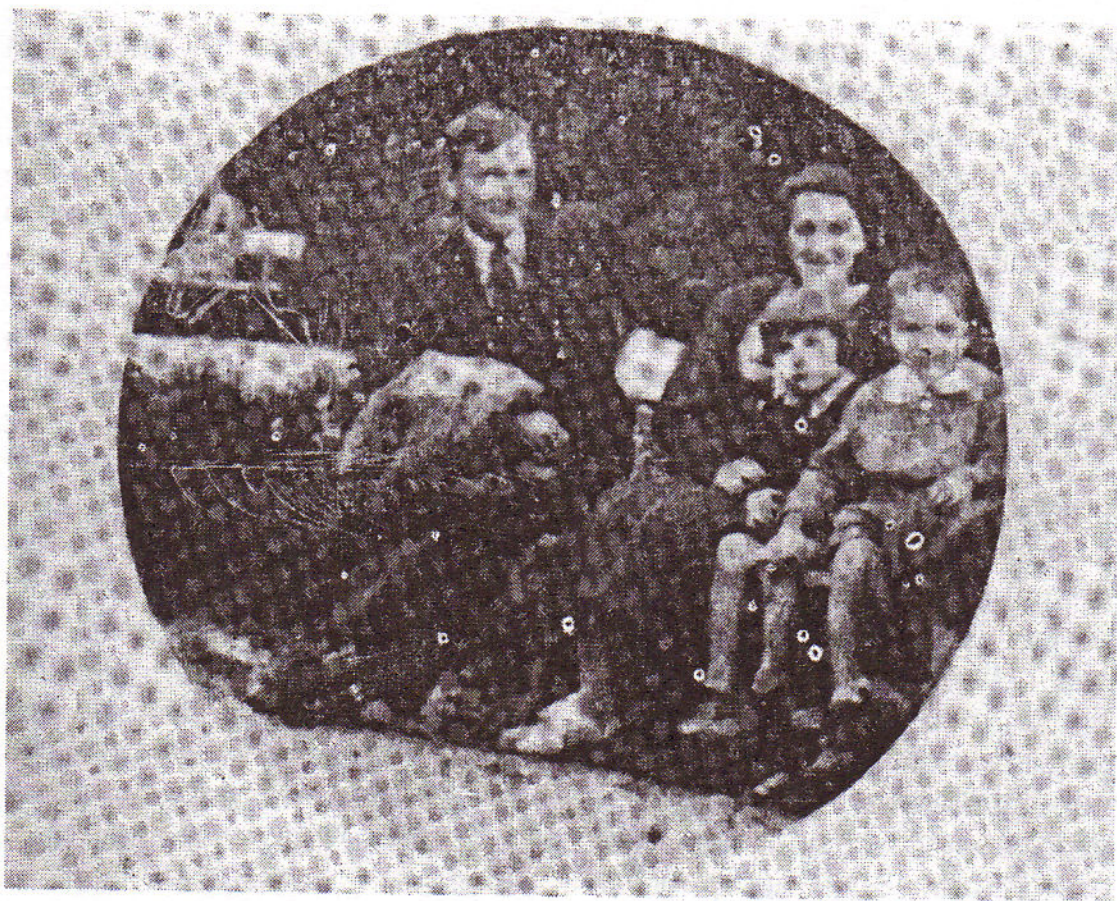
Камянїй (1857-62), Тыличы (1862-63), зас Камянїй (1863-71) і долголітнього пароха в Новій Веси (1871-1915). Того сыном был свящ. Йоан Хризостом Дуркот Юніор (1867 Камяна - 8.08.1915 Талергоф, рук. 1891), адміністратор в Віковій (1892-93), Поворознику (1893-94), Баницы (ґрибівській) (1894-95), а пізнійше парох в Шляхтовій (1895-1907) і Лабовій (1907-15). Был він передовым суспільно-культурным і економічным діячом, вынятково здібным організатором, русофільской орієнтації. Член основатель Руской Бурсы в Новым Санчы (1898). Высокого росту, сильной будовы свящ. Й.Х.Дуркот робил вражыня патріархы. За його душпастырюваня в Лабовій парохія пришла до великого значыня і стала ся єдном з найліпше зорґанізуваных на сандецкій Лемковині. Свящ. Й.Х.Дуркот был здібным проповідником, знавцьом людских душ, опікуном покривджених і високоповажаном

персоном в кругах вижшых церковных власти. Разом зо зятьом Методийом Трохановским (1885-1947) (муж Констанції Дуркот) і Димитрийом Вислоцкым (1888-1969) до-вьяул до построіня в Лабовій муруваной читальні Общества ім. М.Качковского (1912-13), котру основал (1901) в селі свящ. Йосиф Мохнацкій (1842 - 14.05.1906 Лабова, рук.1865). Свящ. Й.Х.Дуркот дал свій пляц на построіня цегельні, в котрій вироблено цеглу на дім. Ціла будова проведена была лем з добровільных складок Лемків і повело ся ей перепровадити без ниякого фінансового задолжныня хоц коштувала 18000 австрийских корун. В будинку была велика читальня і п'ят кімнат. Основано гын модерну молочарню. В двох меншых кімнатах уміщено зорганізувану крамницю. Нашло ся тіж місце для молодіжної організації Руска Дружыня, касы Руска Сила і аматорского театрального кружка, котрий розпоряджал сальом зо сценом. При читальні існувал великій хор, проваджений через фахового дириґента. В дальшых плянах свящ. Й.Х.Дуркота была будова великого дітячого сядка і осібноґо дому для касы (кредитівкы). До того одначе николи не дішло, бо свящ. Й.Х. Дуркот был арештуваний че-

рез Австрияків і запертий разом з двома сынами (Феодосий і Сергій) в Талергофі, одкале уж не вернул. Арештувано тіж його няня, 84-літнього свящ. Й.Х.Дуркота Сеніора, але неодолга освобождено його.

Не знаме нич про долю Феодосия Дуркота, сына свящ. Й.Х.Дуркота, але гарді мож розповісти про жытя його брата Сергія Дуркота (1901 Шляхтова - 1944 Монастырок к/Равы Руской). Хоц материяльні, по смерти вітця, родина Дуркотів стояла барз планно, то одначе Сергій здолял скінчыти (1919) гімназию в Новым Санчы і выїхал на дальшу науку до Школы Гірского Ґаздування в Лоебені (Loeben) в Австрії. Порушений революцийом в Росії, переїхал він через Балканы до того краю. Початково принимал участ в домовій війні, по страні большевиків. Пізнійше однак, загублений в партийных поділах, одсунул ся на бік і посвятил познаню Росії. Барз дуже їздил по краю і особливі захоплял ся натуральным богацтвом Сибіри. Вернувши до Австрії, скінчыл зачату вчаснійше школу (1925), остал інжинєром-гидротехніком і вернул на Лемковину.

Початково робил по ріжних місцях, а од 1928 рока занял ся комасацийом і меліорацийом ґрунтів в Ганчовій.

Сергій Дуркот з родиною, на короткий час перед трагедією.

Гин довів до урегулювання річки Ропи, осушення болот і орошення долини, так що піднесла ся вартість землі і звекшыла ся ей видайніст. Тота його робота перетягла ся на пару років (тіж зо взгляду на брак фінансовых средств - держава мало што вперала праці), але была пізнійше барз високо оцінювана через інчых меліорантів. Сергій Дуркот дуже увагы присвячал поглибленню осьвіты медже Лемками і організуванню їх. Часто мал політичны доповіді в місцевій читальни ім. Качковського. Заохочувал люди до кооперації

і борбы за свої права. Основал в селі хор і організувал театральны представліня.

Видячы тяжке жытя в Карпатах і брак можливости злегшыня його вшыткым Лемкам (котрых, на його думку, было гын за дуже, штобы земля могла їх выкормити) - Дуркот зачал думати о масовым переселінню. Ідея не была нова. Сами Лемкы од давных часів реґулярні переселявали ся, глядаючи роботы. Дуркотове (і численних Лемків, котры будучы в російскым заятю (плєні) нашли ся на Сибірі) вчаснійше захопліня ся Сибі-

рю, привело тепер до запропонування масового пересеління Лемків до той богатой країны. В 1934 році напечатано книжку Дуркота (під псевдонімом Сергей Зынин), *Лемковина-Сибирь* (Львів, 100 сторін). В ній то офіційні передтавил він свій плян. Пят части книжки давало одповіді на ставляны гын зьвіданя: (1) Што то Лемковина?, (2) Што затримат Русинів-Лемків лишати свою землю?, (3) Чом серед них зродила ся мысль емігрувати на Сибір?, (4) Ци треба емігрувати? (5) Як посмотрило польське правительство на ініціативу Лемків переселіня ся на Сибір?

Дуркот пише што Лемковина находит ся ся медже Саном а Попрадом і Дунайцьом (7900 квадратных кільометрів і коло 500 тисячи люди по обох странах границі). Лемків выводит він од племена Білых Хорватів і підкрислят факт, што Лемковина находила ся в границях Червеной Руси і Галицко-руского Князівства. Бесідує він про поділ Лемковины по І світовій війні і про інструментальний підхід до Лемків, так Польщы як і Чехословації. Вказує на ближшу (Угры) і дальшу (Америка) еміграцію, як на одиноky можливости поправління варунків жытя Лемків. Тепер "выбраном земльом" для Лемків мала ся стати – згідні

з його переконаньом - Сибір. Для перепроваджыня той операції Дуркот довьяул до основаня (1934) специяльного комітету в Лабовій, котрий звернул ся до урядів в Варшаві і Москві о попертя проєкту переселіня. Петицію підписало 4 тисячи охочых того зробити Лемків). Представителі Лемко-Союза Америки: Симеон Пыж (1894-1957) і Марія Похна іздили до Совітской Амбасады в Вашынгтоні, штобы дістати попертя для той акції. Польскы власти початково добрі смотрили на тот плян, але скоро змінили свій підхід. Дуркота офіційні зачато атакувати за зраду державы (польскы власти) і большевизм (українскы орґанізації). В жолтни 1937 рока был він арештуваний і запертий в Картускій Березі. Гын, з короткыма перервамы, пересідил (битий палицями каждого дня) до занятя Польщы через Німців в 1939 році.

Знаючы, што під німецькым пануваньом жытя його было в небезпеці, Дуркот перешол на схід. Під совітском властью дістал він роботу в Тростянычкы к/Золочева, де отворено майны бурого угля. Його жена заняла ся вчыньом діти. Початком 1941 рока переселили ся они до села Монастырок к/Равы Руской, де тіж отворено майны бурого угля. Дуркот

остал директором новых майн, а його жена зас вчыла в школі. Жытя зачало ся ім добрі укла-дати. Коли одначе Німці напали на Совітській Сюз (22.06. 1941), родина Дуркотів не здо-ляла переселити ся на схід.

Пережили они щесливі векшіст німецького панування, але початком 1944 рока, коли совітскы войска надходили зо сходу, полювання на "моско-філів, кацапів, большевиків" звекшыло ся. Дуркот перфект-ні підходил такій характерис-тыці. Підпільний одділ вдер ся до його хыжы ночом. Забрано не лем вітця, але тіж його жену Йоанну і двоє малолітніх діти: Родіона (вр. 1941) і Арію (вр. 1938); лишено, мешкаючу товды з нима, маму Йоанны Євгенію Прислопску, жену славного лемківського священ-ника Романа Прислопского (1866-19??).

В лісі родичам казано вы-копати собі гріб. Перше роз-стріляно діти, пак їх маму, а на

конец вітця, Сергія Дуркота. Інформацию про тоту еґзе-куцію подано інчым людям для остережыня перед "блу-дами в поступлюваню".

Бібліоґрафія:

— *Bibliografia Joanna Chryzostoma Durkota Juniora napisana przez jego wnuków*, maszynopis bez daty;

— Dmytro Blazejovskyj, *Historical Se-matism of the Eparchy of Peremyśl including the Apostolic Administra-tion of Lemkiwscyna* (L'viv: Kamenyar, 1995): 630-631;

— В.Р.Ваврик, Сергей Иванович Дур-кот, [в:] *Карпаторусский календарь Лемко-Союза 1961*, том 36, (Йонкерс, 1961): 67-74;

— *Военные преступления Габсбург-ской Монархии 1914-1917 гг.: Галиц-кая Голгофа* (Trumbull, Conn: Peter S.Hardy, 1964): II 34-35, III 107, 132-33, IV 37;

— Євген Дудра, *На землі наших батьків: Короткий огляд села Ла-бова*, [в:] *Лемківський Календар 1968* (Торонто-Пассейк, Н.Й. 1968): 63-69;

— И.Ф.Лемкин, *История Лемковины* (Юнкерс, Н.Й., 1969): 63;

— Степан Шах, *Між Сяном і Дунай-цем: Спомин* (Мюнхен: Християн-ський Голос. 1960): 97, 105, 311.

...Полний місяц, освічал Потыличний ліс. В ним было цілком про-зрачно. Уж червеніл схід і предвістником ранішньої прохолоды од Равы Руской дыхал легкій вітрик. При огни на прогалині зобрала ся ватага шаленых героїв і в кітлах варила коровяче мясо. Пили самогон, съївали пісні. Сергій і Йоанна копали собі яму, на холодній землі плакали їх діти. Яма уж вырыта. Герої розстріляли найперше діти, потім матір і на конец вітця. Так поступували і поступуют бандиты вшыткых часів... (В.Ваврик, Сергій І. Дуркот).

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Клавдія Алексович (1830-1916)

Была першом женом, сміло мож повісти першом дамом в лемківській, ач хыбаль і в карпаторускій літературі. Ёй родовы корені были стары, священичы, лемківскы. Отец был грецкокатолицкым священником в Красній коло Коросна, мама дівком свящ. Андрия Трохановского, якій был парохом в Грабі. Клавдія вродила ся 20 листопада 1830р. на клібаніі в Красній. Скоро єднак осиротіла і нашла ся під опіком свойого уйка, єпископа Тома Полянського в Переми-

шли. Опікун задбал о ёй освіту на можливі найвыжшим рівни, якій приличний был в тым часі для жен. Закінчыла Клавдія педагогічний курс в сестер Бенедиктинок в Перемишли. Решту осягнула свойом власном ініціятывом, очитаньом і активном участю в культурным жытю найперше Перемишля, потім Львова. Інтелектуальна і патріотычна атмосфера найближшого оточыня владичого престола в Перемишли, згромаджена ту капітульна бібліотека, жыва громадско-патріотычна активізація руского священичого середовиска в тым місті, започаткувана іщы в першій половині XIX столітя покликаньом знаного Societas Presbyterorum, інспіруючо влияли на сестреницю Владикы, яка скоро стане ся ініціаторком ріжных громадско-патріотычных і освітовых діянь. Была она активном членкыньом заложеного през єпископа Полянського женского харитативно-педагогічного стоваришния "Сестричество". Выдала перший в Галичині рускій альманах для жен *Перемишлянка*

(Перемышль 1862). По смерті уїка перенесла ся до Львова, де была єдном з заложытельок "Общества Русских Дам" - першой того роду організації галицкых Русинок. Покликала тіж до жытя і вела пенсийон для рускых дівчат. Мала велику пошану і узнаня в середовиску руской інтелігенції, в патріотычно-цекровных і творчых кругах. Была почесном членкыньом Товариства ім. М. Качковського і Літературного Товариства "Муза". По смерті похована остала в гробі галицко-рускых писателів і журналістів.

Своє активне творчо жытя посвятила Клавдія Алексович ділам громадскым, доброчынным, підношыню освіти і опіці над осироченыма дітми. Але найбарже знана єст ей літературна діяльніст, котра співграла і стисло співістніла з інчыма сторонами ей громадского заанґажуваня. Писарство своє розуміла авторка як свого роду місію, продолжыня ци єдну з метод освітво-патріотычної праці. Але окрема той так типовою для лемківской літературы заанґажуваности находиме в творчости Клавдії Алексович тіж сліды рідного письменського затяття, м'якє, жіноче ліризуваня, живу реалістычну образівіст. Доробок той автокры містит ся в трьох жанровых категоріях: поезії, дра-

мы і літературы для діти. Ёй дебют то близка народній творчости балладова *Пісня Ольдины* ("Зоря Галицкая яко Альбумъ", Львів 1860). В ній розпознаєме ліричны схильности письменкы. Єст то пісня лишеною през милого дівчыны, котра в формі безпосереднього вызнаня скаржыт ся на змінніст мужской любови. Викорыстує при тым типовы для фолклору паралелізмы односячы людскы почутя до явиск природы.

*Разъ сонце гріє, разъ вітеръ віє,
Погода, - то непогода:
Разъ сердце тепле, - то холодніє
Для тебе, - така то мода!*

Протиставлена їй єст вірна любов дівчате:

*Однакъ где съ сердцмъ еще не тако,
Где думки райски, дівочи; -
Тамъ если любятъ, - любятъ единако
За сонця, и въ бурны ночи.*

Пісня порушат простотом ліричного дівочого вызнаня. Ёй плавна мелодика, міцне зритмізуваня, реґулярніст версів, звуково приближают ей до народной пісні. Жывий простий язык стисло співграт з ей ритмічном структуром. Є то єден з найкрасшых поетичных творів в лемківській літературі XIX віку.

Велику популярніст і резонанс серед руской громадскости Галичины, мали сценічны творы Клавдії Алексович. Обышли они і през долги роки

обслуговували аматорскы сцени численних чытален Товариства ім. Михайла Качковського. Їх популярніст однотовує ме-дже інчыма газета "Лемко" в кореспонденциях з ріжних лемківських сел, вказуючы, же п'єсы К. Алексович выставля-ны были ту барз часто. Што рішало о таким їх прийнятю? Был то передовшыткым добрі одбераний през нарід патріотычно-освітовий програм Товариства ім. Качковського при-браный в творах той писатель-кы в інтересуючу, живу, най-частійше комедийно-сатирич-ну форму. Осаджена в прав-диво і вірні выкреуваных ре-аліях руского села акция пьес притігала живом, інтригом, ди-намічныма, полныма комічных непорозумінь сценами, гумо-ром діалогів, карикатурністю персонажів і цілым добрі об-робленим драматычным шта-фажом. Сила вымовы того типу сценічных форм давала добрий ґрунт для пропагуваня патріотычно-дыдактычного змі-сту. Одтале, згідно з вимогами аматорского театру для наро-ду, творы тоты вчыли і бавили єдночасно.

Єдноактова комедия *За-помороченная* ("Изданія Об-щества им. М. Качковського", Р:1901, гр 311) то гумористыч-на а єдночасно патріотычна сценка розрахована на ама-торскы інсценізаційны реалія і

на простого, головні сельского зрителя. Осмішат она "поля-чыня ся" рускых дівчат, котры ішли на службу до міста. Героїня комедії, Гаська власні вернула з міста яко "панна Маринця", одіта в кольоровы кокетливы шматкы, капелюх, выбілена білилом і не хоче собі припомнути, кым на прав-ду єст. Початково і ей ніхто не познал, але потім, коли в "міс-товій відьмі" родиче і нарече-ний розпознали свою Гаську, зачынат ся наворачаня ей на праведну дорогу. Служат тому патріотычны тырады-повчыня, котры єднозначно сут шыр-шом промовом скепуваном до зрителів. Коли єднак они не помагають, мати хоче кропити "відьму" свяченом водом, а отец рішат ся выгнати ей з хыжы. Аж тепер під впливом страху дівка припоминає собі, кым є, кає ся пред іконами і змітує містовы шматкы. Сцена кінчыт ся заручынами Гаськы і ей нареченого Василя, котро-му урочысто прирікат, же уж ніколи не даст ся збаламу-тити.

В подібній драматычній конвенції, хоц барже розбу-дуваній сценічні, задумана ос-тала штырьоактова оперетка *Арендарь* (Львів 1901), барже знана під наголовком пізній-шого перевиданя *Берко* (Ко-ломыя 1908). Она тіж дотычыт щырого руского партіотызму і

людской чесноты. Головна інтрига веде ся попри выборах до сойму і прекупуваню рускых выборців през місцевого Жыда Берка. Протиставлят ся му дяк і уцтивы ґаздове. Для авторкы пьєсы єст то нагода до выповіджыня, передовшыткым устами дяка, загальнопатріотычных моралізуючых тырад. Оперетка має живу обычайову підбудову, не лишена єст тіж пропаґандовых елементів. Згідно з вимогами жанру, до тексту введено численны куплеты, сьпіванкы, присьпівкы. Музыку скомпонував Теодор Фединьскій.

Єст тіж Клавдия Алексович авторком фарсы *Андрію лень сію, дай ми Боже знать, сь кім го буду брать* о типовій легкій формі і повчаючым змісті.

Хоц п'єсы К. Алексович тішыли ся великом популярністю, то найбарже ориґінальний вклад той авторкы в лемківску літературу треба видіти в єй творчости для діти. Малы, гарді ілюструваны книжечкы, презначены для діти в одповіднім віку выдавала авторка власным накладом. Єй цілю было помочы мамам-Русинкам в добрым виховуваню своїх потіх:

Біжіть, же "Дві Сестрички" по русской краині, попадайте въ руку каждой русской матери, старательной о скорый и благородный розвой сво-

ихъ малютокъ, и помогайте ей вірно въ ея мозольномъ труді...

В книжечках діти, передовшыткым дівчатка находили взір до наслідуваня в головній героїні, Лядзі Івановній. Лядзя росне разом з очередныма книжечками, стаючы ся взором для штораз то старшых дівчаток. І так *Дві сестрички* сут презначены для малюток, *Подорожъ Лядзі до Дідуся* для діти од 6 до 10 років, *Время летитъ* для діти од 9 до 12 років. Натоміст *Народное повірье на Великой Руси* і літературна обробка народной байкы *Заклятый медвідь* презначены сут для старшых діти і для дорослых. Світ представлений в книжечках Клавдії Алексович то своєрідний мікросвіт руского священничества, часом селянства. В барз реалістычний і дрібничковий спосіб на фоні дітячих забав і пригід накріслене остало жытя руской клєбанії з його одповідньом етикетом, обычаями, головным порядком дня, реляциями зо селом. Хоц достеречы мож в тым взірцьовым нарисі деякій схематизм, вынікаючий головні з дидактычных стремлінь авторкы і вымогів жанру, то тым барже образ стає ся выразний і вымовний. Додумувати ся треба, же книжечкы добрі выполняли презначену ім през авторку функцию. Втігали діти в близкій

іх уяві світ пригід героїнь, вчили доброго захованя, властивого поступуваня в ріжних ситуаціях, а навет партіотызму. Гнеска выдають ся кус анахронічны, хоц деякы взоры в них формуваны придали бы ся і днешнім дітям. В скупій в дітяче писменництво лемківскій літературі книжечкы для діти Клавдії Алексович занимают важне місце. Свідчат о широкым і одповідальным проґрамі освітово-виховуючым, якій авторка розвивала в великій мірі в опертю о літературу.

Ціліст жытя той вынятковой, непересічної як на свій час дамы была посвячена цілям громадскым, патріотичным, освітовым, харитативным. Посвятила ся она інчым людям. Своей родины не заложила, отвераючи серце на потреби головні сирот, люди бездомных, причыняючи ся тіж в значній ступени до еманципациі рускых жен. Їй місце в пантеоні лемківскых творців і люди заслуженых для нашої культуры остане все в першым ряді.

Явление IV.

(Входитъ Петрусь.)

Петрусь (підмѣтує шапкою): Гуси я уже загналъ до ихъ загорѣдки: скупались, напаслися, та най-най посидятъ! (Сѣдає на лавѣ и баламкає ногами.)

Марта: А не зробили тамъ якої шкоды со-сѣдамъ на грядяхъ?

Петрусь: Нѣтъ, мамо, нѣтъ! Петрусь знає, що была бы великая бѣда...

Марта (съ усмѣшкою): Може бы ты щѣ заку-силъ?

Петрусь: Та, кобы дали!

Марта: Въ коморѣ на мисчати есть для тебе кусокъ хлѣба.

Петрусь (покорно, взявшись за ухо): Мамо, а... а сыръ есть?

Выімок з оргіналу едноактівкы „Запамороченная”

Клавдия Алексович

Заморочена

Комедия в єднім акті

Особи:

Гнат Соловій - ґазда

Марта - його жена

Гаська, Петрусь, Оленка - їх діти

Василь Зазулька - суджений Гаськы

Петриха - сусідка

Дівкы, парібкы, музыка

Сцена представляєт хлопську сьвітлицю; в горішнім куті образы Святих, поличка з ґратами; лавка при стіні; перед лавком стіл.

Сцена 1

(Марта сидит на низкым стільци, шыє запаску)

Марта: Ой! (зітхнула) Бідна же ты головонько моя, бідна! Кура не дармо засьпівала... о, не дармо... (задумала ся). Кілко то я ся напросила: "Голубчыку, ґаздусю, не вед дівку до міста!" А він: "Ніт, ніт, поведу! Науку їй треба!" Та я зас гварю: "Голубчыку, ґаздусю, та ци треба нам ліпшой науки, як в нашой імості? В них вшелеякой мудрої роботи навчят ся дівка." Мій ґазда гварит: "Правда твоя, але я задумал до міста, та і повезу до міста!" Видиш хлопскій розум, чого то не докаже! Затне ся, як тот цап, тай поставит на своїм. А ты, бабо, загыбай!..

Сцена 2

(Входит Петриха)

Петриха: Слава Ісусу Христу і всім добрым людям, і вам кумо!

Марта: Слава на вікы Богу і вам кумо! І вшыткого добра вам, же сте днес вступили до мене бідной.

Петриха: Ой, ой! Та яке то нещестя на вас трафило?

Марта: Нещестя заєдно тото само. Дівка моя в місті загубат, а я ту і ден і ніч проливам слезы... (плаче) Певно хвора... На початку писала, а тепер - ни слыху, ни дыху... Моя бідна Гаська!.. Стягте, кура засьпівала... їй на смерт... (заводить голосно) Моя голубка, моя дівонька, мій соколик!..

Петриха: Цыть-те, кумо, цыть! Іщы вам вшытко тото на добре выйде!

Марта: На добре, на добре! Як на добре выйде? Кєбы вы знали, якє недобре ся мі той ночы сніло!

Петриха: Но-ле, повідajte, што такє ся вам сніло?

Марта: Та, от такій, видите, шырокій паньскій капелюх і на ним шувний снопок, - но, може не снопок, та вшытко єдно туга жменя червеного квітя.

Петриха: А де был тот капелюх?

Марта: Та, видите, не запамятала єм де то было! Але тямлю - під капелюхом голова! Така голова! Мы вшыткы, я і газда, і інчы люде, зазераме смотриме, і на нич: незнатя - чыя то голова! А мене такій страх обышол, во сні зачала єм кричати, аж пробудила єм ся ціла в слезах!

Петриха: А бо вы сой смутком, журбом голову набивате, тай ся вам сніют такы відьмы...

Марта: Кєбы ся то дагде вывідати о даякого знахора! Гварят, што знахор зо сну вшытку правду вам выведе...

Петриха: Выбачайте, кумо, думала єм, што вы мудрійша. Таж знахор, ачий на тото і є, жебы грошы взяти! Єден Господ Бог вшытко знає!

Марта (не слухат): Ой, кумо, кумо! Нич доброго - такій сон, така страшна голова, незнатя чыя. Відьма, чудовиско, а іщы червене квітя...

Петриха: Та квітя, іщы до того червене - значыт: буде весіля!

Марта: Ой, буде то мі весіля, буде! Кура засьпівала (заводить голосно), то смерт мойй дівці!.. Я того не вытримам, я по ній собі смерт задам...

Петриха: Кура засьпівала, бо пыпеть має.

Марта (не слухат, а заводить): До воды скочу, до огня скочу!

Петриха (до себе): Ци не дурна то баба? Так ся нивечыти наперед, незнатя про што і за што. (Задумує ся, а потім сьмішні:) Кумо, я вам буду за знахорку, дам вам раду-пораду.

Марта: Мамичко вы моя рідна, гварте!

Петриха: Видите, позарани Святого Петра. А заран же, я

з хлопом моім ідеме на одпуст до міста. Сідайте з нами! По церкви зайдеме до вашої дівки, одбереме ю зо службы, посади-
ме на віз, тай привеземе вас ту гардісьо пред вашу хыжу! (до себе:) Што буде, та буде, - треба потішыти бабу, бо іщы сой біды наробит пред часом.

Марта (з радістю обнимат і цілує Петриху): Мамичко моя, спасеніє вы моє, кумо солодицька!

Петриха (до себе): Най бы мій ґазда з єй мужем побесідувал! Треба штоси робити, жебы баба з розума не зышла. (голосно:) Но, видите, вшитко буде, як треба! Та - ба! Я сой ту гуду-гуду, а псы в крупах. А пришла єм, знате, ци бє сте мі соли не пожычили, кєд мате.

Марта (весело): Ой, кумо солодися, для вас бы не было? (бере сольницю)

Петриха: Яка то схопна наша громада! Одколи то іґо-мость гварат - нагваряют, жебы склеп оворити! А ґаздове нашы, най здорови будут, радят тай радят, але роботы з того як ніт, так ніт!

Марта (сьміє ся): Правда ваша...

Петриха: А ты, бабо, хцеш - не хцеш, шлий за пригірщу соли до міста! Хлопчыско пішол, але йому - што там! А ты ждий, та ждий, як на розпаленых угльох і лет жычати по сусідах! Коли же тот полуденок буде? А неєдна робота стоїт. Ғазда прийде, та ся іщы замосурут.

Марта (весело): Давайте запаску!

Петриха (дає рожок запаскы під сольницю): Буде, буде! Останте здрави! Лечу. Ғазда прийде, а о полуденку ани хыру! Будте здрави!

Марта: Ідте здорови з Богом!

Сцена 3

(Вбігат Оленка, підскакуючы на єдній нозі)

Оленка: Голодна єм, мамо!

Марта: Дякувати Богу, кавальчык хліба єст в коморі.

Оленка: Мамо, а сыр єст?

Марта: Та єст... для Петруся.

Оленка: А для мене?

Марта: Для тебе неє.

Оленка (присідат на земли при Марті): Для мене неє, мамо...

Чом? А для Петруся єст!

Марта: Я ти казала навертати з Петрусьом гуси, стечечы од чужых грядок, а ты го самого лишыла і пішла єс ся бавити з дівчатми! Гей?

Оленка (смирено): Я бы не пішла, лем мя Маланка закликала.

Марта: Так? То ты маш Маланку більше слухати як свою маму?

Оленка: Та, кликала мя, же мі вкаже гарду вышивку, што ю Фемка своїй мамі вышыла.

Марта: О, смотте, добры люде. Дівкы вышивають своїм мамам, а моя дівуся ани собі не вышыє.

Оленка: Кєд не знам. Фемка пасла телята з Варварком на їх выгоні і од ней ся навчыла.

Марта: А ты ся не можеш навчыти, ніт?

Оленка: Кєд ниток кольоровых не мам.

Марта: Ой, тото і добре, што єст на што зложыти! То я бы ти ниток не дала, кілко забагнеш? Ліпше повіджме, же моя дівка ани не зна з котрой стороны ігла ушко має!

Оленка (зо сьміхом): Мамо, мамо, та я бы не знала, што ігла має ушко з грубого кінця?

Марта: Ге, ге, та такы то славны швалькы, як моя дівка, добрі і тото, же знають де ігла уxo має.

Оленка (вказує міру на піл ліктя од землі): Іщы єм о тицька была, та уж єм знала шыти, а тепер вышыю оплічата - для вас, мамо, для няня, для Петруся, а потім для себе!

Марта (гласкат Оленку): Кєд ты така шумна, моя дівко, та буде і для тя сыр. Вкырш сой там з грудочки.

Оленка (плескат в руки): Сыр, добрий сыр!.. (Выбігат.)

Сцена 4

(Входить Петрусь)

Петрусь (підмітує шапком): Гуси єм уж загнал до їх кошаркы: скупали ся, напасли ся, та най... най посідят. (Сідат на лаві і майдже ногами)

Марта: А не зробили там даякой шкоды сусідам на грядках?

Петрусь: Ніт, мамо, ніт! Петрусь знає, што была бы велика біда...

Марта (з усьмішком): Може бы-с дашто прекусил?

Петрусь: *Та, кєбы дали!*

Марта: *В комори на мисчати єст для тебе кавальчык хліба.*

Петрусь (покірні, хватившы ся за ухо): *Мамо, а... а сыр єст?*

Марта (усьміхат ся): *Якы же то мої діточкы ласы на сыр! Єст там, єст! А потім шугний до стайні, випуст куры і принес кіш з комперями.* (Петрусь вывернувши "козла", выбігат, потручат входячу Оленку, што мало не впала, а лист вшытко єдно вылетіл їй з руки на землю.)

Сцена 5

Оленка (закывавшы ся од потручыня): *Ой, ой ой! (двигат лист) Мамо, принесли лист. Певно од нашої Гаськы!*

Марта (втішена): *Давай, давай! (читат) "Ко... ко... с...а...а Ма...ко." Ніт, ніт, то не од Гаськы! То не по рускы! Гаська все пише: "Любы родителі", а ту ніт. Я не знам по якому то. Я того не розведу. Лет до пані професоркы, поклон ся гарді, поцілуй в руку і прос, жебы прочытали і повіли (дає лист Оленці), што ту написане, од кого лист і до кого.* (Оленка выбігат)

Сцена 6

(Вбігат Петрусь з кошыком на голові)

Петрусь: *Мамо, мамо! (Пошпотившы ся, падат як долгій на землю, розсыпує компери, трепле ногами і сьміє ся до розпуку.) Смотте, добры люде, што ся стало! (Двигат ся на коліна і сьміє ся, збираючи компери)*

Марта (тіж ся сьміє): *Шоловило-мотовило! Та чого так летиш?*

Петрусь: *Ба як же не летіти? Якыса пані до нас іде.*

Марта: *Дурбачку, дурбачку, де бы ся ту пані взяла!*

Петрусь: *Присям Богу (біє ся в груди), пані скрутила на нашу стежку; несе над собом такє розпристертє, знате, мамо - як ся то зове, што то ся пані ним од дощу заступляют?*

Сцена 7

(Входит Гаська з розпристертим парасольом, в капелюшы. На капелюшы великы червены макы. Кафтаник з веикыма буфами з яскравой матерії. Фартушок маленькій; на ним кышінкы з інчой матерії выгляда-

ют як латкы; з єдної вісит конец хусткы до носа. Лице выбілене.)

Гаська (роззерат ся): *Тутай не ма слоньца.* (Складат парасоль.)

Петрусь: *Но, не пані то?*

Марта: (перестрашена, на бік): *Господи! Самісінька така відьма ся мі снила!*

Гаська (пышно приближат ся ґу Марті, кланяючы ся): *Цалуєм рончкі мамці.* (Хоче брати Марту за руку.)

Марта (цофат ся): *Відьма!.. Така ся мі якраз приснила...*

Гаська (кланят ся): *Я не єстем жадна відьма! Я мамціна цуречка, та сама цо перше была Гаська, а тепер я єстем панна Маринця.*

Марта (одвертат ся): *Пек ти осина! Што тото чудовище языком меле?*

Гаська (хыхоче ся): *Мамця мнє не познає.*

Сцена 8

(Входить Василь)

Василь: *Слава Ісусу Христу! (Підходить до Марты, цілує їй обі руки, а Марта його в лице.) Што чувати? Здоровы вшиткы? Вы мамо, няньо, Гаська, Петрусь, Оленка, та і вшитка живина? Як скінчыл єм мою войскову службу, та рад єм был на соколиных крылах до вас ту злетіти. (Цілує Петруся) Здорів? (Звернувши увагу на Гаську, до Марты:) Хто то?*

Марта: *Не знати... Відьма! Задає ся за якусу Гаську, цюр... цюр-рочку, за якусу Маринцю.*

Гаська (неустанні зиркат на Василя і скоро одвертат ся): *То муй Василь не познає мнє?!*

Василь (призерат ся Гасці то з єдної страны, то з другої і покручує головою): *Не можу знати што то за чудо таке! Нім!*

Гаська (звертат ся скоро до Василя і кланят ся трираз): *Я не єстем жадне чудо! Я панна Маринця, нажечона пана Василя.*

Василь: *Та якого пана Василя?*

Гаська (тыкат Василя парасольом): *От теґо, теґо пана Василя, моєґо... нареченоґо!*

Василь: *Тфи, тфи, счезний бідо од мене! Я не хочу такої нареченої! Тфи, тфи і іщы раз тфи! Якыса малпа комедиантска! А зрештом я не пан! Я шаную паньскій стан, але горджу ся моім хлопским станом. Я рускым хлопом ся родил і рускым хочу вмерти, хоцбы мі голову одрубали!*

Сцена 9

(Входить Гнат)

Гнат: Здоровы вшиткы дома? (Взрівшы Василя, призерат ся:) Ей, ей, Василь! Сердечний Василь! Здорів? (Вказує на Гаську:) А тото хто?

Гаська (дусит ся од сьміху, на бік): *І татко мне не познає!*

Марта: *Не знати, не знати!!*

Гнат (обзерат Гаську то з єдного, то з другого бока): *Што ты за чудо, гвар!*

Гаська (кланят ся): *Прошем татка, я не єстем чудо! Я ваша цурка, панна Маринця, і панна наречена теґо пана Василя.*

Гнат: *Што, што? Ты моя цюр...цюр...* (Вшиткы ся сьміют.)

Гаська: *Я скорше была Гаська, а тепер я єстем панна Маринця, ваша цурка.* (Зас загальний сьміх.)

Гнат: *Кєд ты моя цюр... цюрка, то повідж ты мі, чом тобі язык покрутило, же по рускы не бесідуєш, як Бог приказал? Га?*

Гаська (кланят ся): *Прошем татка, тераз нікто, ни паны, ни хлопы не бесідуют по рускы.*

Марта (сердито): *Неправда! Вшиткы рускы паны бесідуют по рускы, вшиткы рускы хлопы тыж бесідуют по рускы, а знай, же і святы бесідували по рускы! Зрозуміла-с?*

Сцена 10

(Вбігат Оленка)

Оленка: *Мамо, мамо, пані професорка гварили, што то до вас пише якыса панна Маринця, ваша цюр-речка, штобы мы вшиткы вышли по ню на колію.*

Гаська (вказує на себе): *То я! То ліст одемне.*

Марта: *А по якому же то ты писала, што я прочитати не могла? Га? Тобі уж і голову і руки покрутило? Но бесідуй, по якому то: по турецкы, по німецкы навчыла єс ся, га?*

Гаська (пышно): *Певне што єм ся навчыла! Прецін татунцьо нєраз гварили, чим кто вєнцьый навчыт ся, тым лепши єст.*

Гнат: *То правда! Я так гварил. Та я тыж повідал нераз і наказувал: "Вчыи ся чуджого, а тримай свого!"*

Василь: *Так, так: "Чудже шануй, а свго не лишай!"*

Гнат: І зато, хоцбы ты стома писмами писати знала, та до своїх рідних, до вшитких рускых люди, до всіх урядників, навет до цисарских, маш писати по нашому, по старому, по рускы! (розъярений прискакує до ней:) Ты дурбаку, ты глуптаку! Ты не знаш што тым нашим святым рускым писмом Євангелія, Псалтыр і ціле святе Писмо написане?

Петрусь (розмахуючы руками): Так, так, по рускы написане!

Гнат: Тым нашим рускым писмом споконвіка писали царі, королі, князі, єпископы і всякого роду мудреці, писали по цілым світу по рускы. І тепер пишут.

Петрусь: (вказує до Гаськы пальцём): Видиш, писали і пишут по рускы!

Василь: А найяснійший наш монарх выдал такій параграф, што Русин має полне право в уряді по своєму, по рускы бесідувати і по рускы до уряду писати.

Марта: Зрозуміла-с, дурна ты? Сам найяснійший монарх.

Гнат: А зас сын нашого монарха, покійний Рудольф, записал ся в книгу по рускы, там... там, в тым Інституті при рускій церкві на Рускій улиці во Львові, — ей, та як же ся зове тот Інститут?

Василь: Ставропігія!

Гнат: Гей, Ставропігія! Там то записал ся архікнязь Рудольф по рускы.

Петрусь (приблизившы ся до Гаськы): Чуєш, писал по рускы! А ты по якому написала? (Мече Гаськін лист на землю і втікати за Марту.)

Марта: А чом же ты так долго передше не писала?

Гаська: Бо я не мяла коли.

Гнат (стручат Гасці ліском капелюх з головы і обзерат ліпше Гаськіне лице): Де она тілко вапна взяла. Та то бы хыжу побілил!

Діти (вхопившы капелюх, підмітують го вгору): Але красота!.. Але красота!

Марта: Чом, чом ты не писала?

Гаська: Я не мяла коли.

Гнат (сердито): Дівко, бесідууй по рускы!

Гаська (кланят ся): Прошем татка, кеди я не уєм.

Марта (успокоївшы Гната, котрий нетерпеливит ся): Ты писала раз давно же на Русаля більше напишеш, бо будеш мала коли.

Гаська: В пірши дзень сьвійонт пусьціла мне пані до церкві. Як там сьлічне музика грала!

Марта (хапат ся голову): Сором, сором! Громы най побють таку дівку! Та-ж она, заміст до церкви, на музику до корчмы пішла!

Гнат: Діждий-ле, стара, єст, єст музыка і в церкви, лем то не наша, не руска церков.

Марта (заводить): Ой, ой, ой! То она уж од нашої святой прадідньої церкви одступила?! Ой, ой! Та я на то тебе купала, повивала, колысала, руску пісню тобі сьпівала, шобы ты, як вироснеш, мі ганьбу, стыд і таку згрызоту учынила?.. Ой, ой, ой!

Гаська: Кеди там, в такєй церкві пенкнєй єст.

Гнат: Неправда!

Василь: Неправда! Неправду ты повідаш!

Гнат: Великій князь кьївскій, святий Владимир, слал своїх мудреців по цілым сьвіті, жебы ся розозрили котрий обряд славнійший і найкрасший.

Василь: А мудреці, вернувшы ся, рекли: "Великій князю наш! Мы сходили цілий Божий сьвіт і переконали ся, што найкрасшым, найвеликоліпнішым обрядом єст обряд грецкій, котрий мы в Цареградї виділи".

Гнат: І зато великій князь Владимир казал цілу Русь кресити в тым грецкым обряді, котрий то святы братя Кірил і Мефодий до нашого краю принесли.

Марта (заводить): А она одступила од нашої, так славной, церкви... Стыд! Ганьба!

Василь (в жалю): Я не міг діждати ся свого щестя, рад бы єм на соколиных крылах ту летіл. Гнал єм з міста, а кед єм уж нашол ся в селі, окликувал єм по дорозі дівкам: "Плетте вінки, приходте на заручыны!" (отерат рукавом слезу.) А ту таке чудовиско вышло!

Гаська: Панє Василю, та я прецін пана Василя кохам і длятего з цалом хенцьом пуйду за пана Василя.

Гнат (сердито): Та проречеш ты раз уж по рускы?!

Гаська: Кеды я не умію.

Василь (крестит ся): Од наглої і несподіваной смерти і од одступниці сохрани мене Господи!

Марта (в гніві): Діти, дайте-ле ту свяченої воды, най я тоту відьму-одступницю з мойой хыжы выкроплю!

Діти (выбігаючи): Одступниця! Одступниця!

Гнат: Она не годна свяченої воды! Я ту найду на ню інчий спосіб. (Отверат двері.) Жен сой, панно Маріяньцо, на штырі ві-

тры, одкале ёс пришла!

(Гаська в страху стоіт як скаменіла.)

Марта (з розпуком): *Ой, ой, ой! Што то наробило місто!*

Василь (поважні): *Бабо, то не місто наробило, а ёй непослух! Я ю завьўл там в місті до нашой святой церкви; я вказал ій нашых люди рускых; я бесідувал ій, жебы она лем з тыма нашыма людми приставала і од них брала раду-пораду та науку; я остерігал ю, жебы она втікала од чужых люди, жебы сторонила од тых баламутів, што то на нашы святости выбрехуют! А она? Як она свого вітця послухала?*

Сцена 11

(Оленка несе мисочку, Петрусь кропило.)

Гнат: *Они... Они вшытко прекручали, очевидні по свому, а она ім вірила; она ім барже повірила як свому рідному вітцю! О, горе тяжкє, ты моє! (Вказує Гасці на двері, жебы выходила.)*

Петрусь (Махат кропилом.): *Но, ід, втіч, бо будеме кропити!*

Гаська (заламує руки): *Ой, ой, ой! Вшыткы мя выганяют! А де-же я ся тепер подію, нещесна?*

Оленка (радісно): *Мамо! Она прогварила по нашому. Та-ж то наша Гаська! (Підлітує, хоче ю обнимати.)*

Гнат (остро): *Ніт, она не наша! Она одступила од нашой святой церкви, одступила од вшыткого нам найдорожшого, од нашой бесіды, од нашого писма, од нашой одежы... Так, одступницьо, рушай мі з хыжы!*

Гаська (західливо плаче): *Мамичко мої рідны! Што-ж я тепер почну нещеслива?*

Марта (по хвили, поважні): *Покай ся, окаянна грішницьо!*

Гаська (Позерат то на єдну буфу при рукавах, то на другу, то на фартушок, хоче прогварити, але не може; неспокійні раз іцы смотрит по собі, хватат ся за голову.): *О, я окаянна... грішниця... Грішниця я... Пекло підомном горит!.. (Підбігат до кута, стігат зо себе кафтаник, припасує запаску, одмітує высокій гребін і коса спадат ій на плечы; бє поклоны пред образами і кличе:) Прости мі Господи, Пречыста Діво і вшыткы святы пробачте. (Підбігат до Марты, до Гната, Петруся, Оленкы, кланят ся кождому і бесідує:) Пробачте мі грішници! (Наконец приступлят несьміло до Василя і повідат жалісно:) Василю, Василю! А ты мі пробачыш? Ты приймеш мя?*

Василь (задуманий, по хвили:) *Я... бою ся!*

Гаська (з милістю:) *Василю, чого ты ся боїш?*

Василь: *Ты підеш до міста, або де-небуд помедже чужых люди і они тебе зас заморочат.*

Гаська: *Ніт, ніт, Василю! Того більше не буде! Я глупа была та і легко пришло ся ім мене заморочити. Але тепер я зрозуміла тоту вшитку вашу мудру науку. Так і присігам Богу, ту, при небесным сонци, при образах святых і при вас вшитких, што скорше дам сой одрубати голову, як одступлю од нашої єдиной церкви, од нашої святой Руси, хоцбы на макове зеренце!*

Василь (сердечні): *Кед так (Хватат Гаську за руку і обоє кланяют ся родичам.) — просиме, благословте.*

Марта (радісно): *Діточки, давайте свячену воду! Якраз ся придала! (Родиче окропляють молодята свяченом водом; за сценом чути весільны пісні і музику.)*

Вшитки: *Што то? Што то таке?*

Діти (выбігаючи): *Сьпіванкы, музыка, весіля!*

Марта (підходить ґу дверям): *Што то? Што то таке!?*

Сцена 12

(Входять: Петриха, дівчата, музыка.)

Петриха (з прибраным коровайом): *Помагай Бог, на щестя, на здоровя, на многая літа! (Подає коровай Гасці, а Гаська дає го Марті; дівчата з вінками сьпівають весільны пісні.)*

Марта: *Одкале вы такій коровай взяли?*

Петриха: *Ци не гварила єм – же буде весіля!*

(Василь приносить фляшку, Марта подає порційку; старшы пьют, здоровкают до молодят; музыка грає; молодіж танцує. Занавіс падат.)

КОНЕЦ

Під выданим першодруком поміщено аднотацию:

Президія ц.к. Намістництва во Львові, рескриптом з 7 липня 1901, ч. 7426/пр, уділила центр. Выділу Общества им. Михаила Качковского позволение представляти комедію Клавдіи Ив. Алексовичъ п.з. "Запамороченная" на аматорскихъ сценахъ русских Читалень, находившихся подъ управленьемъ Общества.

БОГДАН ГОРБАЛЬ

Гавриіл Гнатишак

(1850 Верхомля Велика - 29.06.1916)

Греко-католицкій священник (рук. 1878) і лемківскій русофільскій суспільно-культурний діяч. Єден з передовых представители лемківской інтелігенції другой половины XIX віку і початку XX - "інтенсивного п'ятдесятлітя". Походил з хлопского роду, але отримал порядну едукацію і остал не лем добрым священником, але тіж обізнаным зо сьвітом человеком. По высвячыню был початково адміністратором в Вороблику Королівским (1878-80), Высовій (1880-81),

Гыровій (1881-85), а пізнійше парохом в Чорным (1885-1897). Найдолше одначе провадил пастырську послугу в парохії Крениця (з філійом в Солотвинах), котром заряджал до часу I сьвітової війны.

Справлял ся барз добрі на тій недошлій лемківскій кафедрі, постеріганій як передова лемківска парохія. Любили го парохіяне, а і часто одвиджували польскы панове. свящ. Гавриіл Гнатишак любил занимати ся політыком, а до того треба было утримувати шырокры контакты. Од збанкрутуваного Поляка купил він за велику на тамты часы суму 12 тисячи золотых корун цілу пивницю ріжноракого вина. Димитрий Вислоцкій (1888-1968), котрий сам в гостях в креницкого пароха не раз был - так описувал тоту пивницю:

(...) Ех! Якы там были фляшкы. Были такы мохом пороснены, были гладкы. Было такє вино, што веселило, было такє, што смутило. было такє вино, котре ся ляло, было такє, котре мож было краяти. Стары вина были гын, котры Саса памятали (...).

До Гнатишакової плебанії часто заїжджали на гостину різні польські панове, латинські і греко-католицькі священники, учителі, студенти. Не раз обгваряно гин політичні справи. Передовшійтким ходило о вибори, в котрых свящ. Гавриіл Гнатишак рахував на польські і руські голоси. До ради держави (выжша палата австрійского парламенту) кандидував креницькій парох двараз (1891, 1911). Хоц в 1911 році початково мал в своїм окрузі попертя Лемків і Поляків, то не старчыло того до выграня в першым голосуваню. В другым голосуваню част попераючых го вчаснійше Поляків одвернула ся од нього і зато програл.

Свящ. Гавриіл Гнатишак был заступцьом шкільного комісаря в своїм окрузі, спіл-основательом Руской Бурси в Новым Санчы (1898) і членом "Народного Дому" во Львові. В роках 1909-10, з помічу свящ. Гавриіла Гнатишака поставлено в Креници дім для читальні Общества ім. Качковского. Зо взгляду на велькіст креницькой парохії (поверх два тисячы люди) парох потрібувал помічника, але не все такого діставал. Асистентами свящ. Гавриіла Гнатишака были священники Михайло Попель (1897-98), Антоній Клачыньскій (1900-02), Євгеній Сембрато-

вич (1903-04), Йоан Гнатишак (1904-09), Александер Трешневскій (1909-10), Анатоль Сембратович (1910-16).

Самым початком І світової війны хтоси розпустил чутку, што свящ. Гавриіл Гнатишак і свящ. Василий Курилло (1861-1940), перебраны за Євреїв хотіли знищити міст в Мушыні, за што мали быти арештуваны в Горлицях і розстріляны. Правдиві креницькій парох был арештуваний і перевезений до Талерофу уж на самым початку війны. Гин сидил в бараку номер 30 враз зо сынами Теодором (студент права), Александром (ветеринар, по війні мешкал во Львові, занимал ся торговльом, спомагал русофільску діяльніст, был членом Ставропігійского Інституту), Орестом (доктор права, адвокат, член Ставропігійского Інституту і председатель Семко-Союзу в Креници) і дівками - Ольгом Кукуревич (жена нотаря в Косові) і Марийом Витошыньском (аптыкарка во Львові). В 1916 році свящ. Гавриіла Гнатишака враз з інчыма передовыма лемківскыма діячами перевезено до Відня на великій політичний процес. Голоду і холоду віденьской вязниці на вытримало старе тіло.

По смерті креницького пароха його місце занял попераний через парохіян свящ.

Анатоль Сембратович (1884-1945, рук.1910), але не дане було креничанам одотхнути по воєнних пережытях. Одроз по війні єпископ Йосафат Коциловскій (1876-1947) розпочал "очищання" Лемковины з противставляючых ся українізації священників. Свящ. Сембратович дістал одраз наказ лишыти парохію. Мал єй перебрати українській священник. Креничане, ведены через Методія Трохановского (1885-1947) і родину Громосяків, перегнали одначе делеґацію котра мала впровадити нового священника до креницької церкви. Спеціальна група креничан іздила до перемишльського владики, львівського архієпископа і папського нунція в Польщы, штобы лем затримати в селі такого священника, якого люде хтіли. Свящ. Анатоль Сембратович провадил креницьку парохію до 1924 ро-

ка. Не припадково Крениця стала ся в тридцетых роках центром лемківського русинського руху.

Бібліоґрафія:

- Dmytro Blazejovsky, *Historical Sematism of the Eparchy of Peremysl including the Apostolic Administration of Lemkivscyna* (L'viv, Kamenyar, 1995), 655;
— *Военные преступления Габсбургской Монархии 1914-1917 гг.: Галицкая Голгофа* (Trumbull, Conn: Peter Hardy, 1964): I 176, 184, 203; II 34, 146-147; III 42, 92, 95, 106, 119; IV 32, 40, 68, 90-91, 156;
— Bogdan Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkow-szczyźnie 1918-1921* (Wrocław, Aborteum, 1997): 24, 31, 108;
— И.Ф.Лемкин, *История Лемковины* (Юнкерс, Н.Й., 1969): 63;
— Е.А.Яновицкая, *Талергоф*, [в:] *Карпаторусский Календар Лемко-Союза 1969*, (Юнкерс, 1969) 74-104.

Мене арештували і вивезли до вязниці окружного суду в Кракові. Як лем заперли ся за мною двері вязничной камеры, явил ся предо мною молидий, незнаний мі мужчына і присмотрившы ся мі, звідал:

— Вы о. Гнатишак з Крениці?

— Так, — одповідам — а чом звідуєте?

— Барз мя чудує тото, же вы іщы живы, бо, на кілко сой припоминам, вас і многих других наша „высока рада“ засудила на кару смерти.

(Зо свідчын्या о.Г.Гнатишака, Талергофскій Альманах, IV, стор. 90)

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Іван Русенко (1890 - 1960)

*Я родил ся твоім сыном - доля моя бідна,
І люблю тя Лемковино, моя мати рідна!*

Народна мудрість повідат: коли думаш в перспективі єдного рока - посій зерно; коли думаш в перспективі десятків років - посад дерево; коли думаш в перспективі соток років - остан учителем. Потвердження правды тих слів явит ся нам днес в сто десяту річницю народин і сорокову річницю смерти великого лемківського Учителя з цілом силом і добитністю. Запечатана в Русенкових вершах, його діяльності і стремліннях наука остане тырвалым шлідом в нашій культурі, в серцях і розумах поколінь. Великій символ своєю епохи визначыл дорогу важным процесам, котры до днес сут моторичном силом розвитку рідного культурово-етнічного простору, не зважаючи на страшенне окалічыння його натурального потенціалу. Ци на сотки років старчыт Русенковой науки, вкаже час. Але днес незаперечно стоїме в ряді учеників той школы патріотизму, єдным з важнішых філярів котрой был Іван Ру-

сенко. Не лишме адже ани єдної нагоды до вшанування, припомніня того великого імена, котре заєдно формує ся в нашій свідомости в монумент великого Учителя Лемковины.

Походил Іван Русенко з того самого села, де 60 років скорше вродила ся Клавдия Алексович. Пришол на свѣт 19 січня 1890 рока як четвертий спосеред пятерых діти,

єдиний сын Юрия і Катрены Русенків, убогих селян з Красной коло Коросна. Основну школу закінчыл в рідным селі в роках 1897 - 1903 а пак, корыстаючы з помочы і опікы, яку давала лемківскым гімназіялістам Руска Бурса в Новым Санчы, вчыл ся в сандецкій гімназіі. Матуру здал в 1912 році. Замірял поступити на університет, коли покликала го в свої ряды австрийска армія. В 1913 році скєрувано го як підофіцера піхотного полку до Сараєва в Босні. Гын застала го І сьвітова война. В рядах своей арміі трафил на сербській фронт, што было для него барз прикрым досьвідчыньом, коли - як сам споминат - мусіл бороти ся против своїм братьям - Славянам. На фронті остал тяжко ранений - куля перебила му груди навывлет. По долгым лічыню в австрийских военных шпыталях в 1917 році трафлят зас Русенко на фронт, на тот раз італіянській в Альпах. Там діждад ся демоболізації в листопаді 1918 рока і міг вернути до своей рідной Красной. Незавершеная мрія про університет і тепер не могла ся сполнити. Треба было заробити на хліб учительваньом. Але навет прагніня вчыти лемківскы діти не повело ся му довершыти. Остал учителем в польскым селі Лютча коло Стрижова, де

вчыл през 15 років в 7-клясовій школі вшыткых предметів. Уж як учитель закладат родину, родит ся му двоє діти - Борыс і Надія. В часі німецкой окупациі переходит на посаду учителя до оддаленой о 5-4 км. од Красной Бонарівкы. Одтале в 1945 році враз зо вшыткыма праві селянами остає переселений на Україну до села Королівка на Тернопільщыні. В роках 1945 - 55 был учителем в середній школі в Королівці. Вчыл головні німецкого языка. в 1955 році перешол на пенсію. Вмер Іван Русенко 10 січня 1960 рока в Королівці, де єст похований на місцевым цмынтері.

Коротка біографія аж нияк не дає нам уявліня про скалю таланту і прагнінь, якыма вписал ся Іван Русенко в діі Лемковины. Застанавляюча єст справа, на котру певно николи не найдеме одповіді, чом тот хлопец, молодий кандидат на гімназіялісту, попал якраз до Нового Санча до Руской Бурсы (в тым часі істніла уж і Українська Бурса в Новым Санчы), а не до ближшого му Коросна ци Санока, де тіж істніли Рускы Бурсы. Єдно єст певне, же перебуваня в тій знаній кужни лемківского патріотызму мало першорядне значыня в формуваню ся народовой сьвідомости і патріотычных прагнінь молодого творця. Ту стрі-

тил ся зо старшым од него о два роки Димитрийом Вислоцкым, з котрым през долги роки, ачий ци не до кінця жытя, творили дует не до перевершыня. Уж товды, в бурсацкым періоді родили ся великы ідеї в головах і душах сандецкых гімназиялістів. В часі вакацій обходили они лемківскы села, од тых найбарже східніх починаячы, на західніх кінчаючи. Познавали, вдыхали своєрідніст лемківского культурового простору, іх думки кружили сьміло, сьмілістю молодости по тым клаптику бескідской, своей землі, котрой меджы хотіли міцно утвердити:

*Шануйме рускы звычаї,
Лемківску одежу —
Штобы од нашого краю
Знати было межу.
(Шануйме своє)*

Іх мрії сполняли ся поступенно за справом іх діяльности і творчости. А же таланты дорівнювали любови до рідной землі і народу, а любов підсычала іщы таланты, творчий доробок іх жытя в нашій культурі має своє непересічне місце. Іван Русенко лучыл в собі талант музичний, плясачий і писменничий. Посвятил іх вполни своїй вітчизні. Іщы як гімназияліста, сандецкій бурсак влучыл ся він актівні в редагування першого на-

шого часопису "Лемко" (1911 - 1914). На тых так цінных, бо першых вполни лемківскоязычных, сторінках часопису находиме явний шлід Русенкового молодечого заангажування. Головні од часу принятыя функції одповідального редактора през Димитрия Вислоцкого з початком 1912 рока Русенко стає ся головным карикатуристом "Лемка", котрий перетворит ся в штора раз барже сатиричний часопис. Окрем підписаных рисунковых карикатур, неповторных в своїй цільности спостережыня косым оком і свойскости введених реаліів, мож по самым стилю додумати ся в декотрых непідписаных ци підписаных псевдонімом текстах Русенкового авторства. Сут то найчастійше міцны пашквілі на ідеовых противників реалізованого през "Лемка" еманципацийного, хоц іщы міцно вписаного в загальнорускій ґрунт, етнічно-культурового програму. Пашквілі тоты, підписуваны часто псевдонімом "Мистер Фецко", переважні публикуваны были в получыню з карикатуром - ілюстрацийом.

До спілтвориня лемківского часописменництва верне Русенко в меджевоєнним часі. По тяжкым талерговскым досвідчыню, по неповедених пробах самостановліня в роках 1918 - 1920, тверды патрі-

оты не устают в піднятых уж скорше стремліннях, котры в меджевойню стают ся уж ясно спрецизуваны, міцно сконцен-труваны на ідеї, котрій мено Лемковина. Русенко творит разом з Гунянком його знаний "Буквар". Ілюструє го своїма рисунками. Хотут вчыти лемківскы діти їх рідной бесіды, бо як переконає Русенко:

*Нам бесіда наша мила,
Хоц и кус негараматична,
Рідна мати нас навчыла —
Отжеж своя, не пожычна.*
(Рік 1945)

Будучы учителем, знал вар-тіст науки і позицію, яку она дає в сьвіті:

*Рускы школы нам потрібны
В нашым рідным краю —
Маме і мы здібных людей,
Най нас навчають!*
(Треба нам школы)

*Учте ся, учте Руснакы,
Як іншы вчат ся народы —
Будеме і мати
Своіх ученых даколи.*
(Учте ся, учте Руснакы)

Горячим вершуваным словом, міцно заангажованом патріотычным ліриком, в котрій богато выкорыстувал стилістичны засобы реторики, вчыл Іван Русенко любови і пошанування для рідных вартости,

вказувал їх цінніст і красу. Взором наших великих буди-телів попередньої му епохы, будил патріотычны почутя в народі. Одтале такі декляра-тивний, явні агітуючий, закли-ковий тон тых верши. Замі-щаны на строінках лемківской періодикы, початково лемко-союзівской в ЗСА, редагува-ной і выдаваной през Русен-кового приятеля, Ваня Гунян-ку, потім в крайовым "Лемку", промовляли до лемківской громадскости своим чыстом лемківском бесідом, простом формом і благородном ідейом. Хоц заангажуваны, преполне-ны дидактизмом, часто поле-мічны ци оскаржаючы, не сут они лишены ліричной красы і артистычной цінности. Обда-рений правдивым літератур-ным талантом, не попал Ру-сенко в вершомазництво, обо-ронил літературний рівен своїх верши аж і при так міцным ідеовым заангажуваню. Стар-чыт лем прочитати бодай найкрасший лірик Русенка "Лемковина", жебы розпознати правдивого майстра пера. Так короткой і цільной, потрясаю-чой своїм реалізмом і правдом характеристики Лемковины заміщеной во вступній описо-вій части, полученной з пре-красным інвокаційно-декляра-тивным визнаньом сынівской любови до той землі неє біль-ше в нашій літературі. Верш

тот ест правдивым майстерштыком, для Лемків порівняльним з Міцкевічовом "Інвокаціём".

О великом таланті пера сьвідчат тіж Русенковы байкы. Хоц выкорыстуют они найчастйше знаны мотивы звірячой байкы, то їх лемківській кольорыт ест не до підробліня. Осігат го автор при помочы барз трафні введеных, зо знавством выкорыстаных стилізуючых середків. Сут то топонімы: вшыткы байкы діют ся деси "В наших горах - гев в Карпатах", Ту, як Угрин і Лабовец", в Репеди, Ганчовій, Гладышові, Смереківци, ітд. Прекрасні підносит лемківскіст байкового простору бесіда так наррації, як і героів, з найбарже тыповыма, специфічныма высьловами, зворотами, словами. Бесіда приписує часом тіж героів до окріслених етнічных реліів. В Русенковых байках ягня бесідує по лемківскы, волк по польскы. Часто в аргументації, в тыповых захованях, в психіці героів находиме характерны приметы лемківскы, польскы, жydівскы, українськы. в тот спосіб заходит осаджыня універсалізмів в добрі нам знанмы просторі.

Не меньший артизм і вычутя літературной формы при введіню універсальных мотывів в уконкретнений лемківській сьвіт выказує тіж знамени-

тий "Вертеп в Карпатах".

Інчым творам не мож тіж одмовити літературной вартости. Прото їх ідеова вымова ст зміцнена, выразнійша в прецизиі. А діла і справы, до яких кликал великій Учитель были прагнінями, котры трафляли в душу народу, будили його дужыня і надії. Хоц в Русенковых вершах часто явили ся болячы проблемы - темнота, біда, слаббіст, незгода Лемків, хоц нераз споминаний был міцнійший сусід або сусідове, то николи не по то лем, жебы одоброти надію. Противні. Все ганчы і слабости припоминаны были зато, жебы кликати до зміны, до їх направліня, зміцніня загальной пзиції:

*Мы слабы, як гача до плуга,
То дружно ся берме до діла!
І буде в нас дораз моц -сила,
Лем треба спомочы друг друга!*
(Лемкы)

Оптимізм і надія, якы хотіл розбудити вершами в своїх родаках Русенко, сут часом так порываючы, же їх тон припоминат революційну лірику:

*Не выдусили нас всіх каты,
І не выссали нам кров.
Як были нашы Карпаты —
Так будут во вік віков!*
(Новорічний привіт на 1930 рік)

В вершах іде бесіда о народі, о рускым народі в Карпатах —

од Ужгорода до Шавниці. Нарід тот, за вольом "я ліричного" воскрес:

*В Карпатах днес народ
воскрес
І право його не згыне!
(На Лемковині)*

Воскресли і людскы надії за справом тых окрыляючих, пламінных слів, за справом діянь, які підняли колишні сандецкы гімназіялісты враз з ґорлицкыма і інчыма патріотами, вихованками бурс і не лем, котры зас по падіню Руской Народной Республики з Фльоринкы, прибували піднести рідну культуру на власны ноги.

...І зас пропали надії. Зас міцнійшы рішыли о доли слабших. Найперше тяжкы під каждым взглядом (тіж ідеологічним) воєнны роки, а потім тото трагічне вигнання, котре власні в Русенковых вершах найде, як все, найбарже цільну, добитну і потрясаючу оціну:

*Всьо пропало, мої сте-вы,
Не будеме там вертати
(.....)
І як грают музыканты —
Так нам треба танцювати.
(Рік 1945)*

Втихло Русенкове слово, впали пламінны надії, не закличе уж більше Учитель сво-

іх родаків до великих діл, не засьпіват о воскресшым народі, котрий знає боронити свої права. Навет так природне Русенковій натурі і талантови сатиричне, косе, направляюче сьвіт позераня на окружаюче жытя в новій ситуації выгасло, не ожыло уж николи під так податным колиси пером і олівцьом майстра. Може лем раз, коли хоче докінчыти стары порахункы з Боднарівчанами, котры як "ліпша раса" певно му в недным допекли, заблісне іщы Русенко своим знаменитом сатиром:

*Боднарівка, Опарівка,
То потомкы "запорожців",
Гварил доцент пан Зілінскій,
Твердили і єгомосці.*

*(...)
Я не вірю в тото нияк
І здає ся, же мам рацию,
Кед єм родил ся Руснаком,
Не перейду в іншу націю.
(Боднаровяне)*

Але то выняток. Часом замістит іщы в своїх вершах заклик скеруваний до родаків в Америці. Єднак то уж не тоты порываючы слова, полны віры і надії. Домінує туга, розпука, смуток:

*А тепер смутно там в
Карпатах,
Нигде не звонит в церквах звон
(Тепер на Лемковині)*

Учительська натура каже му
іщы часом припомнути все
голошены правды і науки, але
як смутно они тепер звучат:

*То-ж шануйме наше слово
Од велика аж до мала,
Вшитко інше сме стратили,
Лем бесіда нам остала.*

(Рік 1945)

Творчу біографію великого
Учителя, презентацію його
дужынь і прагнінь кінчыт ос-
татній верш написаний през
поету. Тот человек, котрий за-
молоду обышол вшиткы села
Лемковины і міцно покохал
свою карпатску вітчизну, ко-
трий ціле жытя борол ся в
обороні ей прав, в остатніх
своіх роках, выселений на ук-
раїнськы чорноземи, мал лем
єдно велике прагніня:

*Кед бы я мал, люде добры,
шапку невидимку,
Поіхал бы-м зараз дохыж,
хоц лем на хвилинку.
Посмотрити на халупу,
на тот берег, на ту воду,
На то село, где-м ся родил
і где-м іграз замолodu.*

*Посмотрил бы-м на Кычеру,
на Порубы, на Чершлины,
Серце бы ся радувало
на вид рідной Лемковины.*

*Мила отчизна не далеко,
зараз за Саном, як за
плотом,
Лем мя не пустат без
пашпорту,
загородили браму дротом.*

(Моя Отчизна)

Жытя человека ся скінчыло,
Його творы, його наука і за-
печатаны в ній прагніня на все
останут і все будут будити
приспаны, присыпаны попе-
лом іскоркы лемківського патрі-
отызму. Будут они выбухати
пламіньюм в ділах, до котрых
кликал наш Учитель, а котры
його наслідники підняти му-
сят навет в ситуації, коли:

*Гей, бідны Лемкы выселены,
Од Одры - Нисы по Дон-Бас,
А села, поля залишены
опустошали
позарастиали
Терньом зас.*

(Тепер на Лемковині)

◆ ◆ ◆

***Де бы мы не поіхали, як бы мы там добрі не зажыли,
а все нам буде бракувало той рідной земличкы, де
мы ся вродили, де мы выросли. То уж в нашій кырви,
мы привыкли до Лемковины зеленой, до наших гір
і лісів, до нашого ґрунту, на яким треба тяжко
робити, але він нас выкормит!***

Слова Русенка зо споминів М. Дзіндзя

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Василь Чернецкій (1837 - 1900)

Писатель, громадско-освітний діяч, історіограф активний в другій половині XIX століття, головні на території Східньої Галичини. Своім походженьом, дітинством, споминами і родинными взаєминами стисло повязаний был з Лемковином. Походил зо старого роду шолтысів в Вислочку, з котрого вела ся пізнійша священнича родина Чернецьких. Вродил ся 7 січня в Тарнавці (оба, сусідуючы зо собом, села в околиці Рыманова) в родині грекокатолицкого священника. Од дітинства виховувал ся в свогого діда - пароха в Воли Цеклиньській. До основной школы ходил в Яслі в роках 1844-47, до нижшой гімназії в Ряшові, Перемышли і Новым Санчы в роках 1848-1853, до выжшой гімназії в Пряшові, Кошыцях і в Ужгороді в роках 1854-58. По закінчюню теологічных студий во Львові і Перемышли в 1862 р. оженил ся і высвятил. В роках 1862-65 был парохом в Турниці к. Жолкви, в роках 1865-1884 в Стронятину, а од 1884 р. аж до смерти был парохом в Сільци Белжским, пізнійше

белжским деканом і почесным крылошаном. Вмер 5 квітня 1900 рока в Сільци, де єст похований.

Чернецкій был єдным з найативнійших галицко-руських діячи. Заложыл парунадцет сельских читален в своїх парохіях і їх поблизкій околиці. В 1891 р. покликал Товариство Дяків Перемышльської Єпархії. В 1895 р. започаткувал створіня політычного товариства "Руска Рада" в Сокалю.

Цілу, барз плідну творчу активніст Василя Чернецького знаменувала велика історична і документарна пасія. Тисячы сторін текстів, які вышли спід його пера, містит величезну інформаційну і фактографічну поклажу (ładunek). Неполна бібліографія творів того автора складат ся зо 156 позицій. Найважнійшу хыбаль єй част становлят історично-краєзнавчы нарысы, барз дрібничково і прецизийні описуючы історію, выглед, географічне положыня ріжных руских місцевости і архітектонічных, головні сакральных об'єктів в Галичині і на Закарпатю. Медже нима находиме тіж описы декотрых

лемківських місцевости (Крениці, Мысцовой). Нарысы тоты мают до днес гідну історичну і документальну цінніст.

Для діів Лемковины, історії ей культуры і духовости, релігійных і громадских одношынь в XIX віку непрецінену вартіст має мемуарыстыка Чернецкого. Зо взляду на дрібничкову фактографічність смоминів, їх конкретыку і докладність лишыл нам автор незвычайний документ епохы. Документ жытя лемківской інтелігенції тамтых часів так жыво і правдиві зареєструвано, же знаме днес найдрібнішы факты зо студентского і семінарского жытя, аж і деякы таємниці і стисло внутрішні реляції в консисторії, серед крылошанства і в інчых інстанциях, од яких залежне было руске духовенство. Така докладність писаных по роках споминів можлива была лем завдякы запискам, які реґулярні вюл в молодости тот незвычайні сумлінний документаліста. Лем перша што до хронології подій част споминів, односяча ся до часів науки в ясельській школі, не ма той характерыстичной дрібничковости. Опубликувана найпізнійше в мемуарыстичным циклю автора, бо в 1892 р., під наголовком *Згадки з 1846 року* (см. ЛК 1996), єст она свобідным припомніньом деяких епі-

зодів з тамтых часів, звязаных з ріжnymi шкільными перипетиями і з рабацией Якуба Шелі. Долучений опис Ясла і околиц, характеристика етнічного пейзажу описуваных місц, оціна представлених фактів, рішають о комплементарнім, оглядовым характері споминів. Наступны части "згадок" (опубликуваны скорше) писаны сут на підставі дневника і лучат в собі обі тоты формы. 30-літній дистанс, якій ділит час запису споминів од описуваных фактів творит оцінюючо-критичну нарраторську перспективу, што значні розшыряє рамы фактографічного запису. Прото "згадки" сут барз інтересуючы і як документ і як літературний твір. Цикль складат ся з пятьох части оддзеркалюючых очередны ступени едукації автора. Сут то *Задки зь студентского житя в Пряшовї на Уграхъ* ("Дїло" 1886), *Згадки изь студенцкого житя в Кошицяхъ на Уграх* ("Дїло" 1887), *Згадки изь студенцкого житя в Унгварї на Уграхъ* ("Дїло" 1887), *Згадки изь семінарского житя у Львовї* ("Дїло" 1888), *Згадки изь семінарского житя в Перемышли* ("Дїло" 1889).

Пряшівско - кошыцко – ужгородска част споминів добрі образує і усьвідомляє нам тогочасну єдність русиньского сьвіта з пілнічною і полудньо-

вой страны Карпат. Типово для едукацийной дороги лемківських хлопці, выжшу гімназію кінчыл Чернецкій на пряшівско-підкарпатській Руси. Чом так было, выяснят він сам в своїх "згадках":

"Дѣти бѣдныхъ русскихъ горскихъ священниковъ и дѣти бѣднѣйшихъ ще селянъ горняковъ, маючи охоту до наукъ, а на маючи ѡтповѣдныхъ матеріальныхъ средствъ до удержаня въ школахъ, коли при томъ не було ще повной осмоласовой гимназіи анѣ въ Ряшеві, анѣ въ Новомъ Санчи и въ Яслѣ, були примушени удаватися въ закарпатску Угорщину, щобы черезъ лекціи на хлѣбъ зарабатяи и студія кѣнчити" (*Згадки зъ студентского життя въ Пряшовѣ на Уграхъ*).

Надзвычай інтересуючий ест уривок пряшівських споминів, повязаных з особом отца Александра Духновича. Василь Чернецкій был єдным з численних студентів, які корыстали в часі своей науки з помочы і опікы великого будителя. Під пером мемуаристы дополнят ся постать патріоты і писателя о вітцівско - харитативный вимір. Стає пред нами живий, добротный чловек о великій души і вразливости на чужды потребности. Під дахом його дому находило цілковите утриманя по пару дівчат - сирот по русских священниках, учениц реаль-

ной школы. Окрем того столувало ся ту пару студентів - гімназіялістів:

"Часом було нас при обѣдѣ 10, 14, 16 а часом и бѣльше осіб. Обѣдъ розпочинався послѣ руской молитвы и рускою молитвою кѣнчився; розмова при столѣ була тѣлько руска. Бувъ то один домъ в Пряшовѣ, де шановано руске матерне слово [...] Часто въ часѣ обѣду выпитувался о. Духнович студентѣвъ о ихъ потребности, а скоро котрый заявивъ, що не ма чи то книжки чи потрѣбнои одежи и.т.д., то послѣ обѣду дававъ "батько" на потребности грошѣ съ тым наказомъ, щобы покуплене ему показати." (Тамже)

Чым была така поміч і тепле вітцівске слово для парунадцетлітніх хлопців шмареных далеко од рідных, нетрудно собі уявити. Сам Чернецкій многократно одкликує ся в спогадах до своїх переживань, емоций, тяжких хвиль і вічної тугы, яка мучыла гімназіялістів далеко од дому, в змідярщених містах:

"Хто не проживавъ на чужинѣ, той не знає, якъ то прикро не бачитися черезъ цѣлый рѣкъ съ родиною и рѣдко зачути рѣдне слово. Часами мы бачилися съ краями "Лемками - горняками", коли переходили черезъ Пряшовъ, удаючися за зарѣбкомъ "на Банаты" и якъ зъ зарѣбку домовъ вертали". (Тамже)

Неєдну задивляючу відоміст, неєден факт і інтересу-

ючу дрібницю найде днешній читатель в споминах Чернецкого, в яких оживат сьвіт сперед 150 років. Нее в нашій літературі і культурі документу, котрий бы так докладні одтварял реалії жытя нашої інтелігенції тамтых часів. В тым найвекша цінниіст той интересуючої мемуаристики.

Лишыл тіж Чернецькій в своїм літературным доробку творы, якы зараховуєме до історичной прозы. Сут то оповіданя і оповісти, котрых фабулярну основу творят історичны події, постаті, обьекты, в великій мірі одтворены і схарактеризованы згідні з історичном правдом, але концентруючы ся головні на сенсацийных, революційных, незвычайных мотывах і моментах, выбранных і представлених през автора згідно з його оціном ситуації. Притігають Чернецкого дії маґнатских і цисарских родин і їх участ в історії. Інтриґуют го войны і революції. Окрем опису і фактоґрафічної реляції дополняют автор фабулы своїх історичных оповісти власныма коментарями і оцінами, а герої обділены сут розбудуваном психольогічном характеристыком.

Серд красшых творв історичной прозы Чернецкого вымінити треба такы як: "Родина Ракочихъ въ замку мункацкомъ" (1892); "Наполеон I. и

смерть его на островѣ св.Елены" (1886); "Шведы во Львовѣ 1704 року" (1896); "Два опасныи дни зъ истории шведской" (1897); "Збуренье Города Іерусалима Римлянами" (1886); "Послѣднии дни мѣста Помпеи" (1887); "Гоненія первыхъ христіанъ за Вѣру Христову" (1889).

Окрем історичных повісток і оповідань творил тіж Василь Чернецькій т.зв. "правдивы істории" (правдива повѣстка, повѣсть правдивого событія, правдиве оповѣданье). Ріжнят ся они од історичной прозы тым, же описуваны в них фактычны події, одчытаны з льокальных хронік або одтворены на основі устного переказу, тычат ся незнанных історичных фактів і знаменитых осіб, лем деяких интересуючых епізодів з жытя простых люди ци громадскости, не однотуваних през історию. Оповістки тоты мают найчастійше посмак сенсациі, незвычайности. Обдарений пасийом громаджныя ріжных історичных інформацій, перезераючий ріжны хронікы, документи, запискы зобраны в архівах, гладаючий придатных в його осьвітовій діяльности відомости, однотувал Чернецькій дуже таких интересуючых фактів, котры в літературні украшеній формі передавал читателям. Сут то найчастійше короткы, єдносю-

жетовы історійкы, поміщаны в ріжных часописах ци календарях. Автор часто подає, з якого джерала взял передаваны інформації. Так нп., описуючы зворушаючу історію смерти нареченых в часі страшной епідемії во Львові ("Морове повітріє во Львовѣ"), на закінчыня додає:

"Но тревальший ѿтъ каменного нагробного памятника составилъ для Пелагіи и Михала памятникъ радний мѣста Львова, ученый Варфоломій Зиморовичъ, упоминаячи о нихъ въ своей "Хроникѣ мѣста Львова", и подаючи ихъ судьбу до вѣдомости дальшимъ поколѣнямъ."

В оповіданю о двох упырах ("Два упыри") для потверджыня вірогідности описуваных подій, подане єст їх докладне часопросторове уміщыня:

"Все, що я ту о двохъ упырахъ написалъ, не єсть байка, но правда, а то дѣялося въ селѣ Воли Цеклинской, въ гѣрскихъ ясельскихъ сторонахъ. Въ котром же роцѣ се дѣялось, трудно мені рѣкъ подати, то лише певне, що давно - бо я былъ тогда еще малымъ школяремъ, а нынѣ выписала у мене пятьдесятка свое право въ поперечныхъ морщинахъ на челѣ..."

Таких "правдивых історійок" написал наш автор парунадцет. Сут они свѣдоцтвом інтересуючих культурово-громадских фактів, вірувань, пересвѣдчынь. І в тым припадку выступує Чернецкій головні в функції документалісты.

Коли додаме до выміненых писменничых категорий ріжны списаны през Чернецкого хронікы ("Хроника духовной семинаріи Львовской одъ 1783 до 1888 року", "Лѣтопись монастыря оо. Василіянъ въ Крестинополи одъ его основанія въ 1763 р. до 1889 р."), численны дописы і кореспонденції, осьвітовы материялы ("Открытія земель въ чужихъ далекихъ сторонахъ свѣта"), спомины з подорожы, отримає тот обшырний літературний спадок, якій лишыл по собі Василій Чернецкій – писатель і осьвітово-громадскій діяч, чловек великой активности і заангажуваня. Його діло єст величезным, невыкорыстаным засобом документів і фактів до історії нашого регіону. Сто років по смерти автора вартало бы сягнути до його споминів, хронік, записок, повісти і одтворити атмосферу і правду тамтых часів.

СУСАННА МИХАЛЯЦКІ

Русинія в Америці, 1900 - 2000

Маючы можливист, тепер, в 2000 році, поспотрити ся до-заду - мож ся переконати, што доля Русинів (в тым особливі Лемків), формувала ся в двадцетым столітю під впливом міґрації. Ци то было примусове пересеління, ци економічна еміґрація, Руси́ны змушени были лишыти свою вітцовизну - нерідко на все, - глядаючы способів на перетырваня. Не они одиноки так робили. Прилучили як они до мільйонів бідных Европейців, котры выїжджали до Америки з надійом же найдут в ній можливист економічного поліпшаня свйой долі. В часі найвекшого насиління еміґрації (1900-1920) поверх 14 мільйонів східніх і полудньовых Европейців вошло до Нового Сьвіта через Еліс Айленд (Ellis Island), а докладнійше через ей Еміґраційну Стацию (Immigration Station).

Бідна і переполнена людьми Лемковина передала гарді русиньских еміґрантів до Америки; з декотрых сел повиїжджала четверта част вшитких мешканців. Деяки были лем часовыма еміґрантами, што їздили там і назад - коли лем

была така потреба. Інчы лишали ся на все, сьвідомо, або не здаючы сой з того справы, акцептуючы нову сьвідомист і нову долю. Інтересуючы́м є призрити ся як впливало на наших дідів, прадідів лишыня рідного дому - подія змінюча кажде жытя.

Лишыня дому

Подорож за "вельку млаку" не зачынала ся в правды́м сьвіті, але в імаґінації тых "выбраних", піднимаючых ся нелегкого заданя - молодых, здоровых, амбітних і здесперованых люди. Подорож зачынала ся од обіцюючых "златы горы" листів од "американьских" уйків, кузинів, котры выеміґрували вчаснійше. Каталізатором выїздів было переконаня што родина в Америці чекат з місцьом до спаня, їдженьом а може і роботом. Оповіданя о неправдоподібным боґацтві і шыроких економічных можливостях не лишали дуже часу на надумуваня ся. Коли децизия была уж піднята, білет на шыф куплений, лемківскій еміґрант - не

- 2 -
OSOBNÝ POPIS
SIGNALEMENT

Manželka - Femme

Zamestnanie / Profession } *uvedenie*
journalière

Rodisko a datum / naissance
narodenia } *27.2.1902*
Lieu et date / de naissance } *Lučiv*

Bydlisko / Domicile } *Lučiv*

Oblieaj / Visage } *Mravke, rous*

Barva očí / Couleur des yeux } *nie-žlté*

Barva vlasov / Couleur des cheveux } *blond-
blonde*

Zvláštne znamenie / Signes particuliers } *—*

DETI - ENFANTS

Meno / Nom } Vek / Age } Pohlavie / Sexe }

Manželka - Femme

Fotografia

PODPIS MAJITEĽA
SIGNATURE DU TITULAIRE
Katrina Michalacka

A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME

Пашпорт Катрены Михаляцкой (родж. 27.02.1902 в Лукові) - бабы Авторкы

знаючи коли і ці колинебуд
верне домів - мусіл прашати
ся з каждым членом родини,
приятельом, знаємим, з каж-
дым місцьом котре знал.

...Смотріла мі до очі, якбы при-
бувала запам'ятати так дуже
з мене, як лем мож - на тоту
надходячу розлуку. Часом выпо-
відала, посылала гу мі потічок
слів: "Я тебе вродила, мій сынку,
і ввела єм тя до того сьвіта
болести. І выкормила-м тя, і
плакала єм над твоем колыс-
ком!" Протягом тых страшных
дни рыхтування мене до подоро-
жы няньо были тихо - то была
тота паралізуюча тишына, че-
рез котру переходил, коли його
серце пукало. Мати, коли обняла
мене остатній раз, так міцно
реагувала, што няньо мусіли нас
розлучити. Здесперувана, три-
мала ся мене як лем могла -

товды не розуміл єм чом. Тепер
розумію. Уж николи єм єй не
взріл, николи...

Дорогий як "сто америцкых
дяблів" білет на шыф ґваран-
тувал... мучачу і небезпечну
морську дорогу до чужой зем-
лі, з обавом одшмариня і при-
мушеного повороту домів, до
іщы векшой біды.

На морю

В каждом европейском
порті, з котрого емігранты од-
плавали до Америки, діяли
групи злодіів, які "пасли ся"
на легковірных. Обіцували до-
бру подорож і чуда за моріом,
але по заплачыню за тото
немож іх было уж найти. Таких
помічників треба ся было сте-

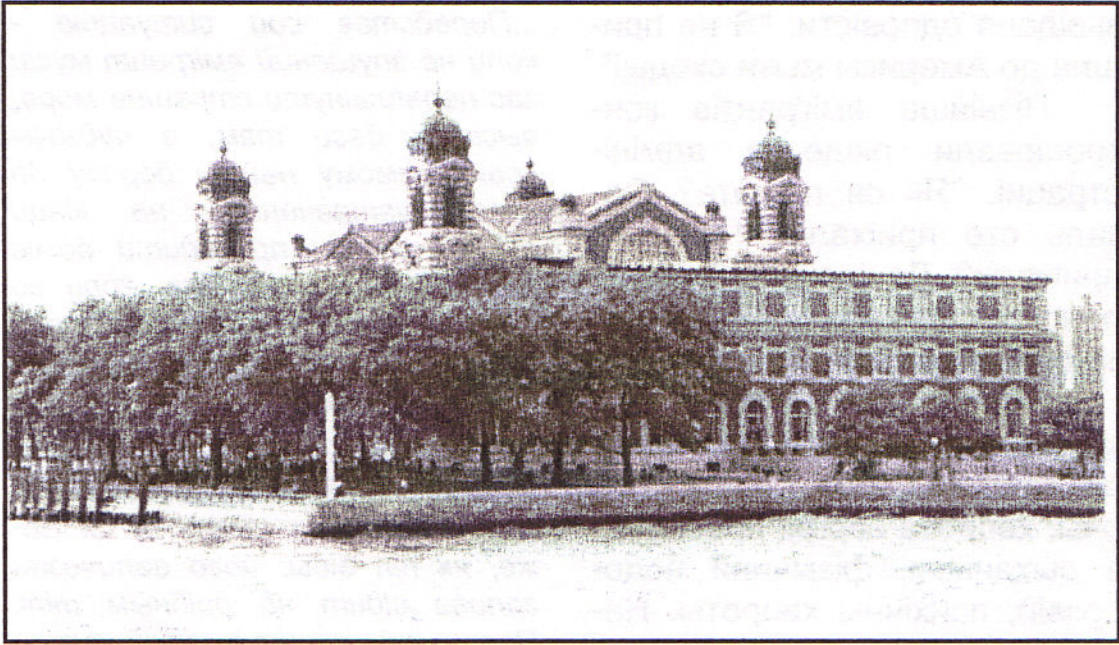
речы - а пізнійше уж была сама подорож, займаюча од тыжня до трьох (в залежности од того, коли она мала місце і яком шыфом). На шыфі – хворы і здоровы, стары і молоды, ґаздове з женами, дітми, парібци і дівкы - выли втиснены разом до малых кімнат, душных, брудных, нерідко оргінальні не приспособленых до перевозыня люди. Туга за рідном земльом і страх, вымішали ся з надійом, вычекуваньом і шенітом души:

...В хвили одплавання з порту смертельна тишына запала на цілым покладі - так якбы ніж хірурга мал одтяти якусу важну част організму. Туга за домом дає ся вычути всядываль. Люде сут одтинаны од землі, з котрой вышли численны ґенерації їх предків, де сут їх коріня. Коли тота атмосфера дакус опала і люде зачали думати о тым де ідут - танцуваня до шаленых меллодий, выгrywаных на гармонійці або акордеоні, рознесло ся по шыфі. Не было такой еміґраційной шыфы, де не было музыкы. Німці - в стриманій тонації танцовали вальці, Полякы - мазуркы, Мадыре прібували шаленого чардаша, котрий мало не вышмарял їх (з браку місця) до моря. Грекы, Сербы, Болгаре, Італіянци і Словакы захоплювали ся собом і своєм поведінком і, слухаюч дивных їх ухам меллодий, лучыли ся в векше побратымство, яке колинебуд знали...

Перше, што Лемкы виділи в Америці, был новойорскій порт і його найславнійший мешканец - Статуя Свободы. Будучы найвекшым американьскым містом і портом - был і головным входом для европейских еміґрантів. Мож лем выобразити собі, якы были мысли і почутя еміґрантів коли тиснули ся зо шыфы, а сильний морскій вітер дул ім просто в очы; коли першыраз посмотрили на однимаючы дыханя гіґантичны новойорскы будинкы, сігаючы хмар.

Еміґраційна Стация Еліс Айленд

Еміґраційна стация Еліс Айленд была основана президентским заряджыньом в 1892 р. як част векшой акції уряду, зміряючого до ліпшоо зорґанізуваня і упорядкуваня приниманя звекшаючого ся числа еміґрантів. Розходило ся о выдайніст - не спілчутя. Так ци інакше, акция тота была добрі подумана. Принесла она рівновагу і обектывніст процесу приниманя еміґрантів, вымагаючы од каждого - без взляду на походжыня, реліґію, державу з котрой ся приіхало - сполніня таких самых медичных, адміністраційных і економічных критерий дозволяючых перекрочнути поріг Америки.

Еміґраційна Стация Еліс Айленд. Фото: ту і дале - Авторкы допису.

Та 700 працівників Еліс Айленд не все радило сой з перестеріганьом правил, дуже з них не могло навязати контакту з еміґрантами, бо не знало їх языка. Зато треба было працювати выдолжены години, адже "одправляло" ся нераз до... 14000 люди на ден! Зрозумілым є што небарз дуже сили і часу лишало ся на добре слово і учинніст.

Еміґранты - з другой страны - были перемучены, брудны, zdeорентуваны; деякы старшы люде были хворы. В такій тяжкій ситуації стрічали ся з попыханьом і покрикуваньом в незрозумілым языку. Долго чекали в колійках. Пізнійше дивний чловек в білым уніформі зьвідувал ся о ріжны справы: "Як долго мате тот

кашель? Ци потребуєте окулярів?" Тоты, на біло позбераны люде, приставляли до груди еміґрантів дивны інструменты, обзерали очы, уха, гамбы, волося. Вшыткы еміґранты переходили через "шестьосекундовий медичний тест": казано ім гнати до наступной кімнаты на другым поверху а лікаре смотрили - як дають сой рады з ходжыньом по сходах.

Корыстаючы з помочы перекладачів, еміґрантам роблено тіж тест на інтеліґенцію. "Коли ся мыє сходы – зачына-ти треба здолы ци згоры?" Деякы еміґранты стояли замуруваны, боячы ся штонебуд выповісти. Част з них одослано домів, ставляючы омылково діагнозу психічної хвороты. Єдна еміґрантка мала на подібне

зв'ідання одповісти: "Я не при-шла до Америки мыти сходы!"

Пізнійше емігрантів кон-тролювали люде з адміні-страції. "Як ся пиште? Од-каль сте приіхали? Чом сте приіхали? Де ідете?" Перезе-рано тіж што емігранты везут зо собом.

Медже причинами, для котрых не впускано емігрантів до Америки, были: заражены очы, хворота серця, проблемы з дыханьом, фізычний недо-розвій, психічны хвороты. Не-женаты матері, анархісты і по-лігамісты тіж были одшма-рюваны. Емігранты, котрым найлекше было достати ся до Америки то тоты, котры мали в руках професию (столяр, швец), могли довести же хтоси чекат на них з роботом, або іхали до родины ци знаємых. Тото вшытко, долучаючы до-бре здравя, давало америц-кым урядникам гваранцію што новий емігрант не буде тяга-ром для державы.

Медже роками 1892 - 1924, 20% ново прибылых емігрантів перетримувано в шпытали на Еліс Айленд че-рез 1-2 тыжні з цілю медичной помочы і вылічыня дрібных хворот. Лем в 2% емігрантам не дано позволіна на вѣхання до Америки зо взгляду на планне здравя. Так ци інакше, страх перед одшмариньом был серед емігрантів великій.

...Представ сой ситуацію - коли не впущений емігрант мусіл зас переплынути страшне море, высісти деси там, в чуждым краю, самому найти дорогу до свого затраченого на кінци сьвіта села і приходити домів іщы біднійшым як был, коли го лишал. Вшыткы в селі бесідуют: Одшмарено го в Америці. Чом? А хто бы знал?..

...Наступлых кличут до контролі російского Еврея і його сына. Отец вылядат, пожалуй ся Бо-же, як піл біды: його величезна голова сідит на дрібным тілі. Попри ним стоїт высокій, силь-

Саля "прянять в" Еліс Айленд

ний сын. "Зьвідай ся іх чом при-
іхали" — гравчыт урядник. "Му-
сіли сме" — тихонько одповідат
отец. "Зьвідай ся ци мож іх
розділити, отец піде домів, сына
лишыт ся гев." Євреї смотрят
ся єден на другого, іщы не видно
ніяких емоцій - зьвіданя пришло
так наглі. Товды отец, за ціле
жытя привыкнений до поступ-
люваня ся пред дакым, пред да-
чым, одповідат: "Так, очывидні."
Пізнйше сын, цепрячы ся в зе-
млю, застыданий посмотрити
вітцю в лице, рече: "Очывидні." І
так, "Єден має быти взятий до
>царства< ", а другій дрылений
во тму кромішную", бо для них
был то Страшний Суд.

Тоты емігранты, котры ді-
стали позволія на вьїзд до
Америки мали з Еліс Айленд
отворену дорогу. Паспортів не
треба было мати аж до 1921
рока. Та до 1924 року введена
была в жытя серия ксенофо-
бічных федеральных прав, ко-
тры значучо ограничили при-
ниманя емігрантів зо східной
і полудньовой Европы, а тіж з
Азії. Яких 10000 Русинів, го-
ловні Лемків, было принятых
до Канады протягом 20 і 30-ых
років. Велика Депресия трид-
цетых років спричынила "од-
воротну еміграцію", в часі ко-
трой Европєйці вертали домів,
глядаючи ліпших економічных
можливости (товды тіж вроди-
ла ся в Лемковині мысль о
Сибірі). Протяом II сьвітової
війны еміграция практыні пе-

Одпочынок на Еліс Айленд (1908 р.)
З книжки П.Маґочі, *Our People...*

рестала істнувати. Так закін-
чыл ся найвекший період
європейской еміграції до Злу-
ченых Стейтів Америки.

Еліс Айленд перестала ді-
яти в 1954, а пізнйше пере-
жыла період забытя, аж до ро-
ків 70-ых. Товды, за справом
"етнічного одроджыня", євро-
пейскы Американе - в тым
числі і русиньскы Американе -
зачали одкрывати і цінити
своє європейське походжыня. В
роках 80-ых на Еліс Айленд
проваджено найдорожшу в іс-
торії ЗСА (170 милийонів ду-
лярів) рестевряцію. Еліс Ай-
ленд - тепер як музей – отво-
рено 1990 рока. "Переходит"

через него кожного рока 2,5 мільйона туристів. Нев-Йорк далі є головним центром для нових емігрантів, котрі тепер приїжджають на лєтовиско імє-не Джона Фідджеряльда Кєн-нєді в кількості 2,5 тисяча на тыжден.

Новий Сьвіт

А што ся стало з тыма русиньскыма емігрантамы, прынятыма на Еліс Айленд? Більшість з них (дєси 100-150 тисячи) приїхало до Злучєных Штєйтів перед І сьвітовом війном і нашла працу в майнах, гутах і фабрыках Пенсильванії,

Юрій Михалюцькій, дідо Авторкы, по шыхті в майнах Пенсильванії (1923 р.)

Нев-Йорку і Нью Джерзі. В тых промыслово розвиваючых ся регіонах было дост роботи для Русинів глядаючых працы. Мєньша група Русинів вандрувала глєбше в Америку і дотєрала до таких штєйтів як Кєннєктїкет, Огайо, Індіана, Ільїної, Оклєгома, Вермонт, Міннесота, аж і Калїфорнія. Складали грош до гроша і по части вертали домів. Можливіст безпроблемового переміщєня ся мєдже Америком а рідным крайом закінчыла ся з початком І сьвітової війны. Тоты што приїхали до Злучєных Штєйтів по 1924 році, приїхали лишыти ся ту на все.

Находячы ся в ситуациі, де трєба было задомовити ся в Америці і де контакт з Крайом был барз тяжкій або неможливий (обі сьвітовы війны, а пізнійше "зимна війна"), Русины створили активне суспільно-культурне жытя в Америці. Зачало ся оно - так, як было то на рідній землі - при церкви. Найвчаснійше, уж в роках 1884-1887, зорганізуваныма были греко-католицкы парохії во східній Пенсильванії. Русины зорганізували тіж ряд запомоговых обществ, котры вспєрали члєнів в тяжкых хвилях (хворота, брак роботи, смєрт в родині), але тіж провадили культурны і просьвітны акції, печатали газєты, калєндарі і книжкы. Найстаршом та-

ком організаційом было Соєдинєнє Греко-Кафоліческих Братств (1892), за котрым основано Руский Народний Союз (1894), переіменуваний на Український Народний Союз (1914) і Общество Русских Братств (1900).

Лемки принимали активну участ в основаню і першых роках діяня вшитых спомнєных інституцій, але найвєкше їх число вспєрало Общество Русских Братств. В часі тырваня І сьвітової війны выникла іщє єдна подібного роду організація - Общество Православна Любєв, котре хоч мєньше од попередніх, было чысто лємківском організаційом.

Русины основали тіж інчы, чысто суспільно-культурны або політычны організації. Єдном з найвєкшых того роду організаційом был Лємко-Союз (The Lemko Association), котрий розпочал діяня в канадйским місті Вінніпєґ в 1929 р. Десят років пізнійше при його помочы побудувано Карпато-руський Американскій Центер в Йонкерс, званий Лємко Гол (Lemko-Hall). Подібний будинок куплєно одраз по ІІ Сьвітовій війні в Клівлєнді. Під конєц років пєтдесятых закуплєно землю під Лємко-Парк (Lemko Park) в місцевості Морол, штєйт Ню Йорк. Од 1929 рока печатала ся ґазєта "Лємко", в 1939 р. переімену-

вана на "Карпатска Русь".

...Лємко Гол в Клівлєнді продано іщє в вісємдесятых роках, тот в Йонкерсі продано в 1999. В 1997 страчено Лємко-Парк. Лємко-Союз і його ґазєта "Карпатска Русь" сут лєм тіню колишньої могутности. Молодых люди - будущых лідєрів - одогнали од організації - в щырій інтєнції діючы, але в злу страну засмотрєны (русофільство і комунізм) - стары діячє. Знам жє то барз упрощєна оціна люди і їх діла. Але то і барз трудна, барз скомлікувана картa нашой історії, о якій тяжко ся выповісти в короткым дописі. Аджє тоты людє, як лєм перєступили Еліс Айлєнд, цілом своїом вольом дужыли до самозахованя ся, до захованя свого народного лиця, аджє они заєдно жыли Карпатами. Аджє они за тых парудєсят років, зорґанізували соткы акцій, зробили морє народной роботы. Вітчызном їх душ не была нияка Росия... То лєм нещєсливий припадєк, засмотриня ся в кумунізуючых (а здібных) лідєрів - в чым помогла і Вєлика Дєпрєсия - справил што стало ся - як ся стало (коли бы не комунізм, не обчий не лєм Лємкам в товдышній Америці, русофільство одышло бы - так як на Лємковині – натуральным історичным процесом). Але ся не стало. А потім уж

вшытко пішло і... гмерало силом розгону. Шкода, жаль! Бо колиси было в тым вшыткым тілко надії. Бо было то діло рук наших, пересякнене потом 3-4 поколінь.

На фали сучасности

Маючы тепер можливіст поспотрити ся на тото што стало в роках 70-ых - мож сьміло повісти же товдышне "етнічне одроджыня" в Америці было початком кінця русофільского руху медже америцкыма Русинами. Враз з кінцом "зимной війны" і свобіднійшым доступом до землі предків, молоды америцкы Русины глядаючы своїх корени одкрыли, што не сут Росияна-

ми. То акуратні в часі "етнічного одроджыня" в Америці і пізнійше культурно-осьвітня діяльніст америцкых краян (народны ансамблі, фестивалі, науковы і популярны публікації) мала чысто русиньскій характер. Найвекшыма і найактивнійшыма орґанізацыяма сут днес Карпато-русиньскій Дошлідній Центр (The Carpatho-Rusyn Center) /1978/ з його тримісячником Carpatho-Rusyn American; Русиньске Товаришыня (The Rusin Association, 1983), з його видавництвом Trembita; Карпато-русиньске Общество (The Carpatho-rusyn Society, 1994) з двомісячником The New Rusyn Times. Русиньске церковне жытя тіж перешло етнічне одроджыня. Цер-

Делеґация з Америки на V Сьвітовий Конґрес Русинів в Ужгороді (1999 рік).
Друга од лівой – Авторка допису.

ковне зверхництво штораз частійше признає карпато-русинське коріння своїх вірних. Популярна освіта для дорослых зачала ся од найпростішого, од того што ментальнїстю Американа мож одчути, пережити - вариня русинських страв, малюваня писанок. Іде за тым і наука русинського языка.

Очевидні, не простий то процес, бо асиміляция, особливі коли ходит о язык, поступила барз далеко і тяжко ю одвернути. Але важна душа. Остаточно, в Ірляндії лем 5% корінного насеління бесідує ірляндским языком. Але найдахто спрібує одоброти ім народний патріотизм!

Доля діти і внуків

А яка была персональна доля діти і внуків русинських емігрантів? Мы (а я єм єдна з них) мали ся добрі вчыти, тяжко працювати, чесно жыти і мало ся нам добрі "повести" в жытю (што означало комбінацию щесливого родинного жытя і матріальной просперіты). Векшости з нас "повело" ся в жытю. Вшыткы сме ся стали "Американцями". Тото - за каждый такой раз - значыло, што "стратили" мы нашу русинську ідентичніст. Дома бесідували сме по анґлицкы і хоц зберігали сме реліійны свята і

інчы звычаї, поступенні забывали мы їх значыня. Мушу щиро повісти, што векшости з нас подабало ся таке розвязаня: быти "Американцьом" шіст дни в тыжни і быти "Русином", "Карпатским Русином", або в деяких ситуациях і для деяких люди - "Карпатским Росияном" в неділю і свята. Деякы з нас любили быти "Американцями" сім дни в тыжни. Америка то велика держава, сама в собі - всесвіт полний енергії і творчости, полний шаленых люди, полний можливости. Держава, котра має велику будучніст, так велику же помагат... забути о минулым.

Вшытко єдно, меньша з нас част, вкоренена і дрыфуюча в америцкым всесвіті, потребувала чогоси, якысого опертя. Такій парадокс: жебы стати ся вполни Американами - потребували сме навчыти ся быти Русинами. Мусіли сме дізнати ся што остало з русинської вітцовизны в Европі по пануваню комуністів. Жебы тото осягнути, треба было переправити ся на другу страну Атлянтыку і одновити звязок перерваний перед роками на Еліс Айленд. Тяжко тото робити і при тім быти Американцьом, котрому "повело ся". Мої америцкы приятели нияк того не розуміли. Чом — зьвідал ся мя колись єден з них — *ты*

так заєдно їздиш до Європы? Што ты там робиш? Ци не старчыт поїхати раз?

А тепер, гу кінцови – маючы в мысли поріг нового тисячолітя - тото переполнене любовію писмо од Америки до Русинії:

Коли в 1989 році впал комунізм, барз сме ся втішыли найти Вас далій жыючых. Розметаных, частинні засимілюваных, в меньшій кілкости - але все дыхаючых. Потрібували сме найти Вас там. Мы дале гев, тіж розшмарены, по части засимілюваны і в меньшій як колиси кілкости. Тепер ся будеме зас познавати. Тот процес буде потрібувал часу і спокою. Може в Новым Тися-

чолітю будеме мати веце щестя, в тым і щестя до себе, як мали сме в XX столітю. Ношу в собі таку надію. — Сусанка.

з анґлицкого тлумачыл
Богдан Горбаль

Джерела:

— Magocsi, Paul. (1989) *The Carpatho-Rusyn Americans*. New York: Chelsea House Publishers.

— Ravage, Marcus. (1917) *An American in the Making*. New York: Harper and Bros.

— Steiner, Edward. (1906) *On the Trail of the Immigrant*. London: Fleming H. Revell.

— Yans-McLaughlin, Virginia. (1997) *Ellis Island and the Peopling of America: the official guide*. New York: New Press.

Окріслювати національну приналежність звычайно ся на основі трьох головных властивости: спільности походжыня, спільности языка та спільности культуры і свідомости. (...) В нашы часы рішаюче значыня мало буде, очевидні третє зо вказаных знамен, бо кед уж по світовій войні вишыткы забесідували о національным самоокрісліню великых і малых народів, яснє - што головну увагу звертат ся на особисте почутя люди. З того мож бы вывести правило, што під понятєм національности треба розуміти більшу ци меньшу масу населіня, котра на основі спільноты культуры почуват себе оддільным народом.

(Симеон Пыж, 1934 р.)

В Америці

1. В приятеля

Приїхал я з краю до Америки в саму депресію. Доставили мя на депо в Нью Йорку. Там мал ждати мя мій приятель. І ждал мя. Познал мя по гуньці, в якій єм приїхал, і уж хотіл ся вывинути, та і я го познал і хопил за рукав:

— Почкай! То я!

Рад-нерад мушений был признати ся до мя.

— Добрі, же-с ту. Та лем тримай ся мене, жебы-с ся не стратил, — гварит, а сам все вперед норовит, штобы выглядало, же мы оба чужы собі люде.

Лем раз підскочыл гу мі человек в червеній шапці і рве мі торбу, яку я нюс коло себе. Я кричу, та не помагат нич. Был міцнійший од мене і выдер мі торбу, тай несе, усьміхат ся до мене. Як ту свою торбу од того Американця назад достати? Вышли сме на улицу, а він все іщы несе мою торбу за мною. Я хочу брати, а він не дає.

— Дай му кводра — шепнул мі мій приятель.

Вынял я кводра, дал тому Американцюви в червеній шапці, тай він дораз шмарил мойом торбом до болота і, видно, полетіл другому дакому вырвати торбу.

— Маш 50 центів? — зьвідує мій приятель.

— Мам, реку.

— Та поїдеме.

Кликнул на жолте авто, і приїхали мы до той часті Нью Йорку, де жыют нашы краяне. Ледво єм вышол на пятый поверх. Вошли в апартамент. Темно, хоц на дворі сонечко ясно сьвітит. Ту покої мого приятеля. Єден лем "фронтвий" з вікнами, а два без. Долго я постоял, покаль єм ся розозріл.

— То моя жена, Кейда. Діточок маме пятеро — повідат мій приятель. — Найстарший бойс десят років. Вшытко бы было добрі, та уж два роки не роблю. Безроботя тепер в Америці, планного президента сме выбрали. В Америці добрі, як выберут доброго президента, а як планного, та ніт работы.

— Та чом выберате планного?

— Та фрас го зна, котрий добрий, а котрий планний. Оно аж по выборах ся покаже. Видиш тоту машынку?

— А на што она, тота машынка? — зьвідую.

— Паленку варит. Коли приде безроботя, то ціла Америка крутит ся коло таких машынок. Сут великы і малы. Кого на яку стати, і на яку має пляц. То ратунок для безробітних. Тоты, што не роблят, варят, а тоты, што іщы роблят, пют. І так разом біду пхают. Лем в остатній час зачали уж варити муншайн і тоты, што роблят. Муж робит, а жена варит. Зачали уж і компанії варити покрыйому, бо тепер прогібіция.

— А што то прогібіция? — зьвідую.

— То так, як бы, дайме нато, в краю записягли ціле село од паленкы. В нас тепер записягли цілу Америку. А ты маш грошы?

— Штоси іщы мам, реку.

— Та дай мі. Я ти куплю сута, американську одєжу. Так не можеш выходити на улицу.

Пішол купувати мі сута, а я остал з Кейдом. Жена собі дост: підстрижена, підмалювана.

— Вшытко бы было добрі — гварит — лем мужа мам доничого. Пиє, робити не хоче, в карты грат, за другыма ходит. Не жытя мі з ним, а покута! Як бы не тота машынка, то треба бы было з голоду померти.

Принесла, наляла:

— Выпийте, — честус і на мене позерат...

Принюс мій приятель американську одєжу для мене. Приходжена, з другого. Деси в сусідстві достал.

— Сут, як бы на тебе шытий, під міру. Тепер уж можеме і на Бродвей іти. Маш грошы?

— Іщы штоси мам.

— Та подме на місто.

— Та де-ж бы сте ішли? Обід буде! Дай ле старий центы до бучера...

— Я не мам центів.

— Я мам — гварю.

Вышла жена до бучера. Пошкрябал ся мій приятель по голові:

— Вшытко было бы в мене добрі, лем жену мам недобру! Іст моє жытя. Ой, іст, Ваню, іст. Сварит ся, поневерат, за другыма позерат. А уж тепер, одколи муншайн вариме, то преріжний нарід ся зноровил. Жена уж не дбат ни о мене, ни о

діти. Уж тыжден нич не варила. Уж ся мі нич не хоче... подме. Не можу я сидити в тых румах.

Вышли сме. Ни жены од бучера, ни обіду не ждали.

— Ту, в Нью Йорку — гварит — не можеш сидити. Ту мусиш ходити, їздити, ци треба, ци не треба, бо коли бы-с сиділ, то бы-с здуріл. Ту каждый ходит, каждый їде або летит за доляром. Як маш доляры коло себе, то дай мі сховати, бо ти вкрадут. Ту мают барз добий нюх. Так ти выдрут, што ани не будеш знал, коли і як!

— Уж по долярах.

— Як? Уж не маш?

— Нім.

— Підеш просто том улицом і зайдеш до парку. Чудесний парк! Такого парку, як Сентрал Парк в Нью Йорку, ніт на цілым сьвіті... Ід просто. Там так гарді. Голубы, пташкове сьпівають, квітя червене, пахняче... Я з тобом їти не можу, бо мам апойнтмент в єдної компанії. Обіцяют добру роботу... Та гуд бай!

Остал я сам на рогу улиці, коло "Руско-польской Аптеки". Смотрю на противну сторону улиці, а там тыж "Руско-польска Аптека". Дбают о руско-польське здравя в Нью Йорку, не дают пропадати без лікарства. Всяди руско-польскы аптеки і руско-польскы дохторе. "Хоц ту, в Америці, цінят єднако Руснаків і Поляків" - думам собі.

В Нью Йорку не лем люде бігають, їздят і літають; здає ся што ціле місто летит - вшытко їде, вшытко летит, вгорі, на земли і під землею. Напред мене їдут, за мною їдут, по боках їдут, над головою їдут, під ногами їдут, просто на человека їдут, по вас перейде і ани ся не обізрит. А там погребник стоїт пред своїм погребовым офісом, на другій стороні од "Руско-польской Аптеки", і лем позерат, коли зударят ся авта, або переїхают дакого. Жде на свій бизнес, на погребникове щестя. Смотрит на мене. Видно, оцінює на око, як долго я можу іщы жыти? "Повільний тот человек - думат - недолго пожыє в Нью Йорку, напевно попаде під авто. Лем ци має инсюрєнс на випадок смерти? Тот ма, бо руки выроблены і не паний..."

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Петро Полянський (1863-1910)

Друга половина XIX віку то період великої творчої активності рускої інтелігенції в Галичині. Была то головні інтелігенція духовна – стары священничы роды, котрых культура і патріотична діяльність записала ся в нашій історії златима буквами. З Лемковины выводила ся ціла плеяда таких родів, котрых члени формували духове, інтелектуальне, культуральне жытя Русинів в Галичині. Єдным зо знаменитых старолемківських священничых родів был рід Полянських, котрий в XIX віку мал уж пару одгалузінь. Єдну з лєній того роду становили Полянськы зо Смільника. Осаджений ту на парохії Афанасий Полянський і його жена, Меланія з Венгриновичів были родичами дванадцетерых діти, з котрых вшыткы были передовыма рускыма патріотами тамтых часів. Атмосфера родинного дому, культивуваны в ним вартости і ідеалы уформували прекрасны, заангажуваны в народне діло і громадскы справы особовости синів і дівок Полянських. Штырьох синів: Генрик, Амвросий, Олімпій і Петро активні заістніло на літератур-

ным ґрунті. Хоц діяли они і звязаны были місцьом свого народжыня з пограничом нашої етнічної території, то їх походжыня, ментальніст, выполняний модель староруского патріотизму каже нам вписати їх доробок і творчы осягніня в наш культуровий простор і нашу історичну памят. В 90-ту річницю смерти наймолодшого з братів Полянських - літератів, Петра, припомнийме, ци радше зарысуйме хыбаль по раз перший шырше в нашій свідомости творчий силует того обдаруваного великым талантом письменника, редактора, чловека шыроких інтелектуальных горизонтів європейского рівня.

Вродил ся Петро Полянський в 1863 р. (деякы біографії подають, же в 1950, што не може быти правдом, бо в барз спізненым часі припала бы його наука в духовній семінарі) в Яблінці Нижній, де його отец Афанасий был товды парохом. В роках 1882-1885 был студентом теології во Львові. В роках 1886-1889 нотуваний єст в шематизмах перемышской єпархії як кандидат *ожидающий рукоположенія*. Але до высвячыня нико-

ли не дошло і Петро Полянський, як єдиний спосеред братів лишився в світському стані. В роках 1889-1891 редагував і видавав ілюстрований літературний двотыжденник "Новый Галичанин". В роках 1892-1902 был співредактором видавництва Общества ім. Михайла Качковського і временників видаваних през Ставропигійській Інститут во Львові. Дуже подорожував по Європі. Вмер правдоподібно в 1910 р. Тільки барз скупых біографічних даних, котры повелося нам усталити. Натоміст дуже більше о чловеку, його душы, поглядах, заінтересуваннях, цілях, повідають його твори, унесмертельняющий го доробок жытя, котрий по роках припорошыня непамятю, повелося нам в гідній часті одгребати, достеречы його цінніст, красу, новаторство і дякувати котрому Петро Полянський в 90 років по своїй смерті може засжыво заістніти в нашій свідомості, як єден з наших найзнаменитших писателів в ХІХ столітю.

Літературний дебют Петра Полянського припадат на 1885 рік, в котрым видана была в "Альманаху Буковинским" перша його новелла *Карпатскій гончар*. Поміщена она была потім в виданым в 1888 р. в Липску (Leipzig) двотомовым збірнику новелл того автора *Карпатскіи новелли*, в якого склад

вошло шіст оригінальных творів. Свідчат они о великом писарским таланті Петра Полянського. Написаны в товдышнім літературным галицко-руським языку (язычію), переведены были в цілости на німецькій і італіянській язык. В тлумачыню на італіянській язык явилося тіж оповідання Полянського *Молдаванка* [*Moldaveska*] ("Rivista Contemporanea" 1888, nr 5 [Florenzia]). А на ческій язык переведено першу його новеллу *Карпатскій гончар*. Сам Полянський претлумачыл на язычіе *Слово о полку Ігоря* (*Повѣсть о Полку Игоревом. Переспі́валь Петро Полянскій*, Львовь 1903). Тлумачыл тіж з англійского языка (медже інчыма з Байрона і Шекспіра), з ческого, хорвацкого, сербского. Переклады, свої нечисленны вершы і декотры ділы в редагуваным през себе двотыжденнику "Новый Галичанин" публикувал автор під псевдонімом Фавстина Галичанка. В своїм часописі замістил Петро Полянскій (криптонім П.П.) дуже оповідань і новелл: *Балканская кровь* (1889, nr 17), *Мольдавеска* (1889, nr 1-3), *Красный Сарафанъ* (1890, nr 17), споминів: *Волны Дуная* (1889, nr 1-2), біографічных ескізів: *Болгарская ода до Юрія Венелина* (1898, nr 21), *Др Исидор Шараневичъ* (1889, nr 18-23), *Байронъ* (1889, nr 23), *Исидор Лозинскій* (1889, nr 16, 17),

Вук Караджичъ (1891, nr 3), популярно-научовых есеїв: *Исторія народного театру* (1889, nr 1-6, 11-17), *Первыи нѣмецкіи переводы нашихъ народныхъ пѣсень* (1889, nr 7-8), *Руины старинной церкви св. Благовѣщенія на Подгородью подъ Галичемъ* (1889, nr 20), *Циганская жизнь и поэзія* (1890, nr 9-10). При редакції двотыжденника видавал тіж книжкову серію: "Бібліотека Нового Галичанина", в котрій явил ся меже інчыма *Сборникъ литературно-гумористичный* (Львів 1889), популярна монографія *Церковь и приходъ св. Варвары въ Вѣднѣ* авторства Петра Полянського (Львів 1891), його повіст *Мѣстъ Роксоланы* (Львів 1891), переведена потім на чеській язык (*Pomsta Roxolany*, "Moravska Orlice", Берно 1892 або 1893). Полянскій брал тіж участ в спорах на языковы темы. Оголосил полемічну статю *Вопросъ о фонетицѣ* (Львів 1892) і допис *Maloruske a česke u [ď] misto y [ы]*, "Listy flogické" XX, Praha 1893, s. 324-327.

Різнородніст, всесторонніст і енциклопедичніст літературных заінтересувань Петра Полянського лучыла ся з його правдивом ерудиційом, обізнаньом з новыма явисками европейской культуры і немалым писменничым талантом. Окрем типово артистичной творчости, занимал ся він тіж редактор-

ском, видавничом, трансляторском і популяризаторском діяльністю. Лишений доробок не-долгого преці жытя дозвелят достеречы шыроky горизонты думаня автора, виходячы поза узкій провінціоналізм. З другой зас страны познаєме надзвычайне його привязаня до рідного, карпатского простору культурового, котрий так прекрасні оспівал в своїх новеллах і оповіданях. Во вступі, дедикації до свойого двотомного виданя *Карпатскіи Новелли*, автор пише:

Передаючи читателямъ новелли изъ жизни народа въ Карпатахъ, я яко уродженецъ тыхъ-же Карпатъ, не могу не зазначити на томъ мѣстци одного всегда такъ пожеланого явленія, состоящего въ томъ, що народъ той въ противоположности до зникающей вообще у иныхъ народовъ національной типовости, задержалъ до теперь прелесть своей незатронутой еще типовой отдѣльности; уважаючи же дальше головнѣйшою основою новеллистики, сюжетъ поднятый изъ народа въ котром нибудь изъ его слоевъ, я томужь моему отечественному карпатскому народу посвящаю послѣдующіи въ обохъ томахъ новелли и новелетты.

(Предисловіе [в:] *Карпатскіи Новелли*, т. I)

В збірці заміщених ест шість новелл, тематично звязаних з регіоном Карпат і близким ім простором. Твори насычені сут

специфічному, полном еґзотикы, дикости і романтизму атмосферою. Царит ту неповторний дух свободы, сильных емоцій і природной радости жытя. Карпаты являть ся як єдиний в своїм роді культуровий простор, де стрічають ся ріжны обычаї і обряды, вплиають на себе и лучають ся в специфічну цілість сусідуючы культуры. Стары богове спілістніють з новыма. Античны божества спілрядяють світом природы і люди спільно зо славянскыма божками і християньскым Богом. Предрозсудний нарід поклоняють ся і тремтять пред вшиткыма таємничыма силами на карпатских цмынтерях, дебрях, пляях, урочысках. Гуцульщина, Бойківщина, Лемковина спілтворяють етнографічний конгломерат, доповнений культуровыма частицями румунскыма (молдавскыма), мадярскыма, жидівскыма, німецькыма, чеськыма, словацькыма, польскыма, а навет французкыма. Вшитко тото назване остає спільным меном “карпатскій”. Не розуміючи той чудной літературной уявы Полянського, Іван Франко писав про него: “про Карпати, їх місцевости і жильців виявляє просто фантастичну незнайомість, мішаючи презабавно лемківщину, мадярщину і румунщину при характеристиці прим. гуцульського села” (*Нарис історії українсько-руської літератури*, с. 312). Не понял

він неоромантичного уж духа тых творів, піднятого сильно ліричным почуттям автора для своей вітчистой землі. Світ дикой романтичної природы, світ достойного подиву в своїй духовій і фізичній могучости народу, світ підкарпатских дворищ, плембаній схованых медже горами, придорожных корчм і міських трактирній то тот іменно культуровий простор, котрий явить ся в новелістиці Петра Полянського ідеовом домінантом в обсягу літературного світа представленого. Єст она ситуационним рамом, спинаючом в єден цикл зібраны новеллі. Подібна атмосфера царить і в інчых, пізнішых белетристичных творах того писателя. Наростають в них почуття своєрідного магнетизму, яким дує з карпатских просторів і якій притігат походячы одтале, хоцьбы лем генетичні, особы. Шмарены през долю в будь-якій іншій простор, стають ся апатичны, хворы. Аж поверніня в Карпаты дає їм характерну силу духа і почуття самосполніня:

Но тутъ умирають будеть на горахъ въ лѣсахъ (...) а челоуѣкъ на низовью молодыи лѣта затратилъ. Тому и туга надѣйшла; тайкомъ рвалась душа до юнацкой жизни. И теперъ довольно стало менѣ; уже ставалъ и на вершинахъ, ходилъ въ полонины, виталъ горы стрѣломъ, шумомъ боровымъ любовался, ишолъ на дичину а на-

конецъ и топоромъ блескущимъ завиваль...

(Ліґський Кобольдъ, с. 202-203)

Два почуття володарят і окрисляють в найполнійший спосіб жытя і прагніня люди Карпат, представлених в новеллах Полянського. Єст то тото же приязаня до вітчыстых гір і рідной культуры і не менше міцне умилюваня вільности. Дух опрышківской, збійницькой свободы, властвуючий в Карпатах в высокій ступени інспірувал літературну уяву писателя.

Окрем меншых прозаторских форм, головных в белетристичным доробку Петра Полянського, находит ся в ним тіж обшырнійше літературне доконаня, історична повіст *Местъ Роксоляны*. Ёй акция веде ся (розгрыват ся) в XVI столітю в часі могучости мусулманьской державы і односит ся до численних татарско-турецких нападів на територію Руси, Польцы, Мадяр, Балканів. Особливист перспективы огляду воєнных діянь і долі турецкой державы є в уперсональнійню смотріня на історію през поставліня в центрі описуваных діянь бранкы з галицкой землі, Русинкы Роксоляны, котра, як одалиска, а потім жена султана Сулимана істинно влияла на вшыткы рішыня безгранично довіряючого їй і люблячого ю султана. Панорамічні і многосю-

жетні накрислена повіст носит сліды глубоких історичных студий, проведеных през автора, котры в получыню з белетристичным талантом дают інтересуючу, сфабуляризовану версію історичных фактів з погранича мусулманьско-європейского.

Шыроке знаня історії і ґрунтовны історичны заінтересуваня Петра Полянського явны сут тіж в його позабелетристичным писменництві. Вартат звернути увагу на выдаваний през него през три рокы (1889-1891) двотыжденник "Новый Галичанинъ - журналъ для литературы и белетристики", котрий был єдным з барже амбїтних часописів того часу в Галичині. На сторонах того періодика познаєме Петра Полянського як редактора, як публіцисту, писменника, тлумача, популяризатора. Його інтересуючы публіцистично-освітовы циклі сут то, як їх окрислят сам автор "статі научныи изложеныи способомъ беллетристичнымъ". Декотры циклі опублікуваны были потім в книжковій формі. Хотячы дотерти до якнайшыршого читательского кругу, вводит Полянській нп. спеціальний цикл для жен *Дамскій листокъ*, котрий сам редагує під псевдонімом "Фавстина Галичанка". Сут в ним заміщаны ріжнородны інформації на практичны, громадскы, історичны, ци навет

політичні теми. На сторонах часопису дає тіж редактор свідоцтво своїх заінтересувань фолклором, штуком, языковима проблемами ци чужостранном літературом. “Новый Галичанинъ” был богато ілюстрованым писмом. Часто сут то ілюстрації якісих літературных мотивів, получены з ліричным ци іконічным ескізом зображеной темы. Найбарже цінны ілюстрації тычат історичных і народных тем. Серед представлїнь тзв. народных типів находиме тіж прекрасну графіку професора Ф. Звержины *Лемко*, конний портрет серед пейзажу.

Шырокій *спектр* заінтересувань, прецизия і ясність выкладу, великій інформаційний обсяг, свободний і простий стиль переказу, то приметы популяризаторско-освітовых, часописменничых текстів Петра Полянського. Обсяг і якіст інформації свідчат о добрым обізнаню автора з актуальными і історичными явисками духового, літературного, культурного жытя Славянщыны і Европы. О непосредних його звязках з позагалицькими літературно-інтелектуальными середовищами свідчыт публикация творів в

німецьких, чеських, італіянських видавництвах. Подібні тіж тлумачыня його творчости на західноєвропейскы і славянскы языкы вказує на єй функціонування в загальноєвропейскым читательскым обігу. З другой страны трансляторска діяльність самого Полянського то свідоцтво його стремлїнь до отворїня середовищ галицько-рускої інтелігенції на літературны явиски з позаславянського і позанімецького языкового кругу (медже інчыма англійского). Был адже Петро Полянський чловеком новочасным, добрі вивченим, інтелектуальні отвореным, активным на поли літературно-публіцистичной і едиторской діяльности, што не стояло в сперечности з його традиціоналістичными старорускыма переконаннями і щырым “карпатскым” патріотызмом. По парудесятьох роках цілковитого праві забытя того талановитого, молодо гмерлого творця вартат сягнути до його цінных, колиси шыроко читаных творів і вчути ся в атмосферу тамтых часів – атмосферу карпатских просторів і атмосферу інтелектуально-духового жытя нашої інтелігенції.

АНДРИЙ КОПЧА

Вроджений з гушлями

Коли бесідує ся: Ансамбль „Лемковина”, такой одраз ся додає — Ярослав Трохановскій. І одворотні. І — хоц „Лемковина” по долгых роках буджыня і розбуджыня нашого народу втихла в наш час — тоты два понятя дале функціонуют в лемківській свідомости нерозлучні.

Першыраз взріл єм Ярослава Трохановского на IV Лемківській Ватрі в Бортным. Влетіл на сцену як ластівка несуча листок до гнізда — дрібний, з гушлями в руці... Маестро... Але закла стал ся „Маестром”, мусіли минути долги, полны терпіня і труду, як в більшости Лемків, роки.

Уж сам час народжыня трафил ся тяжкій. Была війна, коли 19 лютого 1940 рока в селі Білцарева на західній Лемковині Александрі „з Воєнного” вродил ся сын, котрому дала імено Ярослав. Хтоси колиси повіл — же вродил ся враз з гушлями. Недалеке то правды, бо уж на четвертым рочку жытя гушлі завладнули його душой. Просил маму так долго, аж казала кому-си з родини (няньо, Тевдор Трохановскій, был в Німеччыні а потім на війні), зробити штоси подібне до гушель. Першы про-

пробы перервало выселіня. Семирічний Ярослав нашол ся з родичами в селі Пархів в любінськым повіті, одкале в 1951 році переіхали до недалекого Чмеля. Ту было міцне лемківске середовиско, ту — найчастійше в домі Владиміря Возняка, маминого брата, або в „Орестовых сінях” (в так званым „Палаці”, де мешкали три родини, м.ін. родина Семана Мадзеляна) — сходила ся молодіж з далеких переселенчых сіл. Ту сьпівали, під музыку своїх гудаків. Молодий Ярослав, заворожений музыком, але тихий в дітиньстві, наразі міг лем слухати. І мріяти, мріяти...

Першы професійны крокы зачал ставляти в половині п'ятидесятих років. Втовды то за зароблены „на яфырах” грошы купил сой „правдивы” гушлі і зачал вчыти ся в музычній школі в Лігници. Тяжкы то были роки, соткы, тысячы дни о „хлібі зо шмальцьом”, або без того присмаку. Але середовиско!.. Середовиско зас было богате душой. Музчну школу кінчыт Ярослав в 1960 році. Іщы як ученик остатньої клясы зачынат вчыти в Музычній Школі в Яворі. Грає

Єден з першых выступів.... Чом, Славку на Твоім лиці тілко смутку?

тіж в ліґницькій симфонічній оркестрі. Потім служыт в войску в Єленій Горі (авіяция), але рідко літат, ци стрілят. Грає в військовій оркестри на вальторні, на яким то інструменті... николи не грал (в школі, як додатковий інструмент, мал трубку). Не диво, по роках будут Ярослава

звїдувати не на яким інструменті грає, а на яким не грат. В тракті військової службы зачынат Середню Музчну Школу в Валбжыху і континуує ю вертаючы до работы в Яворі.

Товды то зачынат думати о покликаню лемківського ансамблю. Не єст то такє просте, бо

розшмарены по селах Лемкы небарз можут сходити ся на пробы. На щестя єст їх дост дуже в селі Лісец як тіж в поблизкій Зимній Воді і Букувні. І то головні они творят 30-особовий Ансамбль Пісні і Музыкы, котрий дає 25 концертів во вроцлавскым і зеленоірс্কым воєвідствах. Выступує тіж на першым уєскатівскым фестівали в Санюку (1967 рік), выступує з великым поведжыньом. Достерігают тото товдышні передовы діяче УСКТ на Лемковині: М. Донскій, П. Стефановскій і Ф. Ґоч і пропонуют му працу на Лемковині. Як споминат Ярославів брат, Петро:

(...) Ци Славкови треба было двараз о тым бесідувати? Ци нам вшыткым Горы не снили ся вічно? Взял до текстуровой валізкы то-то, што ся змістило, взял скарб найдорожший – гушелькы, взяв іщы пізриня – мамине, няньове, братове, пізриня родины, селян, кажде полне жычынь, захопліня і... зависти, і зо словами: „придете за мною вшыткы” – пішол. Ішла з ним весна 1968 рока.

Молодий, полный енерґії Ярослав зачынат орґанізувати сьпівочы групы в ріжных, нераз значні од себе оддаленых місцевостях, як Зындранова, Поляны (Мысцівскы), Бортне, Граб. Жыє як вандрівник. Не лем з огляду на тып работы, а і зато же по роботі, на саму мысль – же треба вертати „домів” – страх го зберат. Бо тота „дома”

(в Білянці) то колишня... стаєнка з пішытыма вітром стінами. Зимом 1968/69 рока вода в полным відрі замерзат в нocy до дна, бо желізний пецок затримує тепло лем на піл години. Як же ту жыти, як ту вытримати. І мати іщы охоту до діяня. Та велькы ідеї родят вельку вытрималіст. Осіню 1969 рока, на базі полученных сьпівочых сил з Конечной, Ждыні, Ганчовы і Білянкы реалізує Ярослав замір свого жытя: Ансамбль Пісні і Танця „Лемковина”, якій перший свій выступ дає 15 лютого 1970 рока в Ганчовій.

Передтым, в маю 1969 рока женит ся на Заході зо Штефанійом Бортняк. Може ту остати і

По шлюбі в любінській церкви.
В другым ряді од ліва: Ф. Ґоч і М. Донскій

жыти ліпше як в горах. Та де там! Ярослав привозит свою молоду жену до Білянкы. Што-правда уж не до кучы, а до стоячой при ній хыжы, хыжы о купно котрой (хоц уж была она порожня) Трохановскы будут ся старати долгых сім років і в котрій жыют до гнеска.

А „Лемковина” ся розвиват (рахує уж понад 40 осіб) і концертує. Та біда не спит. В грудни 1970 рока до власти доходит тандем Е. Ґерек і П. Ярошевіч. Зачынат обовязувати тихе гасло: „Polska jest państwem jednolitym narodowościowo, bez mniejszości narodowych.” І Ярослав внет одчує го на свой скорі: на каждый выступ „Лемковины” мусит мати згоду цензуры а што-раз о ню труднійше, на каждый приїзд на пробы в надграничній стрефі (15 км од границі) мусит мати делеґацію, а коли ей не мал (бо забыл), пограничники оддали го на колеґіюм. Така незнісна ситуація привела до написаня петиції до власти в справі ліпшого трактуваня лемківской культуры, підписаной през лемківских діячи, в тым і Ярослава Трохановского. Консеквенції для того остатнього были барз прикры. Переслуханий през СБ, найперше в Горлицях, потім в Варшаві, звільнений з работы (невелькы грошы як то в культурі, але все грошы). Мусит другіраз лишыти Лемковину і тепер уж з власном роди-

ном (двоє діти) піти на чужыну. В липци 1973 рока діяльність „Лемковины” остає завішена.

В місци замешканя (Дроже к/Радваниц) не находит работы згідной зо своїм фахом і затруднят ся як зміняч електролід в Гуті „Ґлогів”. Но штож, електроліды то праві як струны до гушель, тіж просты і долги, а же кус грубшы? Такий Маестро як Ярослав і на тым навчыл ся „грати”. А коли уж му тото „граня” збрыдло, враз зо своейо родиню а тіж з матірю (отец вмер в липци 1973 рока) і братом Петром вертат ся на Лемковину, до Білянкы. А ту, як на Заході – неє для него работы. Ниякой! Жыє з того што заробил в гуті і з продажы ґаздівкы родичів. Ремонтує хыжу і думат о „Лемковині”.

Не лем думат. Зато, же мусит она быти на выжшым рівни як попередня, вымагат то немало старань. Вчыт гудаків (вводит м.ін. такий інструмент як цимбалы), приготовлює репертуар. Члены ансамблю мусят быти старанні добераны. Ту в Горах за мало таких кандидатів, котры могли бы сполнити твердо приняты критерії. Треба сягнути по лемківску діаспору (в попередній „Лемковині” зо Заходу доїжджала лем Мария Трохановска-Стеранка з давного ансамблю в Лісцю). Тераз голосят свою готовіст братя Горошакы: Ярослав, Любомір, Ігор

...А ліс шумит, пісню сьпіват і слухають хмари... Закоханий в Русенку Ярослав рецитує його *Лемковину*. В тлі (од правої) братя Горошакы – Ярослав і Ігор. Перший виступ оновленої, Другої „Лемковини”, Біляннка, весна 1981 рока.

і Володимир. Ярослав, найстарший з братів приїжджат што якисий час до Гір, консультує ся з Я. Трохановським і керує організацієм західної групи „Лемковини”. Пізнійше зачинають ся збірны пробы, інтенсивны в 1980 році, жебы на яр 1981 рока піти уж на сцени.

Так ся і стає. По виступі в Білянці „Лемковина” іде по Лемковині, а потім на західні землі. Тото перше турне стає ся маніфестацієм нашого „я”. „Лемковина” не лем сьпіват, „Лемковина” промавлят до розтраченого народу. Їй репертуар складат ся не лем з народных,

простых сьпіваночок. Стрічки, бесідуваны ці сьпіваны, мають свою символіку, виразно і глибоко передуману і адресовану. На „Лемковину” ждуть полны салі... На концерт в Лісцю „Лемковина” приїжджат дві години спізнена (аварія автобуса), але люде ждуть. Виступ, перерываний выбухами петард, кінчыт ся по пілноты. Ден ці ніч не ма ніякого значыня. Лемкы ждуть. І так уж буде роками. А коли прийде 1983 рік, коли під патронатом „Лемковини” зачнут організувати ся в Горах Лемківскы Ватры, нарід рушыт в Гори. З рока на рік плынул буде

густійше, люднійше. Не мине то увагы польських кіл, тых офіційных і неофіційных. В другым обігу вкаже ся допис Єжи Журка „Pokój między sobą zachować”, в яким буде писал:

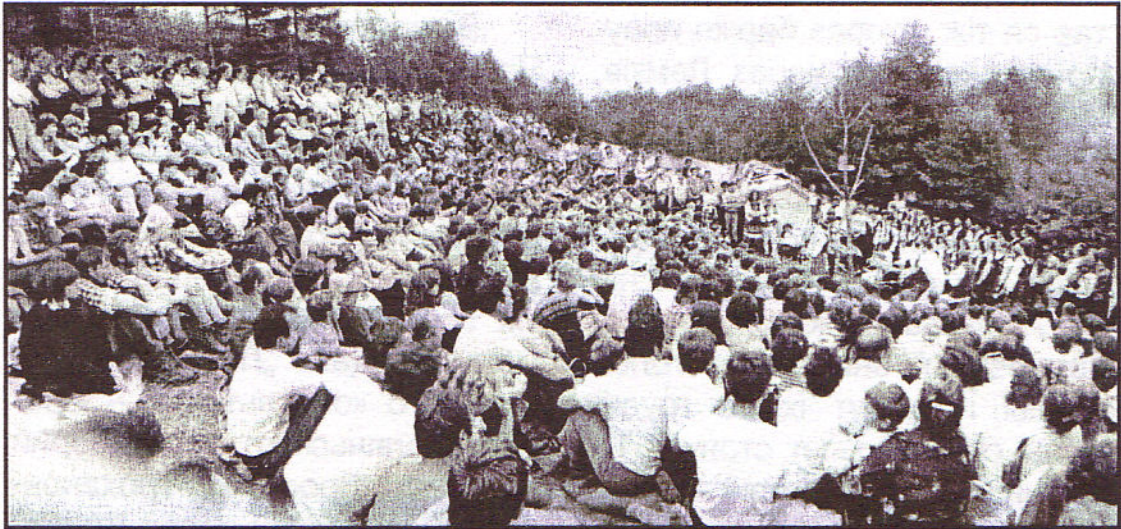
Na dworcu we Wrocławiu, czekając na pociąg Wrocław – Przemyśl, rozglądam się wkoło, widzę niesamowitą ilość ludzi. Właśnie przyjechał pociąg z Legnicy. Mnóstwo młodzieży, wszyscy rozradowani i podekscytowani. Stoję obok kilkuosobowej grupki. Pytam się: dokąd jedziecie? – Do Tarnowa. – A dalej?... W tym momencie zostałem obdarzony powłóczyстым spojrzeniem pytanych. – Dalej, to tam gdzie wszyscy. (...)

Tegoroczna „Watra” „wisiła na włosku”. (...) Pytałem się uczestników, co by zrobili, gdyby nie uzyskali pozwolenia? Pojechaliby i tak. Dałbym im mistrzostwo świata w walce bez przemocy, gdyby tak się stało.

Дахто бы повіл: Преці Лемківску Ватру выдумали в Креници В. Грабан і брат Ярославів

Петро. Так, то правда, але без атмосфери яку зробила медже народом „Лемковина”, перед тым, без „rozwoleń” на „пленировы варштаты” ансамблю, на якій то основі мож было організувати імпрезу, і – на кінець – без тепла яке творила „Лемковина” на Ватрах од початку, не мож было собі подумати о їх поводжыню... Не мал ем щестя досвідчыти атмосфери тых першых років, але жые она в народі до днес, в бесідах які провьяюл ем з людми, вертат заєдно... Зрештом сам факт, што на першій Лемківській Ватрі Лемком Року 1983 остал акуратні Ярослав Трохановскій, бесідує сам за себе.

Взагалі роки 80-ты были барз масны для Ярослава. В 84 остає виріжнений одзнаком „Zasłużony Działacz Kultury”, нагrywат до Польского Радіо цілий репертуар „Лемковины”. В тым

II Лемківска Ватра, Устя Руске (Чарна), 1984 рік. Выступ „Лемковины”.

„Лемковина” перед виїздом до Америки. Сопот, 1987 рік.

самым році ансамбль достає єдину в тамтых часах дотацию з Міністерства Культуры і Штукы. В наступных роках Ярослав ділит свій час медже пробы а концерты „Лемковины”, котрых єст їх штораз веце, бо ансамбль стає ся тіж штораз барже популярний, коханий через Лемків, люблений і шануваний через інчых. Коли „Лемковина” на закінчыня каждого свойого выступу сьпіват створену через Ярослава (до слів Русенки) пісню *На Лемковині*, коли шугаї з „Лемковины” знимают з голов калапы і кладут їх на груди, полны салі слухают стоячы. То єдиний в нашій історії епізод, коли сусідове наші, хотячы — не хотячы, „мусят” оддати здоп-

таному народови чест. Правда, пізнійше деякы ансамблі, з України і Польщы прибувати будут ввести до репертуару штоси подібне, але николи не буде то так автентычне, бо николи не буде так автентычна їх лемківскіст.

В жолтни 1987 рока веде Ярослав „Лемковину” за „вельку воду”, до Канады і Зъєднаных Станів Америки. Іхат там ансамбль під патронатом УСКТ, бо лем під том „шапком” може діяти. Уєскатівскы апаратчыкы уж пред виїздом „мішают” як можут. Надают „Лемковині” „художнього консультанта” — Яросла Полянського. То добрий приятель Ярослава Трохановського, шануваний через Лемків, в тым і членів ансамблю. Але ту

не іде о консультантство, ту ходит о рекляму, о підвыжшыня народовой кляровности ансамблю, адже Полянський єст диригентом „Журавлів”. Прикликують тіж апаратчыкы люди, што правда заслуженых, але котры уж надолго перед тым одышли од ансамблю (спосеред них выберают тіж на час турне старосту ансамблю, бо актуальний /Петро Трохановскій/ „не є надійний”). Делеґують тіж (сами себе) „опікунів”, в особах Голови і Секретаря УСКТ. Тото вшытко справлят што Ярослав мусит лишыти дома кілкох членів ансамблю. Мусит, кед хце поіхати за океан. А хце, бо то велика справа для „Лемковины”.

„Лемковина” чудово концертує по Америці, але за ньом,

Америка. Дириґента мало видно зза квіта

дома чынит ся фермент. В самій ній тіж. Коли турне ма ся ґу кінцьови, деякы члены орґанізуют „комісію”, котра ма задецидувати о грошах даруваных для ансамблю. Голосы іспіруючы таку „опіку” сугеруют што дулярі треба... поділити помедже членів. *Бо невідомо ци „Лемковина” буде по повороті істнувала!..* Тоту ґанґрену, по горячых тлумачынях, удає ся опанувати, але в голосуваню лем два ци три терезвы голосы переважають на корыст спільного а не приватного добра. А дома?

Дома єден з членів, котрий не змістил ся в визначеном орґанізатором турне ліміті пише донос до самого Ґенерального Прокуратора, же треба сконтролювати фінансы „Лемковины”, бо „Ярослав Трохановскій і його родина жыют понад стан!” (sic!) Очевидні контроляничого такоґо не ствердила, а іщы певні спілчула Я. Трохановскому — з якыма то людми пришло му працювати.

— Часом думам — споминат Ярослав — же може ліпше было не іхати до той Америки. Але хто подумал же за два роки мож буде свободні іхати за каждую границу — без ниякых опікунів, без ниякой „шапкы” з горы. А тамтот вымушений кадрово выїзд єдних зопсул, а в других, тых што остали, посіял жаль, часто слухний. „Лемковина” стала ся порожня духом, страшила вшытко тото, чым жыла до того часу.

Так, то напевно правда, але видит ся мі же Ярослав, все щырий, а часто легковірний, не в полни достерігат того – же „Лемковину”, тоту Другу, найвешу, помогла знищити тота сама сила, котра знищыла Лемківску Ватру в Горах, котра... нищыт дале, што лем лемківске стрітит на своїй дорозі... Ярослав, вірний до кінця музиці, не годен был оперти ся тій силі... Котрій пришла іщы в сукурс нова політычна ситуація в Польщы, на неєдно добра, але для „Лемковины”, находячий ся уж в кризисі, забиваюча. О кілко в давній ситуації членів ансамблю стати было посвятити власны грошы на доізды (в фазі організації Другой „Лемковины”), ошукати час праці, спізнити ся, дайме нато, на понеділок, од 1989 рока не мож уж было того робити. А в Другій „Лемковині” велика, барз міцна ей част, доїжджала зо Заходу.

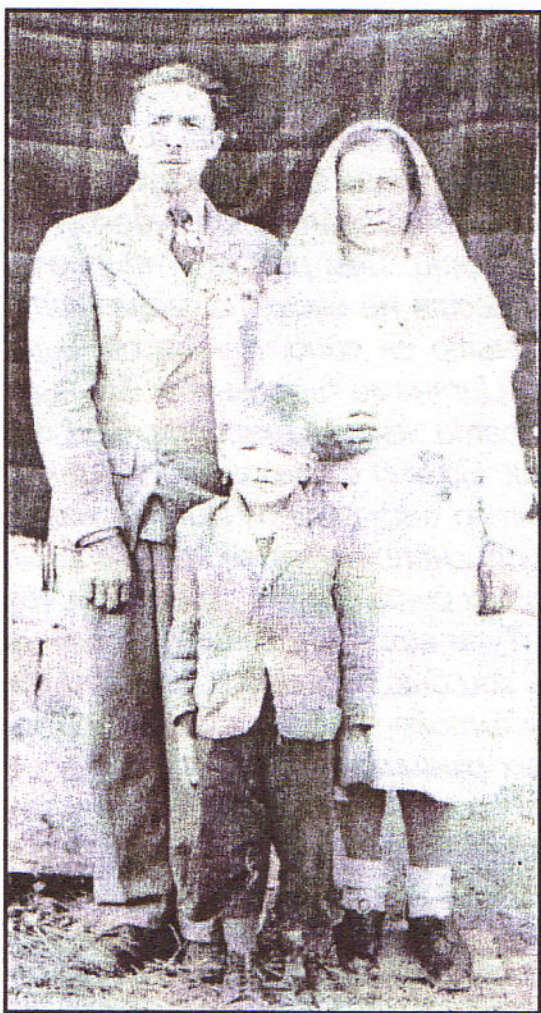
Роки 90-ты то уж худы рокы, так для Ярослава, як і його „Лемковины”. І хоц ансамбль дальше дає концерты, так в Польщы як і за границьом, то єднак єст то уж „сьпів лебедя”. В новом місци Лемківской Ватры – в Ждыни ансамбль єст іщы спілорганізатором, але лем на папері... З часом буде лем гостьом і то не все потрібным. Горячо зато буде принимана „Лемковина” на Лемківській Ватрі на Чужыні, в Михалові, де выс-

тупит першыраз в 1990 році, але уж в наступным році Ярослав, звільнений (котрий то уж раз!) з працы – акуратні на Ватрі в Михалові – завісит діяльність „Лемковины”...

По двох роках піднесе Ярослав іщы раз – Третю „Лемковину”, зобрану зо самых Гір, зо самой молодіцькой молодежи. Обсервующий ю вірний ей друг Семан Мадзелян напише в своїм *Дошовым літі в Європі*:

...выходит на сцену „Лемковина” з Білянкы, котра по дост довгій перерві зас зачала ходити запущеныма стежкама. Не познаю зо старого складу юж никого, лем диригент тот сам, Ярослав Трохановскій, котрий без гушель і хорового сьпіву не може жыти. Дивую ся, де то в околици Білянкы набрав тільки молодежи з так добрыма голосами. Вшытко молоде і гарде, як ярне квітя на гірській луці, і мінит ся в очах ріжnymi кольорами. Сьпівають... І дахто бы помысьлів, же то тоты самы люде што пред роками, лем же напили ся якісого гірского зіля і не старіют. (...)

Третя „Лемковина” просьпіват зас пару років. Осяде в Рускій Бурсі, в дакус красных льокальовых обставинах (лем дакус). Ярослав зорганізує з „Лемковином” в 1996 році гардий цикль імпрез – Лемківске Літо. Буде ю кохал, тоту наймолодшу дітину, так як Першу, як Другу, але як признат ся в бесіді – не буде уж она під його выколыса-

Білцарева 1946 рік. Ярослав з родичами по поверненню няню з війни. Фото: І.Горошак

ну партитуру, на пренадцет інструментів і хор, не буде уж она годна зреалізувати прешу лемківську оперу (ци радше оперетку) під лібретто улюбленого Русенка – *Вертеп в Карпатах*.

Так, вірю, абсолютні вірю – же человека того, Ярослава Трохановського, стати было зродити штоси, што в каждого народу мірят ся знаменом невмераючої пам'яті... Та хоц Ярославови не повело ся дотепер зреалі-

зувати вшиткого вымріяного – ци тото што зробил не єст уж нашым памятником? Адже то в велькій мірі завдякы „Лемковині” все іщы тримают ся свого нашы покоління.

Колиси опублікувал Ярослав єдиний свій верш *Хліб* – написаний в тяжкым часі:

*...І снил ся мі буде
по нocy
тот хліб спід Убочы
сіяний твердыма руками
окроплений слезами
чорний
бідний
але рідний*

...Знам, же Ярослав Трохановській заміст партитур – до чого створила го натура – пише тепер спомины з жытя. Пише іх помедже ставляньом цеглы на цеглу, помедже ставляньом рідного облачка – для діти. Пізно уж, бо повідают, же хто не доробит ся до „п'ятдесяткы” – не доробит ся николи.

Повідают тіж, же – „як по копі, то по хлопі”. Але я вірю, же в Ярославі дрімле іщы штоси, чого николи не годно ся передвидіти... А кед бы уж доправды выпалило ся серце? Товды...

Товды – прийд, Ярославе, коханий наш, прийд до Михалова на нашу імпрезу. Прид всяди, де зберают ся іщы нашы люде. Прийд, сяд посерд Свого Народа і спокійні пізрий му в очы. Ты уж зробил своє.

Біла смуга, біла смуд

Яросьо ходил уж зо три роки до музичной школы в Ліґниці. Грал з нут „як з нут”. Але зо серця іщы красше грал. Не чудо, адже сідил в Прокопа, а Прокіп Слива – хто го не знал – был гудакон на цілы Горы. Был родом з Крільовой Руской. Лем родом – так речы мож, - бо дома мало бывал. Грал з весіля на весіля, а знаме што колиси весіля стояло пару дни. Кінчыло ся єдно, треба ся было зберати на друє. Програл Прокіп з Циганами ціле жытя. Значыт ся, не так, як то ся гварит – програти жытя, змарніти. Хоц до-правды і тяжко повісти – ци не так. Бо ани ся не оженил. Бракло часу на своє весіля. А пак ся вшытко зафайдало. Циганів взяли Німці, а Прокопа, як і вшытких нас, пригналі ту, на тоты рівнины, де гушлі ани грати не хцут, як бы з них душа вышла. Зрештом, ту і голос не ма ся од чого одозвати. Тупе вшытко, хоц быс смык не знатя яком калафонійом смарувал, хоц быс пальцям в самого Господа Бога мягкіст выпросил – нич з того. Пішол Прокіп до столярні, бо хоц ґаздувати ту, на тых рівнинах, кілко легше, він од ґаздівкы одвык. Програл адже ціле жытя. Нашол бы може і ту даких музыкантів до компанії – але ту грати ся не дало. Но, а з того вшыткого і до порцийкы ся взял. І хоц гудакон порцийка не шпас, преця кед голова штора́з старша, стає ся і штора́з слабша, хоц быс лем машлянку, а не палюнку пил. Но а з Прокопом было на-опак: „Ходила копа коло Прокопа, а Прокіп коло кіп; так мі з Прокопом, як і без Прокопа.” Послабила ся доцям Прокопова голлова. І хоц пізнійше, за якысий час, кед рівнины зачали ставати ся берже нормальны нич ненормальны, кед нарі́д дакус пришол ґу собі, кед за-чал сьпівати, Прокопова голова уж ся на весіля нияк не надавала.

Так го няньо і нашли в Ліґниці. Знали Прокопа добрі – бо хто Прокопа не знал! Та і Прокіп няня знал, бо навандали ся няньо по весілях, по музыках за час парібчыня дост. Мали за што, бо ґаздівка была як треба, был ліс, а і дідо Петро – здає ся же єм вам уж о тым гварил – ренту за австрийску войну мали. Мал отже і Тевдор, значыт ся – мої няньо. Чом товды не мал Тевдор ходити по музыках! А заєдно трафлял на Прокопа – бо хто на Прокопа не трафлял. Пришол отже тераз, ту на тій рівнині, Тевдор до Прокопа з Ярославом і рюк:

- Прокіп, маш ту хлопця до гушель. Думам же ся ти надаст.
- Ой, Тевдор, та я юж не грам... Одколи не грам...
- А што, порізал єс пальці, ци як?

— Та ні...

— Го-го! Кед твої пальці цілі!.. Хыбаль же гушель на маш?!

— Гушлі мам...

...Надал ся Ярослав Прокопови. Як бы му з райской яблони впал, як бы му овочом хмільной весільной молодости за сына пришол. Зас зачал Прокіп грати. Зас мал кому грати. І кед быс пізрил, так з боку – хоц в тым старым, понурым покоіску, кілко темнійшым як ліс в Глубокым, трудно было дашто видіти – кед быс так по-смотрил, по самых тенях, тій граючий, і тій слухаючий, дізрил быс аж ожезливу любов до гушель. І кед бы ти пришло похопити, котра з тых тени барже кохат, не знал быс повісти. А нияк уж не знал быс вывести – одкале ся взяла тота молода, Ярославова любов. Бо не вгварил быс сам собі – же ся в тій понурий ямі, кілко темнійший нич ліс в Глубокым, почати так одраз могла. І мал быс правду. Бо і тота молода любов не была зас така молода. Іщы ся гын, не так далеко од ліса в Глубокым вылегла.

Же як было? О, гварил мі о тым Ярослав, як сме на Найгумі коровы пасли. А і мама мі гварили.

Взяли го на весіля до Афії. Няня іщы не было з Німеччыны, та де там! Мал штырі рочки. Сідил на маминих колінах і смотрил на сьпіваючы гушлі, на смык, што вандрувал там і назад, і сыпал по їх грудьох, по грудьох гушель білу смуд. З ничого-нич, холзнул ся Ярослав з маминих колін під стіл.

— Ярослав, де ідеш?

Але Ярослав не одповідав...

Зазрили мама під стіл і ввиділи го як неживого.

— Ярослав, Ярослав!.. — піднесли проятий трмтливий голос.

Зробило ся замішаня.

— Врокы! — рюк хтоси.

Хтоси інчий похылил ся над невладным тільцюм на материних руках, котры піднесли го зо землі, і дунул міцно в дрібнісі ніздрята медже блідыма личками. І неодолга отворили ся над нима зачудуваны очата.

— Ярослав, што ся ти стало?

— Білу смугу єм виділ, мамусь, таку білу дорогу...

Розостелил смык своїм вандруваньом, своїм колысаньом білу смуд, білу дражку, од гушлиной душы до Ярославовой. І так уж остало. На все. Біла дорога. Біла смуд.

Петро Мурянка

(выімок з автобіографічної повісти *Описати жытя*)

ПЕТРО ТРОХАНОВСКИЙ

З лемківським языком першыраз до академічных саль

(на 40. літя народжыня Др Олены Дуць-Файфер)

Деси початком 80-ых років, кед з Ансамблем Пісні і Танця „Лемковина” выбрали мы ся зо Сопоту домів, кед уж завырчал автобус, гу отвореным іщы дверьом підышло дівча, дозріле уж (што і статечний чловек годен дізрити), але на позір – дівчатиско, зачесане а-ля Піпі Лянгстром, одіте барз аванґардово. Підышло, і барз чыстіцком лемківском бесідом зьвідало:

— Ци мож ся з вами забрати до Гір?

— На кус, ци на все? — спрібувал ем зажартувати і такой пізрил ем на брата, керівника ансамблю, бо йому барже пасувало рядити і в тій квестії.

— На кус і на все! — одрекло резолютні, і барже чытаючы з нашых реакций, як чекаючы на словне призволя, ступило до автобуса.

Ци міг ем товды сподівати ся, же з тым, на позір порожнім, дічатиском прийде ся долгыма-предолгыма роками іти враз по каменистым лемківським

пути, по єдній такой дорозі; очывидні, вчислюючы індивідуальны чловечы пристрасти, вроджены, ци набыты можливости, все єднако хоснуваны в принципі для той самой цілі. Для той самой ідеї. Для той самой великой любови.

Олена Дуць вродила ся 9 серпня 1960 рока на Західніх Землях, в селі Уязд Гурны, гміна Уданін коло Сьроды Шлес-

кой, з родичів Петра і Олени з Бубернаків. Няньо походив з Мухначки, а мама з Чырной. Весілля Олениних родичів, які поберали ся в січні 1947 рока, назвала пак родина „заплаканим весіллям”. Найперше молодята не годни были найти священника, котрий бы їх повінчал (такій уж был час), а кед уж привезено старенького іґомостя, кед одсьпівано молодым в церкві *Iśaie ликуй*, кед розгуляло ся весілля, до весільного дому ввошли воякы і побили дружбів.

Олена пришла ня сьвіт по штырьох братах, была наймолодшом в родині. О рік родичам повело ся вернути до Гір, не до рідного села вітця ци матере, але преці на рідну Лемковину. Оселили ся в Устю Рускым. Ту Олена выходила (де там выходила – прелетіла як вітер) основну школу. Подібні і Загальноосвітній Ліцей (гуманістычна кляса) в Горлицях, якій закінчыла в 1979 році.

На студії записала ся до Ягайлоньского Університету. Обрала російську філологію. По третім році прибрала сой і психологію, а по наступных трьох – історію штуки. Каждый факультет закінчыла з дипломом магістра (1985, 1987 і 1992 роки), а в кожій праці темом была лемківска проблематика. В тракті студий виїжджала на заграничны стипен-

дії і стажы – в Університі в Новым Саді, Київскым Університеті і Торонтоньскым Університеті. В меджечасі, в 1991 році розпочала докторантську студію, жебы в 1997 оборонити працу докторску. На лемківську (яку-ж бы інчу!) тему, конкретні: *„Życie literackie Łemków w drugiej połowie XIX i na początku wieku XX”*.

Тота оборона не была лем обороном самой працы (обшырной, на 300 сторін машинопису), а і обороном нашого лемківского „я”. Не припадково адже зобрали ся на ню як горячы прихильники, так і запеклы противники, аж і з офіційным, писемным протестом. Стала ся тота оборона голосном, в тым припадку, од політычной стороны. Але же мы тримаеме ся дост далеко од політыкы, хоц ю нам (Олені Дуць-Файфер тыж) – „політычне русиньство” заєдно замітуют – призрийме ся радше голосам науки, як оцінюють працу Др Олени Дуць-Файфер:

Wielka erudycja, głęboka świadomość metodologiczna tylu skomplikowanych spraw, kompleksowość podejścia badawczego, bardzo dobre opanowanie warsztatu, pełna informacja bio- bibliograficzna i wiele innych zalet całkowicie satysfakcjonuje mnie jako recenzenta i jako czytelnika, który zwraca się z apelem o wydanie rozprawy drukiem. (Prof. dr hab. Aleksander Naumow)

Аж і голос „з тамтой страны” (хоц подібно в науці неє стран, лем сама „науковіст”) чесно зауважат:

Zwraca uwagę pracowitość autorki w zbieraniu i gromadzeniu tekstów rozsianych w różnych czasopismach i drukach ulotnych. Te żmudne poszukiwania są tym cenniejsze, że nikt z taką pasją nie tropił śladów pisanego słowa Łemków, jak uczyniła to autorka rozprawy. (Prof. dr hab. Stefan Kozak)

Прелетіл єм гоном, лем зарысувал єм наразі роки Олены Дуць-Файфер. Дітхнул єм лем едукації, якої дотеперішнім завершыном была докторска дисертация. Зрозуміле што роки тоты не были порожні однісні наукової діяльности.

Уж як 20-літня, молода студентка, брала Олена учасť в Симпозіум Наукових Кіл Русичистів в Янковіцах к/Познаня, де прочытала реферат о... синтактичних особливостях лемківской бесіды (1980). Потім были одчыты, рефераты на симпозиах, конференциях – в Кракові, Любліні, Ліґниці, Саноку, Варшаві. Заграничны выступліня розпочала Олена Дуць-Файфер барз міцным акцентом. Стало ся то на IV Сьвітовым Конґресі Совітских і Східноевропейских Студий в Гароґейт (Harrogate) в Англії (1990). Тото выступліня, з темом *Лемкы в Польщы*, повтореном о рік на медже-

народній конференції, котра проходила в штырьох державах (Польша – Краків, Словакия – Пряшів, Украина – Ужгород і Югославія – Новий Сад) одбило ся шыроким одголосом в пресі, цілістю опубліковано тот текст в альманаху „Magury '91”, осібном, двомовном книжечком (версия польска і лемківска) выдадо го Товаришыня Лемків (1992 рік). Хоц Авторка науково і обьективні, приводячы пункты виджыня наших справ через ріжны орієнтації, школы, старала ся представити Лемків сьвіту, уж такє невинне стверджыня, што – *лемківска свідоміст в однесіню до них не все покрыват ся з тым, што твердит офіційні наука*, - выкликувало пристрасти. Але то не было до кінце так. Пристрасти выкликувал уж сам факт, што лемківскій свобідний голос прозвучал на найвыжшых науковых установах, прозвучал без „битя шапком”, без респекту на приняты „нормы”, „каноны”.

Олена вырастала на передову лемківску наукову силу, бесідуючу „по лемківскы” (Лемків бесідуючых не своїм голосом є вельо). В 1992 році выступила на I Сьвітовым Конґресі Русиньского Языка в Бардиівских Купелях (Словакия) з рефератом *Актуальна языкова ситуація Лемків*, а з другой страны – в Нью Йорку,

Олекса Мишанич, Павел Маґочі, Олена Дуць-Файфер, Микола Мушинка, Любомир Медеші на світовому славистичному конгресі в Гаррогейт (Англія), 1990 р.

на тамтишнім oddілі... Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка (1994). З міцном темом: *Лемкы в Польщы – процес розвитку етнічної свідомости, актуальна ситуація і перспективи перетирваня*. На міжнародному, анґлицькомовному V Світовому Конгресі Центральних і Східноєвропейських Студій в Варшаві (1995) була організаторкою панелю *Literature and Ethnic Group Formation* і, очевидно, сама виступила з рефератом. В 1996 році репрезентувала нас на II Конгресі Європейської Федерації Народних Меншин „Maisons de Pays” в Пряшові, в 1997 – на Міжнародній Науковій Сесії: „Słowianie Wschodni. Duchowość – kultura – język” (Краків); в 1999 – на Науковій конференції „Słowianie Wschodni: Sacrum-literatura. Język...” (Lublin – KUL), на II Міжнародному Семінарі Русинського Языка в Пряшові. То вибраны лем виступліня.

Більшості виступлінь Олено Дуць-Файфер була публікувана – в таких престижових наукових виданнях, як: „Slavia Orientalis”, „Roczniki Humanistyczne”, „Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU”, „Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, „Ruch Literacki”, „Carpatho-Slavic Studies” (New Haven), „Journal of Ukrainian Studies” (Toronto); в книжкових виданнях, як: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat, cz.II* (Sanok, 1994), *The Persistence of Regional Cultu-*

ry” (Краків); в 1999 – на Науковій конференції „Słowianie Wschodni: Sacrum-literatura. Język...” (Lublin – KUL), на II Міжнародному Семінарі Русинського Языка в Пряшові. То вибраны лем виступліня.

Олена Дуць-Файфер з русиньськыма
писменниками Іваном Петровцієм
і Володимиром Фединишынцом

res (New York, 1993); *Słowianie Wschodni. Duchowość-Kultura-Język* (Краків 1998). В трьох антологіях поміщено поезію Олени Дуць.

Хотячы же завершыти тему публікації, не даст ся оминути ряду дописів і популярно-наукових шкіців в таких річниках, альманахах, часописах, як: „Płaj”, „Народни Календар” (Новий Сад), „Carpatho-Rusyn American” (Madison, Ohio), „Зустрічі”, „Русин”, „Загорода”. „Голос Ватры”, „Бесіда”, „Лемківскій Календар”...

А уж сме дома! І зато треба навернути іщы раз жытя

Олены Дуць-Файфер. Може не од дітины, може іщы не од того дівчатиска, котре сідало в Сопоті до автобуса „Лемковины”. Але неодога по тым.

На початку речених 80-ых років Олена писала уж вершы (може писала і скорше, „до заголовка”, але не зознала ся нам в тым), але в молодости горячій своїй бояла ся чомси дітхнути ліры лемківськым словом. Але тот час мусіл колиси прийти:

*На долони три свічки
лял ся вечер
в поломін чорнявом
ворожыла-м
на пут каменистий
катуляло ся
кожде
лемківське слово
пішла-м*

(Олена Дуць, *Ворожба*)

Пішла „на добре”. Як споминат сама, коли приїжджала до Крениці — *Іхала єм на хвилю, жебы дашто сконсультувати (ставляла єм товды першы крокы в лемківських досліджынях і писаню), а оставала єм на пару дни. Тівко все было роботы в тій кужни лемківських діянь...*

Гей, памятам. Приїжджало до той кужні вельо молодых, люди, горячих, зафасцинуваных Лемковином, але невелім

старчыло силы, старчыло вы-
тырвалости жебы:

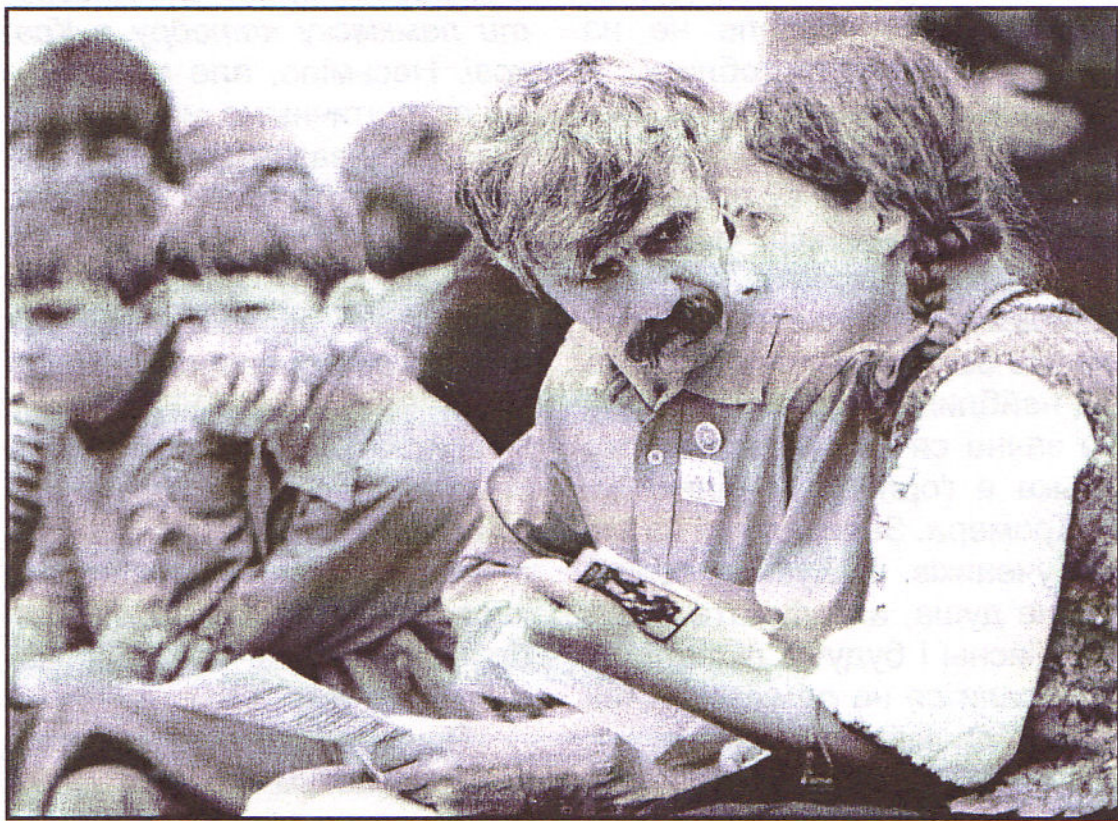
*...крик бань раненых
(нести)
на кресті Візантії
розпятих*

(Олена Дуць, *Сами*)

Олена остала. Не на пару
дни. На все, хоц не все могла
приіхати. Але старчыло черк-
нути слово: „Олен, треба бы
написати о Павловичу” – а уж
о час *Маковицкій Соловій* сьпі-
вал в „Голосі Ватры” новым
голосом; „Треба бы написати о
Вислоцкым”, а неодога Гу-
нянкова гуня пахла новым, су-
часным смаком. З роками, а
особливі з покликаньом Слова-

ришыня Лемків, з розпочатьом
выдаваня „Бесіды”, а пак „Лем-
ківскых Календарів” треба бы-
ло шторааз більше писаного
слова, фахового лемківского
слова. Олена, хоц вышла за-
муж, хоц родили ся діточкы,
хоц кінчыла свої факультеты,
хоц заєдно писала „якысу” до-
повід на якысий конгрес, кон-
ференцію, симпозиум, ниґда
не одмовила помочы. Пізрийте
раз іщы до давнійшых Лемків-
скых Календарів, пізрийте до
тогорічного.

Ци лем писала і пише? А
памятате Лемківскы Ватры, од
ганчівской починачы? Памя-
тате, як на бортнянську уж –

Олена Дуць з автором того допису на III Лемківській Ватрі, Бортне '86.

до помочы привела зо собом з Кракова групу молодежи? А ци одбыла ся без Олены дакотра Лемківска Творча Осін, ци взагалі вельо інчых імпрез в Рускій Бурсі прошло без Олены Дуць-Файфер? З дітином на руках, ци – кед уж „підлізло” єдно, друге – за руком, але понагляла заєдно. Зрештом „хворота” Руской Бурсы нияк, і в нияким виді Олені не переходит... Бо о тым уж не знате – же выдоптує она всякы стежки, по послах, по старостах, жебы привернути нашу Alma Mater нам на власніст (выдоптуют і інчы, але о інчых наразі не пишеме). То робота невдячна і невидочна, „дипльоматычна”, але не на трибунах, не під фотоблиск.

Таких робіт є більше, хочбы справа лемківского шкільництва. Не годен ту представляти вшиткых кер, закрутів, якы треба поконати, але бодай дашто треба заакцентувати. Не без Олены ся стане, же од найближшого шкільного рока зачне ся наука лемківского языка в Ґорлицкым Ліцею ім. М.Кромера. Записало ся на ню 40 учеників. Радує ся серце, росне душа, але думате сой – же дійсны і будучы ліцеалісты записали ся на лемківській „так о”, без дачыйого „ходжыня”?

Веде Др Олена Дуць-Файфер час од часу лемкознавчы выклады при родимым Ягай-

лоньскым Університеті. Родимым, бо ту выдоптала три магістерия і докторат. Але о сталу посаду ту трудно, бо... На тему „бо” мож бы написати книгу. Было бы МОКРО, не лем од слез. Але тото мож одложыти до часу, коли поведе ся (кед ся поведе, за Олениным очывидні „ходжыньом”) покликати Катедру Лемкознавства... Дахто рече – а де мате кадры? Не трапте ся!.. Не розвивал бым темы, кед бым недавно не отримал листу од молодого докторанта, якій (пред порушыньом той темы в „Бесіді”) чул што: *Наша славна Лемкыня Олена Дуць-Файфер старат ся отворити лемківску катедру в Кракові*. Несьміло, але з великыма патріотичныма мріями просит, жебы зазнаємити го з Паньом Оленом. Пише чудово по лемківскы, молодым, міцным серцьом кохат Лемковину і... внимат ся своей сьмілости што до евентуальной аспірантуры на лемківській катедрі. Просит о (...) *бо бы ся потім ганьбил на очы вказати нашій лемківській вченій*. Сьвідчыт то о великій пошані молодого человека, молодых люди для Др Олены Дуць-Файфер. Наголоснюю тото, бо:

Признам ся малым словом, з малым стыдом – же може хвильку вагал єм ся, коли проєктувал єм од сторони

...Мама – Олена на сцені, а няньо – Марко зо синами Яковом і Тимком слухають.
IV Лемківська Творча Осін, Ґорлиці – Руска Бурса, 1996 рік.

змісту тогорічний календар, – ци 40-літній ювілей то выстарчаюча перепустка до святкування го в нашым альманаху. Адже так молодого „живого” ювілею іщы в ним не было (і може дакус зато, же свого часу, коли Олена написала о мой „п’ятдесятці”, жычливий з’їдливец в своїй завистливости доносил (дослівні) „o wzajemnej adoracji”. Днес і того завагання, того малого стыду ся стыдам. Треба было! То не рокы визначають ціну, а сама ціна. То не лем я, ци мы ю достерігаме. І жебы промавляла

она більше переконуючо о тій „україножерці”, зацитую акуратні слова українського критика літературы:

Дуць (...) переставляє лемківську говірку з локальних рейок на універсальні, або, висловившись образно, переінструментовує цю говірку з лемківської ліри на електронну гітару модерної поетики. І цим її роля особлива.

(Богдан Бойчук, *Поза традиції*, [...] Оттава, 1993, стор. 446)

Не лем тым особлива роля Др Олены Дуць-Файфер, як старал єм ся довести в нынішнім дописі. А не скінчу го, нич

не повім пару речынь о родин-
ным жыттю Олены, діточкых, о
котрых ём уж надтыркнул.

Марко – муж, не ё Лемком,
але в бесіді не хоц-хто познат
же так ё. Інтелігентний, чем-
ний, жыво інітересуючий ся на-
шыма справамі, маё тоту ве-
лику і благородну сьвідоміст –
што жены, Олены, не вільно
взяты од нашой, надійно тлію-
чай ся ішы, культуры. Пару-
надцетый уж рік жыют враз в
академіку, в невеличкым дво-
покойовым мешканю (хоц по-
будувалі ся уж „на сурово” на
Лемковіні, в Устю). Діточкы,
Яков і Тимко бесідують красні
по лемківскы. Не лем в мешка-
ню. Недавно был ём в них.
Вышол ём на голь, на папіро-
са, а Тимко – за мною. Жебы
сте знали, як він, предшкіль-
ний ішы блазен, зо мною рай-
цувал! А голосистый такі!

...Памятам, буде уж пару
років, был ём тыж в Олены і
Марка. Мама клала діточкы до
спаня:

— А тэраз молитва. „Отче
наш, іже ёси...

— ...іже ёси...

— Богородице Діво, раду-
й ся... — ...раду-й ся...”

Радуй ся і Ты, Лемковино –
же маш ішы такы мамы. Там
деси, в академіку, де на позір
бы-с іх не глядала. Ці там, де
завистливіст людска (ці люд-
ска?) каже лем видіты „адора-
цыю” і „каріеру”.

Вірю, барже як Словацкій,
же молитва дітины до неба до-
летит. Вірю в Оленіну „біліст
снігу, міряну тишыном”, вірю і
прагну:

...жебы з оддыхом

землі

зышла

ярнім жытом

зеленічкым

спокойом плынуучым

(Олена Дуць, [Вірую Господи])

Тішу ся – же мам нагоду
складаты жычыня Олені Дуць-
Файфер. Тішу ся – же на так
молодий ювілей, за яким
ТІЛКО ішы років впереді. Вірю,
же в тым ТІЛКО барз дуже ся
стане. І, же кед і не вшытко
выміряне ся сполнит, ТІЛКО
провести буде мусіло з Оле-
ном нелегкій бій. Дай Боже
миру на тот час. Миру в роди-
ні, в суспільстві, в народі на-
шым. Дай Боже улюбленого,
блаженного труда! Дай Боже
щестя!

Дітям малым і велькым

РУСИНЬСКИ БАЙКИ ✧ РУСИНЬСКИ БАЙКИ

Кресанчык

Жыло двое старшых люди, а не мали діти. Барз ся молили, жебы дал ім Бог діточкы, жебы могли зайти до фамелиі. Та проходили роки, а їх надії ся не зыщали. Аж єдной неспаной ночы рече жена мужови:

— Не маш тераз велькой робыты, іщы не яруєш, вытесал бы-с мі з дровна дакого Кресанчыка.

— Та видиш, жено, ніт під руком суцого, мягкого дровна, та і нарядя порядного не мам — одрюк ґазда; але такой подумал: „Та уж даяк треба буде тото зробити. Рано стану, піду до ліса, найду вербу, або вільху і спрібую да што вытесати.”

Стал рано, покормил статок, якій мал, коника — бо і коника мал; землі недуже мал, такій был — ани цілком худобний, ани ґу богачім. Поопоряджал в стайни, ступил дохыж, штоси прекусил, та зас ся до двора зберат.

— Та што будеш днес робил? — зьвідує ґаздыня.

— А, та треба буде рыхтувати ся ґу ярі, здаło бы ся колічка посправляти, зубці в боронах поглотити, та і плуг уж тупавий — гварит ґазда. — ...Піду до возовні.

Взял пилку, сокыру, долотце, обіручний ніж і вышол до ліса. Нашол гладку вільху, зрізал і выбрал сой кавалец, такій як на кобичку. Зачал тесати, стругати, добати. Зробил голову, выдобал ямкы — очы, лишыл сучок — ніс. Пак руки, ногы вытесал. Взял нарядя під єдно плечо, Кресанчыка під друге і пішол домів. Гвошол дохыж, тай гварит:

— Но, на! Хтіла єс Кресанчыка, ту маш Кресанчыка.

Сподабал ся ґаздыни Кресанчык. Ходит по хыжы і позерат на него. Варит істи — позерат. І хоц піде ґазда з хыжы, хоц сама остане — уж ся їй не цне.

Пришол ярній час, пришло тепло. Выпхал ґазда віз з возовні, кладе плуг, колічка, борони, мішок зо зерном. Вышол на свій загінчык, тай оре. А ґаздыня при обыстю, дудре, думат: „Треба бы ґаздови полуденок, варити, рыхтувати... Зварити, то зварити, але і занести самій треба. Хоц мам Кресанчыка, хоц він мі такій милий, але – деревяний, невладний, німий...”

— Ей, Боже, Боже, жебы-с мі был дал хоц лем такого як тот Кресанчык, але живого... жебы-с мі был дал, Боже, дітинча...

— Мамо, вы лем рыхтуйте полуденок, а я уж го понесу няньови — прогварит хтоси.

ґаздыня ся озерат. Стоїт Кресанчык, стоїт дровно, а хтоси бесідує. Взяла ношайку — іщы товды динерок не было, бо то барз давно тому было — наклала капусты, перогів, та уж бы лем нести требало.

І ту Кресанчык зас прогварит:

— Мамо, облечте мя! Облечте, най вызерам так як інчы діти. Понесу полуденок няньови.

Зачудувала ся ґаздыня, дакус втішыла, але і дакус острашыла.

— Та якже понесеш? Та ани не знаш де няньо орати пішол.

— Чом бы-м не знал, чом? Та я виджу няня, одтале, з пеца їх виджу, же де орют. Лем мя облечте, мамо, понесу полуденок няньови, понесу!

Зышол Кресанчык з пеца на землю. ґаздыня, недовірющы, зобрала го, дала до рук ношайки. І іде Кресанчык, цабат так, бо недост же малого го няньо вытесал, та іщы ножкы за короткы му зробил. Іде Кресанчык помалы, хоц понаглят. А ґаздыня, зачудувана, позерат за ним, веде го очами. Кєд ся ій стратил за горбком, пішла за ним. „Ци він доправды піде там, де отец оре?” — думат сой. А Кресанчык іде, ступат, просто ґу вітцьови. Уж недалеко, лем яругу перейти. І заправды, гвошол Кресанчык до яругы, але выйти з ней нияк не годен. Спрібувал раз, другій раз іщы, тай кричыт:

— Няню, няньцю, зоприйте коня, а подте мя вытягнути, бо-м не годен выйти.

Чує ґазда, спер конича... Деси хтоси галякат, а го не видно. Прийде над яругу – а то Кресанчык.

— Няню, вынюс єм вам істи, бо знам же сте голодны. Пополуднуйте, оддыхнийте сой. Накормиме і коня, а я пак буду орал.

— Так як ты будеш орал — гварит ґазда — кєд чепігы векшы як ты.

— Не старайте ся, буду орал, знам кінми робити.

Дали коньови віса, сіли, няньо пополуднувал. Товды Кресанчык гварит:

— Коня напоіти бы треба. — І такой знимат вагу, кричит „Вйо!” і поганят коня ґу воді. Ани ся ґазда добрі не отряс, а Кресанчык уж вертат, ставлят коня до борозды.

Хватил ґазда за чепігы, а Кресанчык:

— Ніт, вы сой спочынте. Я буду орал.

І пішол за чепігами. Оре, оре, уж загін доорює, а ту пан на кочу іде дорогов. Недалеко было од битой дороги ґу загінцьови. Пан і кочиш позерают: кін ходит, плуг видно, а человека там неє. Тай пан гварит:

— Оле, выжен там далі, піду попозерати, што то гын за чудо.

Вышол, стал на грунку, позерат – віз там є, хлоп лежыт коло воза, а кін сам оре. Пришол пан ґу хлопови тай му гварит:

— Што то за диво? Ты ту лежыш, а кін сам оре!

А ґазда му повідат:

— Неправда. Там є сын, Кресанчык.

— Та де, кєд там за плугом никого не видно.

— Діждий, пане, дійде ґу прокінчату, наверне, прийде ту, будеш виділ.

— Заправды! — І аж ойкнул пан, кєд задыхане конича зрівнало ся з нима, а за чепігами взріл Кресанчыка.

— Но позерай — гварит гордо ґазда — ест там хлоп, ци ніт?!

— Знаш ты што, хлопе? — повідат товды пан — Про-

дай мі того Кресанчыка.

— О, ніт! Хоц, як виджу, богатий ты пан, в кочу ся возиш, але тілко пінязи не маш, жебы-с ся выплатил. Лем його єдного, по долгих роках чеканя, мам.

— Та і я рокы-прероки діждати ся сына не годен. Та знаш сам — яка то журба.

І шурил руку до кышені, вытагнул полну жменю златых дукатів і гварит дале:

— Позерай, вшыткы пінязі ти дам, лем мі го продай.

— Ні, пане, ніт! Мене бы жена з обыстя выгнала, кєд бы-м г' вечер пришол домів без Кресанчыка.

Тай пішол пан без ничого ґу кочови, озераючи ся за-єдно. Товды Кресанчык гварит:

— Няню, не будте глупы. Продайте мя, будете богаты, поставите ся на доброго ґазду... А пан мя і так нигда домів не доведе. Будете видіти, як я од нього красно втечу. Ани не буде знал коли...

Мал ґазда дост стару уж хыжу, поля — як знаме — не-вельо. „Поставлю сой нову хыжу — думат, роздумує, — землі докуплю, коня другого. І фундуш выкуплю, і гроши мі може іщы остане...”

— Гей, пане — скричал, ґазда, — но та кілко даш за Кресанчыка?

— Вшыткы дукаты ти дам, до єдного, кілко при собі мам — повідат пан, вертаючи ґу ґаздови. — А по мі не барз буде видно, бо мам іщы дома дост.

— Та давай пінязі. Бер собі Кресанчыка.

Вытряс пан вшыткы дукаты, высыпал хлопови до шап-кы. Взял Кресанчыка, посадил при собі.

— Жен прудко — гварит до кочиша, — буде ся моя пані радувала.

Ідут, ідут, а требало ім іти през тот валал, одкаль Кресанчык был. І позерат Кресанчык на пана, як тот подримкує, бо коч ся колыше. А коч был такій, што ся таков стріхов закрывал. А тота стріха была спущена. Заснул пан, а Кресанчык помалы, помалы, потихы, потихы тай спустил єдно ніжча, другє ніжча тай шуп долов на дорогу. Спочыл

до шанцу, а як уж коні пішли долов дорогов, як уж виділ, же пан барз далеко, та давай – домів.

— Уж єс ту? — гварит втішено мама.

— А, уж ся мі надоіло ходити. Якоси єм ослаб, та лишыл єм вітця, жебы докінчыл ораня ай жебы заборонил, і пішол єм домів.

— Но та добрі єс зробил.

Тішыла ся, натішыти не могла, мама. А отец, як уж Кресанчыка пан взял, барз ся застарал. Што повіст жена! Повіст: „Першыраз єм го виправила, і єс го продал!” Буде ся зо мнов вадила. Недобрі ґаздови было. Іде г’ вечер домів, смутний-пресмутний. Пінязі сут, але дітины ніт. Іде домів, приходить до валалу, уж недалеко хыжы, а ту на пути хлопя, такє як Кресанчык...

— Няню, няньцю, возте мя на віз!

Обвеселіл ґазда. Цілий вечер, наперемін з Кресанчыком, оповідали, повторяли – яке ся ім чудо в поли причудило.

— Но але... — навернула якоси бесіду мама. — Обдурили сте людину.

— Не старайте ся нич. Остатню кошелю мы му не взяли. Правда няню? Адже сам пан гварил, же по ним ани видно не буде, бо має дома пінязи дост. Зато-м няньови сам казал: „Продайте мя!”

— А пан, кед бы почливий был — додал ґазда, — та бы одо мя дітинча не торгувал, лем зато – же єм бідний, же єм хлоп.

І так ся ґазда споміг Кресанчыком. Кресанчыком, што то го з вільхового дровна вытесал, і ани ся не споділ – же враз зо живым, а і златым серцьом... Жыли долго і щесливо. А може і до днес жыют, кед не повмерали.

запис – **Др Михал Гыряк**
літературна обробка – **Петро Мурянка**

В II річнику нашого календаря, на 1994 рік, зачали мы тоту смутну публикацію. В наступных роках з ріжних взглядів не повело ся продолжувати ю. Вертаме до темы в тогорічным альманаху і вірime што рубрика тота буде уж сталом. Очевидні, нихто не жде на дачию смерт, але знаме вшиткы о єй природным праві. Кед уж придеме на тот сьвіт, мусиме і одыйти. Одходиме же, зробившы в жытю меньше ци більше, адекватні до того лишаючы по собі памят потомных. Та памят ся тыж старіє і тратит. Лем записана – остає.

Поможме їй остати! Раз іщы звертаме ся до Чытачів Лемківско-го Календаря о поміч в редагуваню той рубрики. Каждє лемківске ци йому близке жытя вартат записати. Бодай лем малым словом, бодай лем меном і назвиском, датом і місцьом народжыня і смерти, місцьом походжыня роду. То наша істория.

30 марця вмерла **МЕДЛЕН ГЕРЕНЧАК**, професіональна сьпівачка і педагог, народна діячка лемківской еміґрації в Америці.

Вродила ся 1926 рока в Нью Йорку в родині лемківского еміґранта. Мати походила зо Львова. Закінчыла Нью-Йоркскій Університет, отримуючы ступін бакалавра з музычної осьвіты. Пак продолжувала студії в Колюмбійскым Університеті, Джуліанскій Музычній Школі, Школі Катрін Льюнг в Метрополітенській Опері і Коледжу Вестмінстерского Хору.

Выступувати зачала під псевдонімом Медлен Чемберс. По здобытю першых нагород (1951, 1952), отримала стипендію на річну науку в Італії. В 1953 році выграла нагороду Маріан Андерсон в Нью Йорку, нагороди в медженародных конкурсах сьпіваків, в Вєрвірс (Бельґія), Міляно (Італія). В мілянськым Teatro Nuovo задебьютувала тыж в опері (як Мусетта в La Boheme). В 1954 році выступувала як Мікаеля в „Кармен” Бізета (Нью-Йорк). В 1956 році задебьютувала в Метрополітен Опері „Чародійском флейтом” Моцарта і оставала в тій реномуваній опері до 1960 рока, выконуючы дуже ріль і збераючы барз добры рецензіі.

По выході за муж (за Александра Геренчака, теперішнього редактора „Карпатской Руси”) зрезигнувала зо сьпівачой карієры, посвячаючы ся з початку лем выххованю діті (дівка Валерия і сын Грегор), а пак і педагогічній працы. 23 роки выкладала на Выділі Музыки Пристоньского Університету і Університету Стейту Нью-Йорк. Ёй учениками были м.ін. Паркер Стівенсон і Жан Філіпс. Вчыла сьпіву і приватні. Попри заводовых занятях не забывала о середовиску, з якого вышла. Сьпівала в церковным хорі, діяла в Лемко-Союзі. (Шырше чытай – *Карпатска Русь* з 23.04.1999)

24 мая вмерла **ТАТЬЯНА САНДОВИЧ** (з дому Ґальле), імость митрофорного протоєрея Максима Сандовича, сына Священномученика Максима.

Вродила ся 5 січня 1915 рока в Варшаві. Дім в Варшаві, в котрым вродила ся і виховала, полний был любви до православія і російских традиций, понеже мати ей, Анна, была дівком російского офіцера, котрий за царским розказом прибыл до Польщы. Скінчыла варшавску ґімназію з російским викладовым языком і з оляду на предиспозиції учителькы остала вы-

ховательком православных діти в парафії Св. Марії Мадалины в Варшаві. Літом 1937 рока, будучы з групом діти в Монастырі Св. Онуфрия в Яблочині, познала Максима Сандовича, молодого товды клірика – Лемка, котрий прибыл ту зо своїм владыком з далекой Югославії (Максим Сандович, народжений в Талерофі, жыл з матірю, Пелагійом, в Підкарпатській Руси, яка была в юрисдикції Сербского Патріархату; одтале пішол до духовной семінарії в Беораді). Уж в жолтни того же 1937 рока Татьяна і Максим повінчали ся в церкви Св. Марії Мадалины в Варшаві. О два тыжні Максим приял з рук Митрополиты Діонісія таїнство священства і попросил, жебы післано го на Лемковину, жебы крачати шлідами Мученика Максима, свого вітця. Так ся і стало.

Імость Татьяна, привыкнена до выгід столиці, вірні товаришыла мужови. Найперше были в Баници (коло Ізб), потім в Устю Рускым. Ту по приході Німців наступили для ней тяжкы часы. Ігомостя Максима за одмову підписаня української „льоаяльки“ арештувано і осаджено в ясельській вязниці. Остала дома з малым Михасьом, котрий вродил ся ім такой пред розпочатьом війны. Писала до Митрополиты Діонісія, жебы заступил ся за о.Максимум, причинил до його звільніня. Повело ся тото, по семох місяцях катуваня і знуцаня ся над вязненым. Але і так, выснажений, хворий, мусіл з розказу Німци лишыти Лемковину. Татьяна мужньо товаришыла о.Максимуми в його священничий дорозі. Од 1943 рока в Седльцах, пак был Дрогичын (1945-47), Білосток, Пухлы, Орля і зас Білосток, де осіли в 1964 році і де о.Максим служыл в церкви Св. Миколая аж до кінця своїх дни. Татьяна – матушка, бо так ю вшыткы звали – была ціле жытя неструдженом виховательком і учительком. В Білостоку вела клуб для православной молодежи, вчыла тіж російского языка в педагогічным лицеем.

Бл. п. Татьяна мала ся за Лемкыню. Была горда, же є женом сына Священномученика Максима. Кед збудувано в Ґорлицях церков, переказала ту церковну утвар од імене мужа, котрий не діждал великого свята канонізації. На місяц перед смертю, съвідома свого стану здоровля, повіла: „Жаль, што уж николи не буду виділа коханої Лемковины“. Думаєме, же Ёй дух ту вернул і вшытко єдно – єст з нами на Лемковині.

7 липця вмер **ЯРОСЛАВ МЕРЕНА**, народний поета і діяч, заводово – учитель (в тым і академічкй), автор ряду фаховых пупликаций з педаґогікы.

Вродил ся 12 лютого 1928 рока во Фльоринці, в родині Штефана і Марты Меренів. Няньо Ярослава, числячий ся в свой громаді (был комендантом стражацкой дружыны, жакувал в церквы) постановил выслати го – по закінчыню сельской школы – вчыти ся дальше. В воєнний час не было то прости. Єдином реалъном можливістю была покликана недавно при німецкй апробаті Українська Учительська Семінарія в Креници. Там і пішол Ярослав. Выселений 1947 рока на Зеленогірщыну, оберат подібний профіль і в уж в 1950 році скінчыт Педаґогічый Ліцей і такой одраз остає не лем учителъом, але і керівником велькой сельской школы. В 1953 році кінчыт студию для учителей середніх шкіль і такой в тым самым році отримує диплом Академіи Выхованя Фізычного в Варшаві. Отримує працу в кураторіи осьвіты а пізнійше в Воєвідскым Заряді Звязку Польского Учительства (ZNP). По перемінах 1956 рока барз активні діє в неформальній лемківскй орґанізації. Не выходит му то на добре, остає здеґрадуваний, зас занимат скромну посаду „простого” учителя. Не піддає ся єднак. В 1962 році кінчыт Выжшу Педаґогічну Школу в Ґданьску і отримує другій уж диплом, на тот раз – магістра ґеоґрафії. Помалы зачынат ся зас двигати в професійній карієрі, жебы в 1972 році авансувати на директора великого комплексу заводовых шкіль Фабрики „ЗАСТАЛЬ” в Зеленій Горі. Выкладат тіж в зеленогірскй Выжшій Інжинєрскй Школі. В 1990 році переходит на емеритуру.

Ціле своє жытя оставал Ярослав Мерена горячым лемківскым патріотом. В 1951 році женит ся з фльоринчанком, Юстином з Дубців. Як спомнено, міцно діял в другій половині 50. років. Його мешканя было місцьом стріч не лем зеленогірских Лемків, приїжджали до него нашы ведучы діяче зо шырокого Заходу. Шувні писал. Дакус з того поміщал на „Лемківскй Сторінці” „Нашого Слова”. В 1993 Товаришыня выдало (скромну што правда) збірку вершы Ярослава Мерены „Мої вершы”. Был спілавтором (з Ярославом Зволіньскым) выданой в 1999 році обшырной моноґрафії о Фльоринці. Спілпрацувал з Редакцийом „Бесіда”. Пару раз присылал свої вершы. Редактор нагварял го жебы творил тіж прозом, жебы в тій формі написал свої спомины. Обіцял, по деяких ваганях, написати о роках науки в Українскй Учительскй Семінарії в Креници. Не встиг. Шкода. Бо чомси нихто не хце того зробити. Хоц вельох Його шкільных товаришів жыє і тримат ся при добрым здоровлю.

Шкода і зато, же проза, спомины Ярослава Мерены могли быти ціннійшы, як народна поезия, котру творил. Є такє повіджыня што „поетом

ся є, або ся быват". Хоц – з другой страны – Мереновы вершы, тоты красшы, і тоты дакус слабшы аж бырміют великым залюблінюм в землі вітців. Залюблінюм до „великих” поетичных об'єктів і до „малых”:

*Люблю Лемковину,
Їй поле і ліс,
Їй плуг і віз,
Їй поляну і потічок
І коляску і драбничок.
(...)
Їй небеса і їй хмари,
І вшиткы їй дары.*

І з том любовію остане Ярослав Мерена в нашій памяті. Бо велика любов не вмерат враз з человеком, записана же любов – не вврат николи. (Біографію списано на основі тексту Ярослава Зволіньського)

29 серпня вмерла **ІРЕНА КОРОБЧАК**, з дому Горбач, лікар і академічкй учитель, адюнкт Кафедры і Клінікы Пропедевтики Педіатрії Лікарского Выділу Медичной Академіі во Вроцлаві.

Вродила ся 31 грудня 1952 рока в Славні (вой. Кошалін) в родині переселенців зо східніх „кресів”. Родиче (мати з Маковських) мали ся за Поляків, хоц коріня, особливі по стороні вітця выводило ся правдоподібні з білоруского ґрунту. Основну школу скінчыла в Славні. В роках 1966-71 вчыла ся в Медичным Ліцею в Кошаліні, де отримала сьвідоцтво дозрілости і право виконування професії медсестры. По тій ленії кінчыт тіж в 1973 році дволітнє Учительське Студіум Середніх Медичных Шкіл во Вроцлаві, в тракті якого познає студента Вроцлавской Політехнікы, Петра Коробчака, будучого мужа – Лемка о родовых коренях в Баници к/Ізб. Та нич выйде замуж, в непокорі молодости, в реченом уж 1973 році зачне студію в далеком Щеціні – в Поморській Медичній Академіі, хоц во Вроцлаві – як выдатній абсолювентці Учительского Студіум СМШ – пропонувано їй там же посаду учителькы (не было то без значыня, беручы до увагы факт што з дому не мала достаточной помочы). Єднако Вроцлав был їй хыбаль писаний, як і муж – Петро Коробчак. Побрали ся початком 1975 рока і Ірина перенесла ся на третім році студій до Вроцлавской Медичной Академіі. Неодолга вродил ся сын, Павел. Нелегкы обовязкы молодой матері, в кісным вынаятим покоічку, а пак в скромным – адаптуваным через мужа з пода – мешканю, не заламали завзятой студенткы. 29 червця 1979 рока кінчыт академію і отримує дипльом лікаря медицины, хоц в меджечасі, 10 грудня 1978 рока родит дівку, Аґнєшку. Два наступны роки, по закінчыню студій, проходят Ірині на стажу в Ме-

дичний Академії, в тракті котрых отрумує она, хоц в неполным вымірі, затрудніня. Та уж з розпочатьом 1981 академіцкого рока стає ся в полным вымірі лікарьом в выкладовцьом в Інституті Пропевдевтики Педіатрії тойже АМ. В 1983 році отримує першу ступен спеціалізації в обсягу педіатрії, о два роки отверат прыватну практыку, а о два наступны, в 1987-ым має за собом другу ступен спеціалізації. Перед ньом докторат. Боронит го 20 мая 1988 рока (промотор. проф. др габ. Данута Драк, тема працы: „Wpływ przewlekłej infekcji dróg moczowych na wybrane wskaźniki rozwojowe u dzieci.”) Того же рока (28 липця) авансує на становиско адюнкта Кафедры і Клінікы Пропедевтики Педіатрії Лікарского Выділу АМ.

Числячы од першой клясы Медичного Ліцею, зышло понад 20 років науки, студий, підношыня кваліфікаций, понад дві десятки років выснажливого труду. Час было дакус оддыхнути. 2 жолтня 1989 рока бере Ірина Коробчак річний оздоровительний урляп. Ци годна была товды подумати же по десятиох роках піде одпочывати на вікы?

Нич на то не вказувало. Хоц дале в труді, але і полна радости ішла до сьвіта. Мож повісти – променіючы прикликувала до себе сьвіт. Переводшыткым по професіі. Лічыла люди, знаньом медицины і харизмом, особовістю, чловечым усьміхом. І заєдно дужыла до досконалости. В 1990 році закінчыла курс акупунктуры в проф. Збігнєва Гарнушевского. Дужыла до досконалости во вшыткых аспектах, котры... спроваджали ся до єдного – доброти. Ірина лічыла аж і товды коли не лічыла. Бо людина, тота попри тобі, попри мі, николи не в полни здорова. Бо не в полни задоволена з жытя, бо... А Пані Доктор Ірина і такы „хвороты” лічыла.

Блаженной памяти Ірина не была з лемківского роду, але вписала ся в него барз міцно. Ци было ій то передвіщене? Адже іщы не знаючы будучого мужа любила ввойти до церкви, послухати церковного сьпіву. А може кликал ю якасий внутрішній зов. А може было то, при вродженій благородности, дужыня до красы, а де як де – а в церкви красу найти мож. Мож найти інчий, нештоденний сьвіт, мож найти блаженну „хвороту”. А ци лемківскій сьвіт не є таким? Тихым сьвітом, котрий свою траґедию в тужливій пісні несе?.. Та ци ввошла до него Ірина – жебы тужыти, ци лічыти го з тугы. Шануючы тугу, придавати єй носителям жытя. Жытя в сьвіті, тот, од котрого втечы ся не даст... Нештоденніст в штоденности, штоденніст в нештоденности... Так як товды, коли замітала портовы докы, жебы заробити на студіі.

Барз пережыла смерт матері, яка наступила 28 квітня. Неодолга захворіла сама, лікарскы баданя выявили страшенну хвороту – рака. Поставлена діагноза давала ій до девятьох місяци жытя. Муж і діти розпочали ропукливий бій о Єй жытя, до чого влучыла ся родина, знаємы, а тіж численны люде, позірні посторонні, але преці з великом жычливістю – на яку заслужыла сой своїм жытьом Ірина. Помогло то на лікуваня за границьом, в Льондоні. Помогло одложыти незахранний вырок о два роки. Не старчыло на більше.

Похорон блаженної пам'яті Ірини прикликав величезне число люди, різних народності, різних віросповідань. Горбок сурової землі над Їй копаном могиллом відкрила така маса квітів, якої пишущий тоті рядкы нигда іщы не виділ, хоц по професії на похоронах нерідко суджено му бувати.

Не діджала ся бл.п. Ірина внука Миколая, якій вродил ся 23 жолтня 1999 рока. Та – судячы по вихованю діти – внуку, потомны не забудут о Ній. І квітів на бабусіным гробі оживало буде заєдно.

18 жолтня вмер **ЯРОСЛАВ ФУДЖАК**, здібний музык, член Ансамблю „Лемковина“, музычний керівник Ансамблю „Ославяне“.

Вродил ся 1969 рока в родині народного діяча і кореспондента „Нашого Слова“ Івана Фуджака (родом з Мысцовы). Будучы в середній школі, і маючы основну музычну осьвіту, молодым, 16 літнім хлопцём записал ся до Ансамблю Пісні і Танця „Лемковина“. Не пощестило ся му єднак в „Лемковині“. Коли ансамбль виїжджал в 1987 році на турне до Америки, не змістил ся в окроєным через орґанізатора складі; не з огляду на талант і знаня, а з огляду на короткій стаж в ансамблю (шырше о причинах читай допис *Вроджений з гушлями* Андрия Копчы в тым календарі). Наступного, 1988 рока перешол до Ансамблю Пісні і Танця „Ославяне“, і з ним виїхал на турне за океан. Грал в ансамблю на акордеоні, а по повороті з Америки зачал вести під музычным оглядом реорґанізуючий ся ансамбль. На початку 90-ых років был тіж єдным з засновників Ансамблю Пісні і Танця „Кичера“.

Для підвыжшыня осьвіты і музычных знань вступил до Выжшой Педагогічної Школы в Ряшові, потім же Коледж Англицкого Языка в Ряшові і Ліценціят Англицкого Языка при Шлескым Університеті в Катовицях. В 1997-1999 роках был Він викладачом англицкого языка в ліцею в Ряшові і в Выжший Школі Інформатыкы і Заряджання в Замостю.

14-15 серпня wraz з Ансамблем „Ославяне“ взял участ в Фестивалю Кресовой Культуры в Мронґові. Потім несподівано захворіл і по нецілым місяци вмер в ряшівсьым шпыталю. Там і, на цмынтері Побітно, в недалекій, але чужій землі, судженим было Му быти похороненим. Та нашол і там, як і за жытя, посмертну пошану. Пришло Му оддати остатню послугу велике число люди, в тым представників Ансамблю „Ославяне“ і знаменитого студентского хору з Ряшова.

Каждая смерт болит, але смерт приходяча так завчасу болит особливі. Болит і тых, до котрых міг єс мати жаль. І кед чуєш, Ярославе, одтамале, де помістил Тя Добрий Бог - выслухай того малого голосу. І выбач. Слово о Тобі є за коротке. Глядал єм джерел о Твоім недолгым жытю, але може єм глядал за слабо. Тіж выбач.

26 жолтня вмер **ВАСИЛЬ ХОМЯК**, народний патріота, одданий, заслужений і доцінений церковний діяч.

Вродил ся 3 квітня 1920 рока в Яшковій, в селянській родині. Родиче мали пятох сынів. Василь был найстарший. По ним вродили ся іщы: Штефан, Ярослав, Андрий і Ваньо. Часом добрі быти найстаршым, але лем часом. Василь мусіл ходити до школы до Брунарі, бо в невеличкій Яшкові школу побудувано аж товды, коли йому на ню час вышол. Скорыстали з ней лем молодшы братя.

Війна застала Василя уж полнолітнім, але в полнолітньости треба быти і змысным, быстрым, жебы не дати ся заскочыти таким катаклізмам як війна. Минули го щесливі работы в Німеччыні. Молодо, бо на 21 років, 29 мая 1941 р. оженил ся в дост далеком од Яшковы Устю Рускым – з Меланієм Ковальчык (з роду Даньковскых). Хоц окупант не звертал увагы на такы „дрібничкы“, як маюча ся народити дітина, Васильови вело ся оминуты німецкы параграфы. „Вымиг’ал“ ся аж і втовды, коли забил якысу лісову зьвірину і приімали го Німці коли ю акуратні гу обыстю звлікал. Втюк і пред окопами. Правда, взяли за него до окопів його жену, але і тот факт обышол ся без великых консеквенций, в тым і моральных. Нич муж, Василь, встиг ся застановити над заміном, жені повело ся выпросити в Німців (хоц не дали ся скорше дітхнути січовикы) звільніня, з огляду на дрібны діти, і вернути босо домів. В час переселіня 1947 рока до Явожна взяли вітця. Парадокс: „людова“ власт, котра выімувала „бандерівців“, взяла Александра Хомяка, хоц „хлопці з ліса“ (з якысого одділу УПА, котрий загнал ся аж в тоты околиці) міцно го побили акуратні зато, же не дал на їх службу ани єдного з пятох сынів. Так приложила му „Людова“, што ледво живий вернул гу своїм, уж на выселіню.

Василь з родином замешкал в Рудній. Занял невелику ґаздівку, зато дораблял кінми, фурманил. І вельо, барз вельо сил оддавал Церкви. Трудно повісти – ци тота велика пасия, оддана Церкви, вродила ся іщы товды, за 7-8 літнього хлопця, коли горіла акуратні ідея повороту до православія, ци тіж хтіл одвдячыти ся доли, што оминяли го нещестя, котры десяткували інчых. Дост – же парудесят років жытя оддал Церкви. Там, в Рудній, помагал орґанізувати нашу парафію, был долголітнім церківником, враз з братом Андрийом, одбудував знищену війном дзвінницю евангелицкой святыні, презначеной свого часу на церков. А работа была тяжка, небезпечна, на великій выскости, до якої не было охочых і одважных. В їх домі заєдно затримували ся люде, што з дальшых сторін тягнули ся до святыні.

По повороті на Лемковину, до Устя в 1971 році (жена вернула скорше), тіж з велькым заанґажуваньом влучыл ся в церковну діяльність.

Церков доцінила його багаторічні труди на тій ниві і нагородила го Орденом Св. Марії Магдалини.

Василь і Меланія (вмерла в 1997 році) Хомяки виховали четверо діти – Мирославу, Анну, Меланію і Миколая. Миколай был членом Ансамблю „Лемковина“, Меланія ангажувала ся в охорону памяток нашої материяльной культуры, а Мирослава... Їй великий труд при організації лемківського шкільництва, при воздвиганю нашої бесіди на рівен кодифікованого языка знає не лем наш лемківський сьвіт... Частка родичів остає в дітьох, часом в непосреднім виді, часом перетрансформувана. Але з хосенным добром. Коли оно єст.

29 грудня вмер **ОСИФ МАМРОШ**, народний патріота, ґазда, якій подібно до історичного Джымалы завзято борол ся о свою вітцьовизну.

Вродил ся 7 жолтня 1911 рока в селі Ріпки, де проживал до часу депортації в червци 1947 рока акцией „Вісла“, з причыны якої нашол ся в Добегневі (Ґожівщина). В 1957 році повело ся му вернути до рідной, хоц знищеної хыжы в Ріпках, яка стояла іщы порожня (так як пару інчых в тым оддаленым од сьвіта селі). Замешкал на своїм іпотетичным маєтку. „Людова влада“ конче хотіла выселити го враз з родином на недавне місце выгнаня, але його фізычна і духова сила не піддали ся пресії місцевых урядників і міліції. Село Ріпки было в цілости в ужыткуваню Рільничого Технікуму. Коли не повело ся выгнати бл. п. Осифа Мамроша з його власной хыжы іщы раз, кривник господарства Рільничого Технікуму наказал вшыткы хыжы, што остояли ся іщы і надавали ся до земешканя, порозтігати тракторами, жебы уж никто не міг вернути ся зо Заходу на своє рідне, до Ріпок. По трьох роках звернено Оіфови Мамрошови поле, але без ліса. Тепер Ріпки розпродала Аґенция Скарбу Державы – на переторгах, варшавякам і інчым. Тепер неє уж в Ріпках рільничых ґаздівок, неє церкви і будинку школы. Церков в 70-ых роках переказано до саноцкого скансену, але правдоподібно до днес ей не поставлено.

Покійний Осиф ціле своє жытя не стыдал ся свого, любил вшытко наше. Барз переживал як його рідне село гыне. Хотіл за всяку ціну затримати хоц церков, в якій іщы до часу розобраня раз до рока, на кєрмеш – Рождество Пресвятой Богородиці одправляно богослужыня. (За текстом П.Повазника, Наше Слово Нр 12 (2225))

З М І С Т

Слово на пращаня друого тисячолітя	3
Скорочений календар на 2000 рік	7
Календарий, Історичны дати	8-31
Іван Русенко – Лемковина	9
Іван Сенько – З біографії Івана Циця	13
Арсеній Коцак – „Научившись рамматиці...”	15
З листу Митрополиты Левицкого	17
Верх Бескіда зеленого (пісня з записів О.Кольберґа)	19
Мирон Колошний – Спомин дітиньства	21
Юлиян Тамаш – О пороку	23
Марія Остромира – Лемківщина в огні (выімок)	27
Димитрий Вакаров – Вітчизні	29
Александер Павлович – „Гыне тма...”	31
Скорочений календар на 2001 рік	32
(пт) – Десятинны річниці 2000 рока	33
Петро Трохановскій – Княжий град Санок	46
Василь Пагіря – Михаїл Андрелла (1637 – 1710)	51
Петро Трохановскій – Йоан Кутка (1750 – 1812), його епоха... ..	53
(пт) – Приміры словництва з „Катихісісу” о. Йоана Куткы	58
Петро Трохановскій – Конфедераты на Лемковині	60
Владимір Хыляк – Шыбеничний верх	65
Бодан Горбаль – Пару слів о єдній ленії Дуркотів	70
Олена Дуць-Файфер – Клавдия Алексович (1830-1916)	75
Клавдия Алексович – Заморочена	80
Бодан Горбаль – Гавриіл Гнатишак (1850-1916)	91
Олена Дуць-Файфер – Іван Русенко (1890-1960)	94
Олена Дуць-Файфер – Василь Чернецкій (1837-1900)	101
Сусанна Михаляцкій – Русинія в Америці, 1900-2000	106
Ваньо Гунянка – В Америці	117
Олена Дуць-Файфер – Петро Полянський (1863-1910)	120
Андрій Копча – Вроджений з гушлями (до 60-літя Ярослава Трохановского)	126
Петро Мурянка – Біла смуга, біла смуд	136
Петро Трохановскій – З лемківським языком до академічных саль (до 40-літя Олены Дуць-Файфер)	138
Дітям малым і велькым, Русиньскы байкы – Кресанчык	147
Одышли од нас (1999)	152

